



**KTO KARATAY  
ÜNİVERSİTESİ**

T.C.  
KTO Karatay Üniversitesi  
Sosyal Bilimler Enstitüsü  
İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

**İKTİSADİ BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ:  
TÜRKİYE UYGULAMASI (2000-2015)**

Merve TEKKULAK

Yüksek Lisans Tezi

KONYA  
*Ocak, 2017*



İKTİSADİ BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ:  
TÜRKİYE UYGULAMASI (2000-2015)

Merve TEKKULAK

KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü  
İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

KONYA  
*Ocak, 2017*

## KABUL VE ONAY

Merve TEKKULAK tarafından hazırlanan “İktisadi Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması (2000-2015)” başlıklı bu çalışma, 06.02.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.



Yrd. Doç. Dr. Bilge AFŞAR (Danışman)

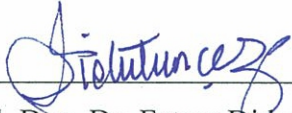
Yrd. Doç. Dr. Birol BÜYÜKDOĞAN



Yrd. Doç. Dr. Burcu GÜVENEK



Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.



Yrd. Doç. Dr. Fatma Didem TUNÇEZ

Enstitü Müdürü V.

## ETİK BEYAN

KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez/Proje Hazırlama ve Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.



---

06/02/2017

Merve TEKKULAK

## TEŞEKKÜR

Tez çalıőmamda benden desteğini esirgemeyen annem Sıddıka Canan TEKKULAK, babam Ahmet TEKKULAK , abilerim Niyazi TEKKULAK ve Habib TEKKULAK, ablam Tuba TEKKULAK'a çalıőmalarımda bana yol gösteren ilgi ve desteğiyle sürekli yardımcı olan, yüksek lisans hocam aynı zamanda tez danıőmanım Yrd.Doç.Dr. Bilge AFŞAR'a en içten saygı ve Őükranlarımı sunuyorum.



## ÖZET

### İKTİSADİ BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ: TÜRKİYE UYGULAMASI (2000-2015)

TEKKULAK, Merve

Yüksek Lisans, İşletme Bölümü

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bilge AFŞAR

Ocak, 2017

Bu çalışma, makro-ekonomik performans konusunda en önemli göstergelerinden olan iktisadi büyüme, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak için yapılmıştır. Bu amaçla bu kavramlar ilk olarak kavramsal olarak ele alınmış, daha sonra ampirik olarak VAR analizi, etki tepki analizi, varyans araştırma metodu, geleneksel Granger nedensellik testi ve en küçük kareler yöntemiyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Bugüne kadar yapılan gerek ulusal gerekse uluslararası literatür incelendiğinde iktisadi büyüme ile işgücü, istihdam arasındaki ilişkinin simetriği, yönü ya da anlamlılığı konusunda farklı görüşler mevcuttur ve bu araştırmalar genel olarak Okun kanunu analiz edilerek sadece iki değişken eklemiştir. Bu çalışmada ise modelin daha anlamlı hale gelebilmesi ve daha sağlıklı analiz sonuçları elde etmek için imalat sanayi endeksi, kamu harcamaları değeri, sabit sermaye yatırımları değeri eklenmiştir.

Türkiye ekonomisi için yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle 2000’li yılları dikkate alan çalışmalarda ekonomik büyümenin işsizlik sorununu gideremediği, istihdamsız büyümenin geçerli olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. İktisadi büyüme oranları incelendiğinde 2000 sonrası dönemde yüksek ortalamalı bir büyüme trendi yakalandığı, 2001 krizi ve 2008 küresel finans krizi yılları haricinde sürekli pozitif büyüme trendine sahip ekonomide işsizlik oranının nispeten yüksek kaldığı gözlemlenmektedir.

2000-2016 yılları arası dönemde ise iktisadi büyüme ve işsizlik arasında zayıf da olsa bir ilişkinin var olduğu anlaşılmıştır. İktisadi büyümedeki % 1’lik bir artışın işsizliği % 0,1 düşüreceğini söyleyen en küçük kareler tahmin sonuçları Granger nedensellik testi ile desteklenmiş, % 5 istatistiki anlamlılık seviyesi içerisinde iktisadi büyüme işsizliğin nedenseli olmuştur.

Tüm bu sonuçlar ışığında iktisadi büyümenin istihdam üzerinde olumlu etkilerinin olduğu, mevcut literatürden farklı olarak görece daha kuvvetli bir istihdam oluşturucu büyüme performansının son yıllarda yaşandığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Büyüme, İstihdam, İşsizlik

## ABSTRACT

### ECONOMIC GROWTH AND THE EMPLOYMENT RELATIONSHIP: IMPLEMENTATION OF TURKEY (2000-2015)

TEKKULAK, Merve  
Master Of Business Administration  
Supervisor: Yrd.Doç.Dr.Bilge AFŞAR  
January, 2017

This work, which is one of the most important indicators of macroeconomic performance, economic growth, employment and unemployment set forth in detail the relationship between. For this purpose, as these concepts are discussed, then conceptually the first empirical analysis of impact response analysis of variance exists as the research method, traditional Granger causality test and tried to be explained the method of least squares.

Both the national and international literature ever made when examining the relationship between economic growth and labor force, employment, overlaying, direction or significance is available and different views about this research analysed the general laws be read as only two variables were added. In this study, the model can become more meaningful and more healthy to obtain the results of analysis in manufacturing industrial index, the value of public expenditure, fixed capital investments value has been added.

Turkey economy studies examined, especially taking into account the 2000s studies of economic growth can't reconcile the problem of unemployment, jobless growth that the current findings. Economic growth rates are examined, 2000 expands on the growth trend was captured after the 2001 crisis, high and the 2008 global financial crisis, except for the years of continuous positive growth trend in the economy with the unemployment rate remains relatively high. 2000-2016 is the period from the years of economic growth and unemployment, there is a weak relationship between. A 1% increase in economic growth, unemployment will fall below 0.1% who said OLS estimation results of Granger causality test. in statistical significance level 5% economic growth unemployment nedenselidir.

All this results in a positive impact on economic growth in light of the employment, unlike the existing literature is a relatively strong employment growth performance in recent years has experienced builder it is possible to say

Key Word: Economic Growth, Employment, Unemployment



## İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
ETİK BEYANI.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

### 1.BÖLÜM

#### İKTİSADİ BÜYÜME TEORİLERİ VE İSTİHDAM

1.1.TEMEL KAVRAMLAR.....	3
1.1.1. İktisadi Büyüme Kavramı.....	3
1.1.2. İktisadi Büyümenin Kaynakları.....	3
1.1.3. İstihdam İle İlgili Kavramlar .....	5
1.1.4. İşsizlik Kavramı.....	6
1.1.5. İşsizlik Çeşitleri .....	6
1.1.5.1 Friksiyonel İşsizlik.....	7
1.1.5.2. Yapısal İşsizlik.....	8
1.1.5.3. Eksik Talep İşsizliği.....	9
1.1.5.4. Mevsimlik İşsizlik.....	10
1.1.5.5. Teknolojik İşsizlik.....	11
1.1.5.6. Diğer İşsizlik Çeşitleri.....	12
1.1.5.6.1. İradi İşsizlik – Gayri İradi İşsizlik.....	12
1.1.5.6.2. Açık İşsizlik – Gizli İşsizlik.....	12
1.2. İKTİSAT TEORİSİNDE BÜYÜME MODELLERİ.....	13
1.2.1. Klasik Teoride Büyüme.....	13
1.2.2. Marksist Teoride Büyüme Modelleri .....	14
1.2.3. Neo-Klasik Teoride Büyüme.....	14

1.2.4. Keynesyen Teoride Büyüme .....	16
1.2.5. Post Keynesyen Teoride Büyüme.....	17
1.2.6. Monetarist Teoride Büyüme .....	18
1.2.7.Yeni Klasik Teoride Büyüme.....	19
1.2.7.1. İçsel Büyüme Teorisi.....	20
1.2.8. Reel Konjonktür Teorisinde Büyüme ...	20
1.2.9. Yeni Keynesyen Teoride Büyüme.....	21
1.3. İKTİSADİ İSTİHDAM MODELLERİ.....	22
1.3.1.Klasik Teoride İstihdam .....	22
1.3.2. Marksist Teoride İstihdam.....	24
1.3.3. Neo-Klasik Teoride İstihdam .....	25
1.3.4. Keynesyen Teoride İstihdam .....	25
1.3.5. Monetarist Teoride İstihdam .....	26
1.3.6. Yeni Klasik Teoride İstihdam.....	27
1.3.7. Reel Konjonktür Teoride İstihdam .....	28
1.3.8. Yeni Keynesyen Teoride İstihdam .....	28

## **2. BÖLÜM**

### **TÜRKİYE EKONOMİSİNİN BÜYÜME, İSTİHDAM VE İŞSİZLİK PERFORMANSI (1990-2015)**

2.1. 1990 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA KONJONKTÜR, BÜYÜME TRENDİ.....	30
2.2. TÜRKİYE'DE GSYİH'İN SEKTÖREL DAĞLIMI.....	33
2.3. TÜRKİYE'DE GSMH'İN BÜYÜMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER...34	
2.3.1. Arz Yönlü Büyüme Faktörleri.....	34
2.3.2. Verimlilikteki Değişim .....	36
2.3.3. Talep Yönlü Faktörler .....	37
2.4. İKTİSADİ BÜYÜMENİN SEKTÖREL KAYNAKLARI.....	38
2.5. İSTİHDAMIN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	40
2.6. İSTİHDAMIN YAPISAL ANLIZİ.....	40
2.6.1. İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	41
2.6.2. İstihdamın Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	41
2.7. İŞGÜCÜ VE İŞGÜCÜNE KATILIM ORANI.....	43

2.8. İŞSİZLİĞİN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	44
2.9. İŞSİZLİĞİN YAPISAL ANALİZİ.....	45
2.9.1. İşsizliğin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	45
2.9.2. İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	46
2.9.3. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik.....	47
2.9.4. Kent – Kır Ayrımına Göre İşsizlik.....	48
2.10. LİTERATÜR TARAMASI.....	48

### **3. BÖLÜM**

#### **TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK VE BÜYÜME İLİŞKİSİ:AMPİRİK ANALİZİ**

3.1. METODOLOJİ.....	52
3.2. VEKTÖR OTOREGRESYON (VAR) MODELLERİ.....	52
3.2.1. VAR Modeli.....	53
3.2.1.1. Etki Tepki Fonksiyonları.....	57
3.3. MODEL VE HİPOTEZLER.....	59
3.4. EVREN VE VERİ TANIMLARI.....	60
3.5. AMPİRİK BULGULAR.....	63

### **4.BÖLÜM**

#### **SONUÇ VE DEĞERLENDİRME**

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	74
KAYNAKÇA.....	77
ÖZGEÇMİŞ.....	85

## TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’de İktisadi Büyümenin Bileşenleri(%).....	35
Tablo 2. Emek ve Sermaye Verimlilikleri (1980=100) (1980-2006).....	37
Tablo 3. Türkiye’de İktisadi Büyümenin Talep Yönlü Kaynaklar.....	38
Tablo 4. İstihdamın Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	42
Tablo 5. İşgücü Miktarı (Bin).....	43
Tablo 6. İşgücüne Katılım (%).....	44
Tablo 7. İşsizliğin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%).....	46
Tablo 8. Eğitim Durumuna Göre İşsizliğin Dağılımı (%).....	47
Tablo 9. Değişken Listesi.....	61
Tablo 10. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	61
Tablo 11. Birim Kök Sonuçları.....	64
Tablo 12. GSMH’nin Diğer Değişkenlerdeki %1’lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki.....	67
Tablo 13. UNM’nin Diğer Değişkenlerdeki %1’lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki.....	69
Tablo 14. GSMH Değişkeni Varyans Ayrıştırma Sonuçları.....	70
Tablo 15. UNM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Sonuçları.....	71
Tablo 16. Granger Nedensellik Analizi Sonuçları (GSMH).....	71
Tablo 17. Granger Nedensellik Analizi Sonuçları (UNM).....	72

## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye Ekonomisinin Büyüme Oranları (1999-2015)(%).....	31
Şekil 2. Kişi Başına GSYİH'nin Yıllar İtibariyle Değişimi (ABD Dolar).....	33
Şekil 3. Sektörel Büyüme Oranları (%) (2000-2014).....	39
Şekil 4. İstihdam Oranı (%).....	40
Şekil 5. İşsizlik Oranının Yıllar İtibariyle Dağılımı (%).....	45
Şekil 6. Değişkenlere Ait Serilerin Grafik Gösterimi.....	62



## SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADF: Dickey-Fuller

AR-GE: Araştırma Geliştirme

EKK: En Küçük Kareler

FIX: Sabit Sermaye Yatırımları

GOV: Kamu Harcamaları

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

IPI: imalat Sanayi Üretim Endeksi

KOBİ: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

PP: Phipps-Person

RBC: Reel Konjonktür Teoride İstihdam

SOB: Sermaye Organik Birleşimi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

VAR: Vektör Otoregrasyonu

## GİRİŞ

Ülkelerin var olmasını sağlayan yapıların başında ekonomi gelir. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte, dünyada önemli bir yer edinmek isteyen ülkelerin güçlü bir ekonomiye sahip olması gerekmektedir. Bundan dolayıdır ki ülkelerde ekonomiye önem vermekte ve her ülke kendi içyapısına göre iktisat politikaları belirlemektedir. İktisadi büyüme ve istihdamda ülkelerin iktisat politikalarının temel amaçları arasında yer alan önemli kavramlardır.

İktisadi büyüme özellikle son on beş yılda önemli ölçüde gelişme göstermiştir. 1980'ler den beri de iktisatta önemli araştırma konusu olmuştur. Bu kadar önemli bir konunun bu kadar geç araştırmaya başlanması da çok fazla matematik tekniği içermesinden kaynaklanmaktadır.

İktisadi büyüme: Tam istihdam altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılması veya kullanılan kaynaklara yenilerinin eklenmesi yani üretimin artırılmasıdır. İktisadi büyüme bir ülkede yaşayanların hayat standartlarını yükseltmenin tek yoludur. Bu sebeple makro- ekonomik hedeflerden bir tanesi de hızlı ve istikrarlı bir büyüme gerçekleştirmektir.

İstihdam ise, işgücünün çalışanlar kısmını ifade eder. İstihdamın tanımına bakıldığında bu iki kavrama işsizliğinde dahil edilmesi uygun olur. Çünkü üretimdeki işgücü çalışanlarla, işsizlerin toplamından oluşmaktadır.

Türkiye'de son otuz yıllık döneme bakıldığında istikrarlı bir büyüme olmamıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile finansal liberalizasyon sürecine giren Türkiye ekonomisi bankacılık ve finans krizleri ile karşı karşıya gelmiştir. Daha sonra Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri yaşanmış ve her bir krizde iktisadi büyümede ciddi dalgalanmalar yaşanmasına neden olmuştur. 2002 yılından 2008yılına kadar yüksek ortalamalı bir büyüme trendi yakalanmıştır. 2008 küresel krizin etkisiyle ekonomide daralma olmuş 2009 yılından sonra dünyada olan büyüme performansına benzer şekilde Türkiye'de de pozitif fakat zayıf bir büyüme performansı yaşanmıştır.

Türkiye'de 1980 sonrası işsizlik oranlarına bakıldığında ise, sürekli bir yükseliş gösterdiği 1990'lı yıllarda kronikleştiği görülmüştür. 2000 yıllarından sonra ise ciddi bir artış gösterdiği ve bu artışın hala devam ettiği görülmüştür.

İktisatçılar arasında bu kavramlar arasında pozitif bir ilişki olduğu iktisadi büyüme varsa istihdamlı bir büyüme olduğu, işsizliğin azaldığı düşünülmektedir. Ancak Türkiye’de son dönemde durum böyle olmamış iktisadi büyüme artsa bile istihdamın artmadığı, istihdamsız bir büyüme olduğu işsizliğinde azalmadığı görülmüştür.

Bu nedenle çalışmamızda, iktisadi büyüme, istihdam ve işsizlik kavramları Türkiye’de 2000-2015 yıllarına göre ele alınmıştır. Büyüme ve işsizlik ilişkisi, büyüme arttıkça işsizlik artmış mı, azalmış mı, büyüme arttıkça istihdam artmış mı, azalmış mı, büyüme, istihdam v işsizlik arasındaki ilişki tek yönlü mü, çift yönlü mü konularına yer verilmiştir. Bu konuları literatürün yanında VAR analizi kullanarak da sonuçlar desteklenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iktisadi büyüme, iktisadi büyüme kaynakları, iktisadi büyüme modelleri, işsizlik, işsizlik çeşitleri, istihdam, istihdam modelleri kavramsal olarak detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Türkiye ekonomisinin GSYİH’a ışığında büyüme performansı, istihdam kavramının Türkiye ekonomisi için yaş, cinsiyet ve eğitim seviyesi gibi farklı perspektifte ele alınması ve ayrıca işsizliğinde benzer kriterlere göre değişiklik açılarından tetkik edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye uygulaması ekonometrik verilerle analiz edilmiştir. Önceki literatür çalışmalarında Okun kanununa göre iki değişkenin ele alındığı belirlenmiş çalışmaya iki değişkenden farklı olarak sabit sermaye yatırımları, imalat sanayi üretim endeksi ve kamu harcamaları değişkenleri de eklenmiştir. Daha sonra 2000-2016 arasındaki döneme ait veriler ekonometrik sistemlerle açıklanmaya çalışılmıştır.



## 1.BÖLÜM

### İKTİSADİ BÜYÜME TEORİLERİ VE İSTİHDAM

#### 1.1.TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde iktisadi büyüme kavramı, iktisadi büyümenin temel dinamikleri, büyüme teorileri, farklı iktisadi ekollerin konuya bakışına ilişkin görüşlere ve istihdam teorilerine yönelik temel kavramlara yer verilecektir.

##### 1.1.1. İktisadi Büyüme Kavramı

İktisadi büyüme kavramını, bir ülkede, belli bir dönemde üretilen tüm mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan Gayri safi yurtiçi hasılda (GSYİH) meydana gelen artış olarak tanımlayabiliriz.

Bir ülkede iktisadi büyüme tam istihdam altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılması veya kullanılan kaynaklara yenilerinin eklenmesiyle gerçekleşir (Kaynak, 2005: 16). Farklı bir tanıma göre ise, mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişlemedir (Parasız, 2003: 10).

İktisadi büyümeyi, iktisadi faaliyet hacminin büyümesi olarak ele alırsak, iktisadi faaliyet hacminin kapsamı ve tanımı önem taşımaktadır. Belirli bir dönemde bir ülkenin sınırları içinde, üretim faktörlerinin katkısıyla üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam değerine “gayri safi yurtiçi hasıla” (GSYİH) denir (Paya, 2001: 21).

##### 1.1.2. İktisadi Büyümenin Kaynakları

İktisadi büyümenin kaynaklarını ana başlıklar altında toplarsak

- Beşeri sermaye,
- Fiziksel Sermeye
- Ar-Ge
- Doğrudan Yabancı Sermaye
- Sosyo-Kültürel Faktörler

İktisadi büyümei etkileyen kaynaklar ülkeler arasında değişiklik gösterdiği gibi dönemden döneme değişiklik göstermektedir. Genel olarak iktisadi büyümei neden olan ve yukarıda sıralanan bu başlıklar kısa bir şekilde ele alınıp incelenecektir.

**-Beşeri Sermaye,** Beşeri sermaye kavramı, bir ekonomideki bilgi ve beceri yüklü nitelikli işgücünü ifade etmek için kullanılmaktadır (Şimşek ve Kadılar, 2010: 115). Beşeri sermaye, yapıldığı dönemde maliyet yüklemesi ancak ilerleyen zamanlarda getiri sağlaması açısından yatırım sayılmaktadır. Bu bağlamda beşeri sermaye yatırımı çeşitli şekillerde yapılabilmektedir. Bireyler üniversiteye giderek ya da mesleki eğitim programlarını tamamlayarak kendilerine yatırım yapabilmektedirler.

**- Fiziksel Sermaye,** Fiziksel sermaye şüphesiz üretimin temel belirleyicilerinden birini oluşturmaktadır. Kişi başına düşen sermaye miktarındaki artış aynı zamanda her bir çalışanın ortalama verimliliğinin de artmasına neden olmaktadır. Fiziksel sermaye, hem işgücü verimliliğini artırmakta hem de doğrudan hizmetler sağlamaktadır. Üretimde kullanılan sermaye, doğrudan işgücü verimliliğini artırabilmektedir (Eser, 2012: 9).

**- Ar-Ge,** P. Romer'e göre, teknolojik ilerleme ile firmaların bilinçli araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri sonucu, iktisadi büyüme artacaktır. Buna göre, teknolojik ilerlemenin kaynağı olan "yeni bilgi" ya da "yaratıcı fikir", rakip olmama ve kısmi dışlanabilirlik özelliklerine sahiptir ve özel firmalar tarafından, ancak eksik rekabet durumunda üretilebilirler. Yeni bilginin, sadece ilk üretimi sırasında bir maliyeti söz konusudur ve bilgi, bir kez üretildikten sonra çok düşük maliyetle üretilir (Haliloğlu, 2011: 39).

**- Yabancı Sermaye,** Bilindiği gibi, Türkiye özellikle son 10 yıldır büyüme hedeflerini önemli ölçüde, yabancı sermayeye, dolayısıyla ithalata dayalı yatırımlara ve tüketime bağlamıştır. İthalata ve dış kaynağa dayalı büyümei çalışan Türkiye'nin, kambiyo rejimi ile birlikte yabancı sermaye mevzuatını da hızla serbestleştirmesiyle, dış kaynaklar, sabit sermaye yatırımları ve üretim yerine, kısa vadeli portföy yatırımlarına yönelerek "sıcak para" halini almıştır. Bu yatırımlar, yapılan ülkenin tasarruf yetersizliği sorununun çözümlenmesine yol açarak, sermaye birikimine katkı sağlayarak ve sahip olunan ileri düzey yönetim bilgisini ve üretim teknolojisini beraberinde

götürerek yatırım yapılan ülkenin iktisadi büyümesine olumlu katkı yapmaktadır (Ağayev, 2010: 163).

**-Sosyo-Kültürel Faktörler,** Nüfus artışının, nüfus yoğunluğunun, göçün ve yaş dağılımının iktisadi büyüme üzerinde önemli rol oynamaktadır. Bunların yanı sıra büyümeyi etkileyen diğer sosyo-kültürel faktörler arasında etnik kompozisyon ve parçalanma, dil, din, inanç, davranış, sosyal/etik ihtilafları saymak mümkündür.

İktisadi kalkınma, salt üretimin artırılması değil, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da geliştirilmesidir (Han ve Kaya 2008: 2). İktisadi kalkınma, milli gelir artışı yanında, tarım ve sanayi kesimlerinin payları, ihracat-ithalat kompozisyonu, teknolojik bilgi düzeyi, ekonominin etkinliği gibi faktörlerle ilgilidir (Manisalı, 2003: 162).

### **1.1.3. İstihdam İle İlgili Kavramlar**

İşgücünün çalışanlar kısmını ifade eden istihdam, üretim sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İstihdam hem işgücü piyasası hem de ekonominin geneli için son derece önemli bir kavramdır.

İstihdam kavramını iki farklı şekilde tanımlayabiliriz. Tam istihdam; “üretim faktörleri olan emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynakların optimal kullanılarak üretim sürecine katılmasını” ifade etmektedir.(Bekiroğlu, 2010: 5). Başka bir tanıma göre de tam istihdam, çalışmak isteyenlerin, cari ücret seviyesinde iş bulabileceği istihdam seviyesidir. Eğer işsizleri istihdam edecek kadar iş mevcut ise gerçek hayatta bir miktar insanın işsiz kalması ekonominin tam istihdamda olmaması anlamına gelmez (Aren,2008: 27). Eksik istihdam ise; Ekonomik nedenlerle mevcut işinde günlük sekiz saatten daha az süre çalışan, ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya müsait olan kişilerdir. Diğer bir tanıma göre eksik istihdam; mevcut işinden elde ettiği gelirin azlığı ya da kendi mesleğinde olmadığı gibi nedenlerle mevcut işini değiştirmek istediği ya da ikinci bir iş aradığını bildiren kişilerdir.

Türkiye’de nüfus artış hızı istihdam artış hızını geçmekte ve eğitimli gençler iş bulmakta zorlanmaktadır (Ercan,2007:5). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2011 yılı programında para, maliye ve gelirler politikalarının istihdam artışını destekleyecek

doğrultuda yürütülmesi öngörülmüştür. Ekonominin istihdam yaratma kapasitesinin yükseltilmesi amacıyla düzenlemeler işgücünün niteliğini artıracak, işgücü piyasasını esnekleştirecek şekilde yapılacak, özellikle KOBİ'lerin istihdam yaratma kapasiteleri artırılacak ifadeleri yer almıştır. (Altuntepe ve Güner, 2013: 75).

#### **1.1.4. İşsizlik Kavramı**

Bütün ülkelerin en öncelikli hedefi iktisadi büyümeyi sürekli kılmaktır. Makro ekonomik performans konusunda en önemli üç göstergeden ikisi iktisadi büyüme ve işsizlik oranıdır (Fischer,1998: 13).

Ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda ara eleman temininde zorluk yaşanmasına rağmen, mesleki eğitim mezunlarının işsizlik oranı yüksektir. Bu oran 2000 yılında % 10,9'dan 2005 yılında % 13,3'e yükselmiş ve Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsiz sayısı 2015 yılında bir önceki yıla göre 204 bin kişi artarak 3 milyon 57 bin kişi olmuştur. İşsizlik oranı ise 0,4 puanlık artış ile %10,3 seviyesinde gerçekleşmiş, işsizlik oranı erkeklerde 0,2 puanlık artışla %9,2 kadınlarda ise 0,7 puanlık artışla %12,6 olmuştur. Aynı yılda; tarım dışı işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,4 puanlık artışla %12,4 olarak tahmin edilmiştir. 15-24 yaş grubunu içeren genç işsizlik oranı 0,6 puanlık artış ile %18,5 olurken,15-64 yaş grubunda bu oran 0,4 puanlık artış ile %10,5 olarak gerçekleşmiştir([www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr) ,2016).

Bu durum bilişsel yetenekleri yüksek öğrencilerin mesleki eğitimi tercih etmemesi, mesleki eğitim sisteminin işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmaması, mevcut mesleki eğitim programlarının ilgili tüm taraflarla işbirliği içinde güncellenmemesi, donanım eksikliği ve nitelikli eğitim personelinin yetersiz olması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

#### **1.1.5. İşsizlik Çeşitleri**

Uluslararası literatür incelendiğinde, genel olarak işsizliği sebeplerine göre üçe ayırmanın mümkün olduğu görülmektedir. Bunlar: - Friksiyonel işsizlik (geçici-arızı) - Yapısal işsizlik - Eksik talep işsizliğidir (devirsel işsizlik). Bahsi geçen ayırım temel olarak işsizliğin nedenlerini belirtmektedir. Bu işsizlik tiplerine ek olarak üç tane daha

işsizlik tipinden daha bahsedilebilir. Bunlar: - Mevsimsel işsizlik - Teknolojik işsizlik - Diğer İşsizlik Çeşitleri (iradi işsizlik-gayri iradi işsizlik, açık işsizlik- gizli işsizlik) (Bulut, 2011: 11).

#### 1.1.5.1 Friksiyonel İşsizlik (Geçici –Arızı İşsizlik)

Friksiyonel işsizlik, çalışan bir bireyin mevcut işinden ayrılıp yeni iş ararken ya da herhangi bir sebeple işgücü piyasasına yeni girmiş olan bireyin iş aradığı bir durumda meydana gelen işsizliktir. Kişinin işsiz olmasının sebebi ekonominin kötü gitmesi gibi bir durum değildir. Piyasada mevcut işçi arayan işverenler vardır. Ama onlar kendi aradıkları yetenekteki işçiden işsiz kişi de kendisine uygun işçi arayan işveren konusunda bilgisi yoktur. Onların birbirine ulaşana kadar geçen sürede oluşan işsizlik türüdür. Üniversiteyi yeni bitiren bir genç iş aramaya başlayınca bu işsizlik türü oluşmaktadır. Benzer şekilde bir şirketteki işinden ayrılmış ve bir diğer işletmede belirli bir süre sonra işe başlayacak birey de friksiyonel işsizlik oluşturmaktadır. Friksiyonel işsizliğin bir diğer ismi ise arızı (geçici) işsizliktir (Bulut, 2011: 11).

Bu işsizlik türü bir miktar istemli iken bir miktar da isteksizdir. İş ve yer değiştirmeler durumu gibi geçici sebepleri vardır. Bu yüzden ekonomi etkilenmemektedir. İşgücü piyasasında bilginin eksik olması, işgücünün hareketliliğinin eksik olması, girdilerin üretime zamanında sağlanmaması, bireyin yeteneklerine uygun bir iş ve işyeri bulamaması, iş koşullarının uygun olmaması ve daha iyi iş koşullarının bulma umudu bu işsizlik tipinin nedeni olabilir. (Gediz ve Yalçınkaya, 2000: 164).

Ataman'a (2003) göre friksiyonel işsizlik tipi istihdamdaki doğal bir değişimin sonucudur. Bu hali ile kişilerin emek piyasasına giriş ve çıkışları, iş yaratılması ve kaybolması friksiyonel işsizliğin kaynaklarıdır. Kişinin işsiz hale gelmesi uygun görülme de, bu işsizlik tipinde işsizler ve işverenler aynı sürede karşılıklı olarak yeni istihdam alanı ve çalışan aramaları, emek piyasasında dinamizmin bir göstergesi olarak arzulan bir haldir. (Bulut, 2011: 12).

Diğer işsizlik türlerinin azaltılması için yapılan politikalar etkili olsa da bu işsizlik tipi ile mücadele esasen zordur. Zira en iyi durumdaki serbest Pazar ekonomilerinde bile işsizlik hiçbir zaman %0'a inmemektedir; her devirde emek piyasasındaki uyuşmazlıktan dolayı friksiyonel işsizlik mevcut olmuştur.

Friksiyonel işsizliğin toplam işsiz miktarı içindeki ya da emek piyasasındaki etkisini rakamsal olarak ölçmek zordur. Bununla birlikte, araştırmalar friksiyonel

işsizliğin hiçbir zaman sıfır değerine inmediğini göstermektedir. 2. Dünya savaşında Amerika Birleşik Devletleri'nde dahi işsizlik oranının % 2'in altına düştüğü görülmemiştir. Savaşı müteakip yıllarda bile ekonomide % 3 işsizlik yaşanmıştır. Bundan dolayı friksiyonel işsizliğin tam olarak ölçülmesi mümkün değildir. (Uluatam, 1993).

Başterzi (1994) bütün ekonomilerde oranı değişse de bir miktar işgücünün istihdam dışında kaldığını belirtmektedir. Ayrıca friksiyonel işsizlik emeğin normal dolaşım hızı ile ilgili olup önemli bir kaynağı işgücüne katılan ve iş arayan gençler olarak da tanımlanmaktadır. Bir diğer sebep ise kendi isteğiyle ya da iradeleri dışında işsiz kalanlardır. Sebep ne olursa olsun, bu kişiler yeni iş aramak zorunda kalmaktadırlar ve bu durum da bir süre devam etmektedir. İş arıyor iken işsiz durumda bulunan kimselere ise friksiyonel işsiz adı verilmektedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında friksiyonel işsizlik sadece iradi şekilde meydana gelmemektedir. Gayri iradi olarak işlerini kaybeden veya ilk kez işgücüne katılan kişilerin de emek piyasasında karşılaşılan aksaklıklar nedeniyle bir süre işsiz kalmaları mümkündür (Başterzi, 1994).

Zengin'e (2000) göre bu işsizlik tipinin nedeni ne talep yetersizliği, ne konjektürel değişimleri, ne de üretim araçlarının kıtlığıdır. Bir ekonomide bir dizi insan işsiz iken bazı işverenler de işçi arıyor olabilir. Bu durumda işsizliğin sebebi işçilerin mevcut çalışma imkanlarından haberdar olmamaları ya da çalışacakları yere gitmelerinin maliyetli oluşu olabilir.(Zengin, 2000).

Bu işsizlik türünün en önemli niteliği geçici ve kısa süreli olmasıdır. Ağayev'e (2001) göre işverenlerce bu işsizlik oranının %3-5 olduğu kabul edilmesine rağmen, sendikalarca bu oran %1-2 olarak kabul edilmektedir. Oran her ülkenin yapısal niteliklerine göre farklılık gösterecektir.(Ağayev, 2001).

#### 1.1.5.2. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik, işgücü piyasasında var olan iş imkanları ile işsiz olan işçilerin niteliklerinin uyuşmaması durumudur. Bu durumda işgücü piyasasında iş vardır. Fakat hali hazırdaki işçiler o iş için uygun değildir. Bu tür işsizlik yapısal işsizlik olarak adlandırılmaktadır. Bir başka ifade ile yapısal işsizlik işgücü piyasasında emek, arz ve talep koşullarının birbiriyle uyuşmamasından kaynaklanan işsizlik türü olarak da tanımlamak mümkündür. Friksiyonel işsizlikte görüldüğü gibi yapısal işsizlikte de bir

uyuşmazlık söz konusudur. Bununla birlikte ilk işsizlik tipinde işgücü piyasalarında mevcut iş imkanları, işsiz kişinin yeteneklerine uymakla birlikte çalışabileceği işler olup, gerek işveren işçiden gerekse işçi işverenden haberdar değil iken; yapısal işsizlik türünde işsiz bireyin yetenekleri iş piyasasında var olan iş için yeterli olmamaktadır. Bunun anlamı işçi piyasada bulunan iş imkanından ya da işçi arayan işgücünden bilgisi olsa da aralarında işçi – işveren ilişkisinin kurulması mümkün olmamaktadır. . (Bulut, 2011: 14).

Biçerli'ye (2000) göre yapısal işsizliğin oluşumunda bir dizi faktör rol oynamaktadır. Bunlar bir ürüne olan talebin azalması, teknolojik gelişmeler, coğrafi farklılıklar, demografik yapıdaki değişiklikler, nüfusun yaşlanması şeklinde sıralanabilir.

Emek arz ve talebi arasındaki uyuşmazlık normal şartlardan daha uzun sürer ise bu yapısal işsizliğin ortaya çıktığını göstermektedir. Eğer bir ülkede emek ile sermaye birbirleri ile orantılı değil ise yapısal işsizlik ortaya çıkabilir. ( Bulut, 2011: 14).

Bu işsizlik tipi az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde nispeten daha yoğun ortaya çıkmaktadır. Zira bu ülkeler nüfus artışı daha hızlıdır.(Karaman, 2001).

#### 1.1.5.3. Eksik Talep İşsizliği (Devirsel İşsizlik)

Bir ekonomi sürekli büyüme sürecinde değildir ve ekonomide devresel dalgalanmalar sonucunda bazı dönemlerde daralmaktadır. Uygulanan ekonomi politikaları da bu daralmanın önüne geçememektedir. Ekonomi büyürken mal hizmet talebi artarken durgunluk dönemlerinde talep de azalarak mal ve hizmet talebinde de daralma meydana gelmektedir.

Bu dönemlerde talepteki daralmaya bağlı işgücü talebi da azalmaktadır. Bu durumda cari ücret üzerinden çalışmak isteyen işgücünün tamamına istihdam olanağı sağlanamaması durumuna eksik talep işsizliği adı verilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da ekonominin genişlediği dönemde işsizlik de azalmaktadır. Eksik talep işsizliği çoğunlukla daralma ile alakalı iken ekonominin eksik kapasite ile çalışması sonucunda uzun vadede ortaya çıkabilecek bir problemdir. (Başterzi, 1994).

#### 1.1.5.4. Mevsimlik İşsizlik

Bazı ülkelerde mevsim değişimlerinin ekonomide bazı değişiklikler oluşturduğu görülmektedir. Bu değişiklik genelde bölgesel anlamda geçerlidir. Bu değişikliklerde özellikle turizm, tarım ve inşaat sektörlerinde etkilidir. Örneğin, Antalya’da yaz aylarında turizm sezonunun başlaması ile işgücü talebi artarken sezonun bitmesi ile işgücü talebi düşmektedir. Bu durum da işsizliğin dönemsel olarak farklılık göstermesine neden olmaktadır. Var olan iş icabı süreli olan ve yoğun istihdam gerektiren işlerde çalışılmasına rağmen görev sonunda bu yoğun işgücünün istihdam piyasası dışına çıkmasına mevsimlik işsizlik denmektedir. Tarım sektörü de benzer bir özellik göstermektedir. Hasat dönemlerinde artan işçi talebi mevsimlik işçi tabirinin gelişmesine neden olmuştur.

Mevsimlik işsizliğin diğer bir nedeni ise belirli ürünlere olan talebin dönemsel olmasıdır. Örneğin dondurma sektörü ve mayo sektörü yaz dönemi için artan talep ile karşılaşmaktadır. Bu ürünleri üreten firmalar da belirli sezonlarda işgücü talebini artırmaktadır.

Buradaki tanımdan da anlaşılacağı gibi mevsimin bitiminde işsiz kalan bireyin, bölgede istihdam olanağı olsa bile büyük bir ihtimalle o işe uygun olmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında yapısal işsizlik gibi görünse de ekonominin normal döngüsü içerisinde gerçekleşen bir olgudur. Bu açıdan yeni dönemde bu kişiler yine istihdam edildiği sürece devirsel işsizlik olarak adlandırılabilir.

Mevsimlik işsizlik daha çok vasıfsız işçilerden oluşur. Bu işçiler işin bulunduğu mevsim dışında iş arayıp, o piyasada iş bulsalar bile o işe yeteneği bulunmadığından işe giremeyeceklerdir. Bu nedenle mevsimsel işsizliği de yapısal işsizliğin bir alt dalı olarak kabul etmek mümkündür. (Bulut, 2011: 16-17).

Başterzi (1994) mevsimlik işsizliğin başlıca nedenleri olarak hava koşullarında ve toplumun satın alma alışkanlıklarında meydana gelen değişimler olarak tanımlamaktadır. Hava koşulları satın alma alışkanlıklarının yönlendiricisi olabileceği gibi, ulusal tatiller, gelenekler, moda, akademik yılın uzunluğu ve zamanı gibi faktörler de etkilidir.

Mevsimlik işsizlik genelde gelişmekte olan ekonomilerde ve tarım sektörünün başlıca geçim kaynağı olan ülkelerde sıkça yaşanmaktadır. Hava şartlarının tarım sektöründeki işgücü talebini etkilediği aşikardır.



#### 1.1.5.5. Teknolojik İşsizlik

Teknolojik gelişmeler insan emeğinin yaptığı işleri makineler tarafından yapılmasını sağlamaktadır. Teknolojik gelişmenin bir maliyeti olarak mevcut çalışanlar işten çıkarılmak suretiyle işsizlik oluşturmaktadır. Bu durumun temelinde işgücü istihdamı azaltılarak maliyetler azaltılmaktadır. İnsanlar tarafından yapılan işler makineler tarafından yapılmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak, burada çalışan kimselerin yeteneklerine ihtiyaç kalmaması durumu söz konusudur. İstihdam piyasasında artık bu sebeple işten çıkartılan kişilerin çalışmasını gerektirecek pozisyonlar bulunmaz hale gelmektedir.

Yeni teknolojinin üretimi artırması, buralarda çalışan kişilerin işsiz duruma gelmesine neden olurken diğer sektörlerde doğru emek akımı başlamaktadır. Bu sebeple teknolojik işsizlik aynı anda yapısal işsizlik olarak da adlandırılmaktadır. Bununla birlikte teknolojik gelişme kısa vadede istihdam azaltırken uzun vadede istihdamı artıracak bir rol oynamaktadır. Uzun dönemde yeni çalışma alanları ortaya çıkarmakta ve işgücünü yeniden istihdama katmaktadır.

Teknolojik gelişmeler nedeni ile oluşan işsizlik süreklidir. Yani işsiz kalan kişinin aynı özellikteki bir işe başlama ihtimali oldukça azdır. Teknolojik ilerleme sayesinde o işin tüm sektörlerde makineler tarafından yapılmaya başlanması söz konusu olması nedeni ile emeğe ihtiyaç minimum düzeye düşmektedir. Bu durumun işgücü üzerindeki olumsuz etkisini düşürmek için bireylere yeni nitelikler kazandırmaya yönelik uygulamalar yapılabilir. Örneğin internetin yaygınlaşarak internet üzerinden ticaretin artması bir çok firmanın şube ya da dükkanlar yerine internet üzerinden faaliyetlerini sürdürmesine neden olmuştur. Bu durum dükkanlarda çalışan kişilerin işsiz kalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte yeni iş sahalarının da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mesela web sayfa dizaynı eskiden yok iken yeni bir meslek haline gelmiş ve sektörde ciddi sayıda işçi istihdamı sağlanmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere teknolojik gelişmeler işsizliğin bir sebebidir.

Teknolojik gelişmeler ekonomilerin verimliliği için tercih edilen bir politikadır. Her ne kadar işsizliğe neden olsa da uzun dönemde işgücü üzerinde olumlu etkiler yapmaktadır. Burada önemli olan teknoloji nedeni ile oluşan işsizliğin eğitilmek suretiyle yeni istihdam olanaklarının oluşturulmasıdır. Aksi takdirde toplumsal yapıda bozulmalara neden olabilir.

Bu işsizlik tipi az gelişmiş ülkelerde sermaye birikiminin artması ile sermaye yoğun üretim tipinin benimsenerek farklı üretim tekniklerinin kullanılmasına neden olmaktadır. bu durum işgücünün daha az sermayenin daha fazla kullanılmasına neden olmaktadır. Bu durumda teknolojik ilerleme eskiden iş sahibi olan ya da öyle görünen kişilerin resmen işsiz hale gelmesine neden olmaktadır.(Başterzi, 1994).

Uluatam'a (1993) göre gelişme yolunda tarım sektöründe makineleşmenin artması ve üretim de modernleşmenin yaşanması el emeği ile yapılan önemli bir kısım işlerin makinelere gördürülmesi teknolojik işsizlik denilen işsizlik tipinin oluşmasına neden olmuştur.(Uluatam, 1993).

#### 1.1.5.6. Diğer İşsizlik Çeşitleri

Diğer işsizlik tipleri adı altında değerlendirilen işsizlik türlerinden birincisi, yeni iş ilişkisinin kurulamamasında işçinin isteğinin bulunup bulunmadığı kriterine göre iradi işsizlik – gayri iradi işsizlik, ikinci ayırım ise işsizliğin tespit edilip edilememesi kriterine göre açık işsizlik – gizli işsizlik ayırımı yapılmıştır.

##### 1.1.5.6.1. İradi İşsizlik – Gayri İradi İşsizlik

İradi işsizlik, işçinin cari ücretlerle, çalışma şartlarını kendi vasıf ve yeteneğine uygun görmediği işte çalışmak istememesinden kaynaklı ortaya çıkmaktadır. (Saver, 1985: 4). Bu işsizlik objektif faktörlere dayanmadığı için subjektif işsizlik olarak da adlandırılır. Yani kişi isteyerek işsiz kalmaktadır. (Ersel, 1999: 17).

Gayri iradi işsizlik de ise, kişiler piyasada geçerli cari ücret düzeyine razı olsalar bile iş bulamamaktadırlar. Klasik iktisatçılar bu tür işsizliğin olduğunu kabul etmemişler ve kişilerin cari ücreti kabul etmeye razı olduklarında bu işsizliğin önlenebileceğini söylemişlerdir. (Pekin, 2007: 107). İşsizliğin iradi olmadığını gayri iradi olduğunu ileri süren Keynes'dir. Keynes bu işsizliğin talep yetersizliğinden kaynaklandığını savunmuştur. (Unay, 2001: 351).

##### 1.1.5.6.2. Açık İşsizlik – Gizli İşsizlik

Açık işsizlik, kişilerin çalışma arzu ve isteği olduğu halde, piyasadaki cari ücret düzeyi üzerinden iş bulamama durumudur (Berberoğlu, 1995: 72). Açık işsizlikte

işsizlik durumu işçinin iradesi dışında ve kendi kusuru olmaksızın meydana gelmektedir. İşsizlik tamamen iktisadi yapıdan kaynaklanmakta olup, ferdi değil, sosyal bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. (Andaç, 1999: 27).

Gizli işsizlik ise, görünürde bir iş ve çalışanlar olsa da, çalışanların toplam üretime bir katkısının olmadığı ve tarımda düşük verimle çalışanlar ile kamu kesiminde istihdam edilenlerin dahil olduğu işsizliktir. (Koray ve Topçuoğlu, 1995: 92).

## **1.2. İKTİSAT TEORİSİNDE BÜYÜME MODELLERİ**

### **1.2.1. Klasik Teoride Büyüme**

İktisat yazınında birçok büyüme teorisi vardır. Teoride ilk kabul gören, çok sayıda düşünürün fikirlerinin bir araya gelmesiyle oluşan klasik büyüme modelidir. Modelin ortaya çıkmasında en büyük katkı Ricardo tarafından yapılmıştır. Klasikçi düşünürlere göre büyüme sermaye birikimi ile sağlanır ve sermaye birikiminin kaynağı tasarruflardır. Tasarrufların yatırıma dönüşmesiyle ekonomik büyüme sağlanmış olur. Ricardo kapitalistlerin tek amacının kar elde etmek olduğunu ve bu amaç için sürekli üretimi arttırmaya yönelik çaba içerisinde olduklarını vurgulamaktadır. Üretimi arttırmak için ise daha çok iş gücü gerekecek, buna bağlı olarak işgücü talebi ücreti arttıracak ücretlerdeki artış ise nüfus artışına sebep olacaktır. Buna bağlı olarak tarımsal ürünlere olan talep artacaktır ve iktisadi büyüme meydana gelecektir (Muratoğlu, 2011:2).

Klasik teorinin ortaya çıkmasında en büyük pay sahibi olan Ricardo'ya göre, hem emek hem de sermaye için azalan verimler kanunu geçerli olmaktadır. Ricardo, büyüme konusunu incelemekten ziyade, uzun dönemde üretim faktörlerinin alacağı payları hesaplamıştır. Dolayısıyla, Ricardo'nun büyüme teorisi onun gelir bölüşümü konusunda ileri sürdüğü görüşlerine dayanılarak oluşturulmaktadır. Bu bağlamda, Ricardo'ya göre üretimde müteşebbis-sermayedar, toprak sahibi ve emek sahibi olmak üzere üç faktör bulunmaktadır (Hiç, 1988: 36).

Ayrıca, klasik teoride, ücretler, geçimlik düzeyini niteleyen “doğal ücret” düzeyinde oluşmaktadır. Emek arzının bolluğu ücret haddini, sermaye arzını bollaşması

da faiz haddini azalttıkça, girişimciler emek ve sermaye fazlasını rahatça massedebilecekler ve işsiz diye bir şey olmayacaktır (Ülgener, 1991: 10).

### **1.2.2. Marksist Teoride Büyüme Modelleri**

Marksist büyüme teorisi, Ricardo'nun Klasik teorisine dayanmakla birlikte (Alkin, 1992: 27). İki teori arasında özellikle kullanılan teknik ve varılan sonuçlar açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Marksist teoride, büyümenin, yani sermaye birikiminin kaynağı kâr, dolayısıyla artı-değerdir.

Marksist teorisinde iktisadi büyümeyi belirleyen üç değişken vardır: artı değer oranı, kar oranı ve sermayenin organik bileşimi. Kar oranını, artı değer oranı ile sermayenin organik bileşimindeki değişimler belirlemektedir (Eser, 2012: 19). Artı değer oranı sabitken, sermayenin organik bileşimi yükseldiğinde kar oranı düşecektir (Alkin, 1992: 47).

Artı-değeri arttırmanın ise üç yolu vardır: İşgününü uzatmak, emeğin verimini arttırmak ve geçimlik metalleri daha ucuza üretmek. İlk seçenek (mutlak artı-değer üretimi) sürekli bir çözüm olamaz. Emeğin verimini arttırmak ise, sermayenin organik bileşimini (SOB) artmasını gerektirir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, sermaye birikiminin artmasıyla genişleyen üretken olmayan emek talebi, bu kesimler de üretim sürecinde yaratılan artı-değerden beslendikleri için üretim sürecindeki emek hareketleriyle birlikte hareket eder (Haliloğlu, 2011: 20).

### **1.2.3. Neo-Klasik Teoride Büyüme**

R.Solow tarafından geliştirilen modele, neo-klasik büyüme modeli de denmektedir. Model, ölçeğe göre sabit getiri, tam rekabet koşulları ve azalan verimler kanunu gibi varsayımlar üzerine kurulmuştur.

Neo-Klasik büyüme teorisi, nüfus artışına ve teknolojik değişmeye tasarruf, yatırım ve iktisadi büyümenin nasıl cevap verdiğini açıklamaktadır. Bu teori 1956'da birbirinden bağımsız olarak ABD'li Solow ve Avusturyalı Swan tarafından ortaya

çıkarılmış ve ekonomistler tarafından kabul gören en temel model olarak bilinmektedir. Model; yatırım, teknolojik gelişme, tasarruf ve iktisadi büyümenin dışsal değişken olan nüfus artışı ile ilişkisidir.

Solow modeline göre piyasa ekonomisinde istikrarlılık vardır. Uzun dönemde ekonomi dengeli ve kararlı büyüme sürecine girecektir. Dengeli büyüme süreci ise sermaye birikimi, teknolojik gelişmeler ve nüfus artışının birbirleriyle olan ilişkilerine bakılarak açıklanmaktadır. Bu ilişkiler; nüfus artışı büyüme oranına etki eder fakat nüfus artışını büyüme oranından etkilenmez. Bir başka ilişki de teknolojik gelişme büyüme oranını etkilerken büyüme oranı teknolojik gelişmeyi etkilemez. Yani büyüme oranı ile nüfus artışı ve teknolojik gelişme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır (Şiriner ve Doğru, 2005: 6).

Gerek Solow, gerekse diğer Neo-Klasik büyüme modellerinin varsaydığı uzun dönem durağan durum büyüme oranının sifıra yaklaşacağı ve ülkelerin uzun dönem reel büyüme oranlarının birbirine yakınlaşacağı tezleri tarihsel veriler tarafından doğrulanmamaktadır. Bunun nedeni, modelde teknoloji düzeylerinin; diğer bir deyişle üretim teknolojilerinin bütün ülkelerde aynı olduğu varsayımının yapılmasıdır (Şiriner ve Doğru, 2005: 7).

Neo-Klasik büyüme modelinin sorunları üç başlık altında toplanabilir (Mankiw, 1995: 282).

**1. Ülkelerarası farklılıkların önemi:** Kıt ve fiziksel sermaye stokları ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşamazlar. Ülkelerin faktör donanımlarını; modelin öngördüğünün aksine farklı olması sermayenin marjinal verimliliğinin de farklı olması sonucunu doğuracaktır.

**2. Yakınsama oranı:** Modele göre yoksul ülkelerin sermaye stoku küçük olduğundan sermayenin marjinal getirisi daha yüksek olacak ve yoksul ülkeler daha kısa sürede durağan duruma ulaşacaklardır. Oysa yapılan çalışmalar daha çok aynı gelişmişlik seviyesindeki toplumlarda yakınsamanın gerçekleşebileceğini; fakir ülkelerin ise zenginlerle aralarındaki gelir farklılıklarının iyice açılacağını göstermektedir (Gilhin, 2001: 141).

**3. Getiri oranı:** Modele göre yoksul ülkelerin sermaye stoğu küçük olduğundan sermayenin marjinal getirisi daha yüksek olacaktır, buna bağlı olarak kar ve faiz oranı da yüksek olacak ve bunun sonucunda zengin ülkelerden yoksul ülkelere sermaye akışı olacaktır. Fakat ülke verileri sermayenin ulusal gelirdeki payının gelişmiş ekonomilerde daha yüksek olduğunu ve bu sermaye hareketinin gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır.(Güler, 1998: 11).

#### **1.2.4. Keynesyen Teoride Büyüme**

J.M. Keynes, neo-klasik iktisatçıların, ekonominin kendiliğinden tam istihdamda dengeye geleceği yönündeki görüşlerine karşı çıkararak tam istihdam dengesinin özel bir durum olduğunu, özellikle gelişmiş bir ülke için genel durumun eksik istihdam dengesi olduğunu ileri sürmüştür (Haliloğlu, 2011: 25).

İktisadının kökenini oluşturan model Harrod (1939) ve Domar (1946) tarafından ayrı ayrı geliştirilen ve aralarında çok az fark olmadığı için Harrod-Domar Modeli olarak da bilinen modeldir. Harrod-Domar Modeli Keynesyen anlamda yatırımların bu talep ve kapasite yaratma yönlerinin bir arada ele alınmasından doğmuştur.

Keynes'in genel teorideki analizi her ne kadar kısa dönem dengesi sorunlarına yönelmekte ise de, aynı zamanda dinamik bir büyüme teorisinin önemli unsurlarını da içermektedir. Bunlar, birikimin iki temel değişkeni olan yatırım ve tasarruftur (Şiriner ve Doğru, 2005: 3).

Keynes'te yatırımlar, kısa dönem dengesinin nasıl oluşacağını belirleyen, talep yaratan ve gelirden bağımsız bir harcamadır. Bunun yanı sıra yatırımların; üretim ve çıktı kapasitesi yaratması gibi önemli bir özelliği daha vardır. Yatırımlar üretim kapasitesine yapılan bir ilave olduğu için, sadece talep yaratıcı rolü ile mevcut kapasitenin hangi ölçüde kullanılacağını belirlememekte; aynı zamanda kapasite yaratma yönü ile üretim olanaklarını da artırmaktadır (Akyüz, 1977: 245).

Harrod-Domar göre büyümede temel sorun ; gelirin mevcut tasarrufları emmeye yeterli bir yatırım artışına olanak verecek bir düzeye çıkıp çıkamayacağının belirsizliğidir. Büyüme sürekli olarak net yatırımların yapılmasını gerektirir. Yatırımlar

gelir artışı tarafından yapıldığına göre, büyüme süreci içinde yatırımlar, çıktı kapasitesinin ve çıktının artmasına, bu da yeni yatırımların yapılmasına yol açmaktadır.

Sürecin işlenmesi için, ortaya çıkan çıktı artışının (arzın)talep tarafından emilmesi gerekmektedir. Yatırımların sağladığı kapasite artışı, çoğaltan sonucunda ortaya çıkan talep ile dengelendiği zaman, gelir ve talep bekleyişleri gerçekleşmiş; planlanan miktardan ne fazlası ne eksisi üretilmiş ve satılmış olacağından bu süreç, arz-talep ve yatırım-tasarruf dengesinin sağlandığı bir büyüme süreci olarak ortaya çıkacaktır.

Görüldüğü üzere, sistemin bağımlı değişkenleri milli gelir ve istihdam, bağımsız değişkenleri ise tüketim eğilimi, sermayenin marjinal etkinliği ve faiz oranıdır. Keynes'e göre yatırım harcamalarını tam istihdamı sağlayacak ve sürdürecektir miktarda olmasını güvence altına alacak bir mekanizma yoktur (Aren, 2008: 111). Bu sebeple, Keynes, kamu yatırımlarının, tam istihdama ulaşılmasında tek yol olduğunu düşünmektedir (Keynes; Akalın, 2008: 319). Keynes devlet için sermayenin marjinal etkinliğinin önemsiz olduğunu, devletin bayındırlık gibi yatırımlar yapabileceğini belirtir.

### **1.2.5. Post Keynesyen Teoride Büyüme**

Keynes'in öğrencisi olan Richard Kahn, Joan Robinson, Nicholas Kaldor, Sir Roy Harrod, M. Kalecki, G. L. S. Shackle gibi önemli isimlerin başı çektiği bir diğer grup iktisatçı, Neo Klasik Sentez'in Keynes'in fikirleriyle uyuşmadığını iddia ederek Post Keynesgil okulun temellerini attılar (Çevik ve Bal, 2010: 32).

Post-Keynesyenler ekonomiyi tarihsel bir süreç içerisinde incelemekte ve Marksist görüşle yakınlık göstermektedirler. Post-Keynesyenler beklentilerin ekonomi üzerinde büyük bir önemi olduğunu vurgulamaktadırlar. Bunlara göre beklentiler geleceğe yön vermekte ve çok farklı olması bir öngörü sorununu da ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun finans piyasalarına yansımaları ise, spekülasyon kazançlarının çok yüksek seviyelerde seyredebilme olasılığıdır. Nitekim, post-Keynesyen teoriye göre kredi kurumlarının ve paranın ekonomi üzerinde belirgin bir rolü vardır. Post-Keynesyenlere göre para yansız değildir ve kurumların davranış biçimlerinin iktisadi modellere yansıtılması gerektiği de bu görüş tarafından iddia edilmektedir (Savaş 1999:923).

Post-Keynesyen teori finansal serbestleşmeyi makro iktisadî koordinasyon başarısızlığı ve spekülâtif sorunlarla birlikte meydana gelecek belirsizlikler dâhilinde ele almaktadır. Bu açıdan neo-klasik iktisat ile bağdaşmayan post-Keynesyenler, finansal krizlerin ve istikrarsızlıkların sebebi olarak, gelecekteki belirsizlikleri ve gelecek hakkında bireylerin çok farklı algılamalarının varlığını ileri sürerler. Belirsizliğin sonucu ise, yatırımlar üzerinde olumsuz negatif sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, finans piyasalarındaki koordinasyonun yetersiz olması ve otoritelerin de koordinasyonu sağlayıcı politikalar geliştirmemesi, finansal serbestleşme sonrası artan ve değişkenlik gösteren faiz oranlarının yol açtığı spekülâtif ortamda iktisadî büyümenin optimum altında gerçekleşmesine neden olabilir (Atamtürk 2007:78–79).

Bunların yanı sıra post-Keynesyen iktisatçılar, neo-klasik teoriye farklı olarak finans sisteminin büyüyen bir ekonominin talebine aktif olarak cevap veremediğini ve finansal gelişmenin iktisadî büyümenin ardından geldiğini iddia etmektedirler. Ayrıca finans sisteminin sermayenin etkin dağıtımı konusunda yeterli olmadığı durumlarda kamu müdahalesinin yapılma gereğini de savunurlar. Post-Keynesyen görüşte bilgi asimetrisinin ve piyasa aksaklıklarının daha fazla aktif bir hükümet müdahalesini gerekli kıldığı da iddia edilmektedir. Bu nedenlerle finansal kurumları ve piyasaları geliştirmek için uzun vadeli bir hükümet stratejisi ve planlaması liberal iktisatçıların piyasa yanlısı tavsiyelerinden daha etkili olacaktır (Akçoraolu 2000:3- 9).

### **1.2.6. Monetarist Teoride Büyüme**

Monetarizm, uzun bir geçmişe sahip olan bir görüş olmasına rağmen, özellikle 1960'lı yıllarla birlikte M. Friedman aracılığıyla popüler olmuştur. Liberal öğretiden yana olan Friedman'a göre piyasalar kendi haline bırakıldığında istikrarlıdır ve istikrarsızlığın nedeni devlet müdahalesi gibi dışsal faktörlerdir (Haliloğlu, 2011: 33).

Parasalcılığın odak noktası enflasyondur: “Enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olgudur”. Enflasyonun hükümetlerin para arzını ‘gereksiz’ yere ve ölçüsüz arttırmaları sonucu ortaya çıktığını belirtir. Monetaristlere göre ekonomideki istikrarsızlıklar büyük ölçüde parasal kökenlidir.

İktisatçılar (hem monetarist hem de klasik) serbest piyasanın kendi kendini düzene sokabilecek bir yapıda olduğunu savunmaktadır, ama monetaristler klasik



iktisatçılardan farklı olarak ekonomik istihdamın her zaman tam düzeyde olamayacağını önceden kabul etmektedirler. Monetaristlerin, “*doğal işsizlik*” tanımına göre insanların daha iyi bir iş arama çabası ve iş arama süreçleri boyunca ekonomide işsizlik oranı her zaman belirli bir oranın üstünde olacaktır. Bu açıdan parasalcılar klasik iktisatçıların açıklamalarını yetersiz görmektedirler. Hem klasik hem de monetarist iktisat enflasyonun para arzından kaynaklandığını kabul etmektedirler. Parasalcılara göre enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için en etkili araç Para Politikası’dır (<https://tr.wikipedia.org>, 2016).

### 1.2.7. Yeni Klasik Teoride Büyüme

Yeni Klasik Makro İktisat Teorisi köklerini, esas itibariyle Ortodoks paracı makro iktisat teorisinden almış olmakla birlikte, 1970’li yıllarda paracı yaklaşımdan ayrılmış ve farklı bir teori haline dönüşmüştür.

Yeni klasik yaklaşımın, uyumcu beklentiler hipotezine karşı geliştirdiği rasyonel beklentiler hipotezi ve merkez bankalarının ekonomiye müdahalesine karşı geliştirdiği politika etkisizliği hipotezi makro iktisadi düşüncede devrim yaratmıştır (Berber, 2006:82).

Yeni klasik makro iktisat teorisi de zamanla kendi içinde ikiye ayrıldı. Bir gurup iktisatçı kendilerini Yeni Klasik Makro İktisat Teorisi mensubu olarak kabul ederken, ayrılan gurup Yeni Klasik Reel Konjonktür Teorisini geliştirdi (Berber, 2006: 83).

Yeni klasik makro iktisat teorisi ile yeni klasik reel konjonktür teorisinin kökleri aynı olmakla birlikte, konjonktür dalgalanmalarının analizindeki yaklaşımları farklılıklar göstermektedir.

Yeni Klasikcilere göre uzun dönemde bütçe açıklarının borçlanarak finanse edilmesi, para basarak finanse etmeye göre daha fazla enflasyonist sonuç doğurur. (Borçlanma imkanının ortadan kalkması durumunda), diğer bir ifadeyle parasal finansmandan kaçınmak uzun dönemde daha fazla enflasyona yol açar (Berber, 2006: 85).

### 1.2.7.1. İçsel Büyüme Teorisi

1980'li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmıştır, içsel büyüme teorilerinin temeli Romer ve Lucas'ın çalışmalarına dayanmaktadır. Beşeri sermaye ve bilgi birikiminin ön plana çıktığı bu çalışmalarda Arrow'un (1962) öne sürdüğü yaparak öğrenme (learning by doing) modelinden yararlanılmaktadır (Artan, 2000: 18).

İçsel Büyüme Teorisine göre artış gösteren ya da sabit verime dayalı bir üretim fonksiyonunu temel alan içsel büyüme kuramı Neo-klasik kuramın varsayımının tersine, dışsal olarak belirlenen teknolojiyi, Ar-Ge ve beşeri sermaye ile içselleştirmiştir. Böylece büyüme sistem içindeki içsel faktörlerle bağdaşmaktadır. Neo-klasik büyüme kuramı büyümeyi etkileyen faktörlerin belirlenmesinde yeterli olamamıştır. İlk defa Romer'in (Romer, 1986: 37) çalışmasında içsel büyüme modelleri ele alınmıştır (Atamtürk, 2007). Teorilerinin ortaya çıkmasında teknolojik bilgi üretimi hakkında bilginin gizli bir kamusal mal niteliğinde olması, diğer ekonomik birimlerin sağladığı faydanın teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan bilgiden çok önemli olması, dışsal bir etki varsa bilgi üretiminde özel kesimin dahil olmayacağı ve piyasanın aksayacak olması, teknolojik gelişme ile fiziki ve beşeri sermaye yatırımları arasında bir bağlantı bulunması noktaları üzerinde durulmuştur (Muratoğlu, 2011: 2).

### 1.2.8. Reel Konjonktür Teorisinde Büyüme

F. Kydland ve E. Prescott tarafından 1980'lerde geliştirilen reel konjonktür teorisi, rasyonel beklentiler ve doğal oran kavramlarını benimsemektedir. Bu teoriye göre para politikası, kısa dönemde dahi reel değişkenleri etkilememektedir (Haliloğlu, 2011: 41).

Rasyonel beklentiler ekolünden ayrılmışlardır. Bunun başlıca nedeni ise; teknolojik şoklardır. Reel konjonktür teorisinde mali şokların yerini teknolojik şoklar alır. Reel üretimin belirlenmesinde arz yanlı faktörler; teknoloji ve verimlilik ön plana çıkartılır.

Konjonktür dalgalanmalar genelde ekonomik istikrar ile ilişkilidir. Ekonomik istikrarın başlıca belirleyicileri teknolojik ilerleme, nüfus artışı, işgücüne katılım oranının artışı gibi faktörlerdir. Para politikaları hiçbir dönemde başarılı değildir.

Ücretler ve fiyatlar hem kısa hem de uzun dönemde esnektir. Ancak kısa dönemde daha esnektir. Bu nedenle kısa dönem hasıla düzeyi doğal hasıla düzeyi ile aynı olur. Bir başka ifade ile, kısa dönem toplam arz eğrisi dikeydir (Berber, 2006: 95).

Merkez bankası para arzını tam olarak kontrol altına alamaz. Yani para arzının tamamen dışsal değil kısmen içsel olduğu kabul edilir. Para arzı, finansal kurumlar ile halk arasındaki karşılıklı ilişki ile belirlenir. Halkın geliri arttığında parasal döngü de artar, bunun karşılığında da bankalar mevduatlarını ve kaydi paralarını artırarak karşılık verirler; yani içsel para miktarı artar (Berber, 2006: 95).

İçsel para miktarı Merkez Bankasının kontrolü haricinde olduğu için makro değişkenler arasındaki ilişkiler de farklılık gösterir. Dışsal para arzında meydana gelen artış enflasyona sebep olur. İçsel para arzı artışları ise fiyatları sabit tutar. (Berber, 2006: 95).

### **1.2.9. Yeni Keynesyen Teoride Büyüme**

1980'li yıllarda ortaya çıkan bir başka iktisadi yaklaşım olan yeni Keynesyen teorinin başlıca temsilcileri J. Stiglitz, R. Greenwald, G. Mankiw ve D. Romer'dir.

Yeni Keynesyenler, toplam arzın belirlenmesinde bekleyişlerin önemli olduğunu ve rasyonel beklentiler teorisinin geçerli bir teori olduğunu kabul etmekle birlikte, tam esnek ücret ve fiyat görüşüne katılmazlar (Mishkin, 2000: 358).

Yeni Keynesyen teoride, piyasaların sürekli temizlendiği modellerin kısa dönemli dalgalanmaları açıklamada yeterli olmadığı; zaten gerçek hayatta birçok nedenle piyasaların anında ve sürekli temizlenmediğini; bu yüzden sabit fiyat ve ücretleri temel alan modellerin uygulanması gerektiği savunulmaktadır. Bu esaslar doğrultusunda oluşturulan yeni Keynesyen teoriye dayalı modellerde, gayri iradî işsizliğin neden mevcut olduğu ve para politikasının iktisadî faaliyet düzeyi üzerinde niçin çok güçlü bir etkiye sahip olduğu (yani paranın neden yansız olmadığı) açıklanmaya çalışılmaktadır (Atamtürk, 2007:78).

Yeni Keynesyen teoride finansal baskı politikalarına daha iyimser bir yaklaşım mevcuttur. Teoriye göre GOÜ'lerdeki tasarruf ve yatırım yetersizliği finansal baskı politikalarından kaynaklanmaktadır. Hatta, finansal baskı politikaları faiz oranlarında

bir artı katarak finansal istikrara da katkı sağlayacağından olumlu bir tercih olarak görülebilir (Eser 1996:25–26). Farklı bir açıdan, yeni Keynesyen görüşte içsel ve dışsal finansal serbestleşme politikalarına şüpheli bir bakış olduğu gibi finans sisteminin baskı altında tutulması önemi de vurgulanmaktadır. (Erdem ve Dumrul, 2014: 49).

### **1.3. İKTİSADİ İSTİHDAM MODELLERİ**

#### **1.3.1.Klasik Teoride İstihdam**

Klasiklere göre (klasik istihdam teorisine göre) ekonomi sürekli kendiliğinden işleyen bir mekanizma sayesinde tam istihdam düzeyinde dengeye gelecektir. Ekonomide aksaklıklar olabilir ve kısa vadede bunalımlar yaşanabilir, fakat bu tür aksaklıklar geçicidir ve dışarıdan herhangi bir müdahaleye gerek kalmadan, ekonomini kendi içerisinde mevcut otomatik mekanizma sayesinde yine tam istihdamda dengeye geleceği klasik iktisatçılar tarafından iddia edilmiştir (Berber, 2006: 84).

Klasik teoride istihdam, ücret ve faiz esnekliğine dayanmaktadır (Aren, 2008: 51). Emek arzının bolluğu ücret haddini, sermaye arzını bollaşması da faiz haddini azalttıkça, girişimciler emek ve sermaye fazlasını rahatça massedebilecekler ve işsiz diye bir şey olmayacaktır (Aren, 2008: 54).

Klasikler bu iddialarını güçlendirmek amacıyla faiz teorisi, ücret teorisi, mahreçler yasası ve klasik fiyat teorisini geliştirmişlerdir (Berber, 2006: 88).

-Mahreçler yasası, faiz teorisi ile birlikte mal piyasasında tam istihdamda dengenin nasıl oluştuğunu açıklar.

-Ücret teorisi emek piyasasında, klasik fiyat teorisi de parasal gelir ile reel gelir arasında dengenin nasıl kurulduğunu açıklar.

Mahreçler teorisinin ana fikri, ekonomide üretilen ve stokta bulunan bütün mal ve hizmetler satılacak, diğer bir deyişle mahreç (karşılık) bulacaktır.

Aşırı üretim sonucu kısa süreli dengesizlik ve istihdam fazlalığı (geçici işsizlik) oluşabilir, fakat bu gibi sorunlar kısa vadede piyasa mekanizması aracılığıyla kendiliğinden ortadan kalkacaktır. (Berber, 2006: 88).

Say yasasına göre, mal üretilip piyasaya sürüldüğünde sadece bir arz yapılmış olmaz, aynı zamanda piyasada bu mal miktarı kadar da talep yaratılmış olur. Yani, bir mal üretilip satan ve geliriyle farklı bir mal alan kişi aynı zamanda bir talep oluşturacaktır (Berber, 2006: 90).

Faiz, sermayenin fiyatından başka bir şey değildir. Bu bedel, tasarruf edene tüketimden feragat ettiği için ödenmektedir. Bir ekonomide tasarruf arzı ile sermaye talebi şedülleri (eğrileri) birbirini karşılıklı olarak etkileyerek, faiz oranlarının hangi düzeyde oluşacağını belirler (Berber, 2006: 91).

Malın bedeli, nasıl ki o malın arz ve talebini oranlıyorsa, faiz oranı da ekonomideki tasarruf arzı ile sermaye talebini belli bir düzeyde eşitlemektedir.

Mahreçler yasasına yapılan en büyük eleştiri gelirin tamamının harcanmadığı, durumlarda “her arz kendi talebini yaratır” düşüncesinin ortadan kalkacağı yönündeydi. Çünkü, bu yasa gelirin tamamının tüketileceği varsayımına dayanmaktaydı.

Klasik faiz teorisi ise mahreçler yasasının bu açığı kapatmaktadır. Klasik teori, tasarruf edilen miktarın, girişimcilerce faiz karşılığı alınarak yatırım mallarına harcanacağı ve bu suretle ekonomide yapılan harcamalarda hiçbir azalma olmayacağını, söylemektedir. Onlara göre faiz oranları otomatik olarak tasarruflarla yatırımları (sermaye talebini) birbirine dengeler.

Genel olarak bakarsak, faiz yasasına göre yapılan tasarruftan arta kalan miktarı, girişimciler faiz karşılığı olmak kaydıyla yatırımları için harcarlar ve bu harcama sonucu da bir talep oluşur. İşte talep yetersizliği de yeniden ortaya çıkan bu taleple ortadan kalkmış olur.

Tasarruf edilen miktar ile yatırıma harcanan miktarın eşitliği ise faiz oranlarını otomatik olarak dengeleyecektir. Yani piyasada gerçekleşecek faiz oranı aynı zamanda tasarrufların miktarını da belirlemede rol oynayacaktır.

Ücret teorisini, klasikçilerin istihdam hakkındaki görüşlerinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü, onlara göre emek arzı ve emek talebi eğrilerinin kesiştiği yer hem ücret miktarını, hem de ekonominin istihdam düzeyini belirler. O halde, teoriye göre emek arzı ile emek talebi eğrilerinin kesiştiği yerde ekonomi tam istihdamdadır (Berber, 2006: 96).

Emek arzı ve talebini belirleyen faktörler üzerinde durulacak olursak, emek arzını belirleyen faktörler çalışmanın marjinal zahmeti ile çalışma sonucu elde edilen gelirin marjinal faydası, emek talebini ise işçinin marjinal fiziki verimliliği belirler (Berber, 2006: 98).

Emek arzının çalışmanın marjinal zahmeti ile çalışma sonucu elde edilen gelirin marjinal faydası tarafından belirlenmektedir. Çalışma süresi arttıkça, emeğin marjinal zahmeti de artacaktır. Diğer taraftan, çalışma sonucu ortaya çıkan gelirin marjinal faydası ise, çalışma saatleri uzadıkça azalmaktadır (Berber, 2006: 99).

İşte birbirine ters yönde gelişen bu iki değişkenin etkisinin birbirine eşit olduğu, başka bir ifadeyle bu iki eğrinin birbirini kestiği nokta, bize bir işçinin veri olan ücret düzeyinde, günde kaç saat çalışmaya razı olacağını, teknik deyimle emek arzının ne kadar olacağını göstermektedir (Berber, 2006: 99).

### **1.3.2. Marksist Teoride İstihdam**

Marksist İstihdam Teorisi, emek piyasasının arz fazlası içerdiğini kabul ederek işsizliğin kapitalist sistemin doğal bir parçası olduğunu iddia eder. Emek arzı fazlasını “yedek işgücü ordusu” olarak tanımlar (Bekiroğlu, 2010: 23).

Marx, nispi artı-nüfusun “akıcı”, “saklı” ve “durgun” olmak üzere üç biçimi olduğunu belirtmiştir. Akıcı biçimi, büyük sanayi merkezlerinde üretimin boyutlarına göre işe girip çıkanlar kastedilir. Saklı biçimi tarımsal nüfusun içinde kent proleteryasına dönüşmeye hazır -tarımda kapitalist üretim ile birlikte- bir şekilde bekleyen kesim oluşturur. Durgun biçim ise, ev sanayisi ve küçük atölyelerde çalışanlar gibi bir işte çalışmaları düzensizlik gösteren kesimi kapsar.

Sermaye birikiminin artmasıyla genişleyen üretken olmayan emek talebi, bu kesimler de üretim sürecinde yaratılan artı-değerden beslendikleri için üretim sürecindeki emek hareketleriyle birlikte hareket eder.

Marksis’e göre piyasada işsizlik vardır. Bu işsizlere de yedek sanayi ordusu denir. Bu yedek sanayi ordusu “yasa” sının gerçekleşmesi temelde iki etkene bağlıdır: Sanayinin genişleme ritmi ile proleterleşmiş tabakaların büyüme ritmi arasındaki ilişki ve geçici işsizlik ile işi olan işçi kitleler arasındaki ilişki.(Satlıgan, 2008: 45-46).

Kapitalist sistem, sistemin dışından (pre-kapitalist ekonomiden) fazla nüfus(yedek ordu) sağlar. İlk madde, sistem dışından gelen bu kesim ile sınai genişlemeyi ilişkilendirmektedir. Kapitalist sistem, sistem içinden de teknolojik değişim sonucu bir fazla nüfus yaratabilir. Bunun yanında aşırı üretim bunalımı dönemlerinde iş arayan işsizlerin sayısı mevcut işlerin sayısından fazla olur. Genişleme dönemlerinde ise tersi söz konusu olabilmektedir. Yani iktisadi dalgalanmalar ile de yedek ordu hareket etmektedir. Bu da ikinci maddeyle ilişkilidir.(Bekiroğlu, 2010: 20).

### **1.3.3. Neo-Klasik Teoride İstihdam**

Neo-klasik teoriye göre çalışmak isteyen herkes, bu reel ücret düzeyinde iş bulabilecek olduğundan tanım gereği tam istihdam sağlanmış olmaktadır. Eğer sistemin verdiği denge çözümünün verdiği ücret düzeyinde tek bir kişi çalışmakta olsa dahi, bu, tam istihdam düzeyi olarak tanımlanacaktır, zira işçilerin kalan kısmı, denge ücretinde işgüçlerini arz etmemektedirler (Aren, 2008: 58).

Neo-Klasik iktisat, Klasik İktisat'ta "Emek- Değer" Teorisini ve dolayısıyla onun getirdiği sorunları göz ardı ederek, kendi içinde daha tutarlı matematikselleşmeye ve soyutlamaya çok daha uygun "Fayda- Değer" Teorisini ikame etmiştir. "Marjinalistler" diye de adlandırılan Neo- Klasik iktisatçıların temeli rasyonalite ve maksimum fayda üzerine inşa edilmişlerdir. İktisat biliminin merkezi analiz konusu klasik iktisattaki bölüşümden, Neo- Klasik İktisat'ta seçime (sınırsız ihtiyaçlara maksimum fayda temin edecek rasyonel bir seçim) geçiş yapmıştır. Ayrıca klasik iktisadın uzun dönemi ve makro ölçekleri hesaba katan analizleri, mikro analize ve kısa döneme kaydırmıştır. Kısaca; Ne-o Klasik İktisatçılar, İstihdama ilişkin görüşlerini açıklarlarken temelde Klasik İktisat'ın temel varsayımları üzerinde durarak tanımlamalarda farklılıklar oluşturmuşlardır (Bekiroğlu, 2010: 21).

### **1.3.4. Keynesyen Teoride İstihdam**

Keynes'e göre, ekonominin tam istihdamda dengeye gelmesi, özel bir haldir. Serbest işleyen bir ekonomide, ekonominin tam istihdamda dengeye gelmesi, her zaman ulaşılabilecek bir sonuç değildir. Fiyat mekanizması, tam istihdamı otomatik olarak

gerçekleştiremediğine göre, devlet ekonomiye müdahale etmelidir. Yani devletin bir iktisat politikası olmalıdır.

Ekonominin eksik istihdamda da dengeye gelebileceği görüşü, Keynes'in en temel katkılarından biridir. İşçiler cari ücrete razı oldukları halde, işsiz kaldıklarına ve sanayi kuruluşları da talep yetersizliği yüzünden boş kapasite ile çalıştıklarına göre, bu bir eksik istihdam dengesidir. (Savaş, 2007: 757).

Eksik istihdamda, ekonomi potansiyelinin tümünü kullanamadığı halde, toplam talep toplam arza eşit olmaktadır. Bu eşitlik kurulmuşsa, denge var demektir. Keynes, klasiklerin aksine, ekonomiyi talep cephesinden açıklamaya çalışmış ve talebin arzı yarattığını ileri sürmüştür.

Keynes, faizin tasarruf arzı ile sermaye talebine göre değil, para arz ve talebine göre oluştuğunu kabul etmiştir. Keynes'e göre, yatırım ve tasarruf kararları birbirinden bağımsız olarak verildiği için, planlanan tasarruflar, planlanan yatırımlara her zaman eşit olamayacaktır.

Keynes'e göre, milli geliri, dolayısı ile istihdamı belirleyen faktör, "efektif talep"tir. Keynes'in ilgilendiği temel konu, neo-klasiklerinki gibi kaynakların alternatif kullanım alanları arasında nasıl dağıtılacağı değil, kaynakların tümünü kullanmanın mümkün olup olmadığıdır (Savaş, 2007:757).

### **1.3.5. Monetarist Teoride İstihdam**

Keynesyen İstihdam Teorisine karşı ilk görüş, 1960'lı yıllarda geliştirilen "Moneterist Teori" olmuştur. Chicago Üniversitesi iktisatçılarından Milton Friedman tarafından geliştirilen teoriye göre, Keynesyen Teori temelde, toplam talebin belirlenmesi teorisidir. Toplam talebinde öncelikle para arzındaki değişmelerle belirlenebileceğini savunmaktadır (Bekiroğlu, 2010: 34).

Monetaristler, serbest piyasa ekonomisinin kendi iç dinamiği sayesinde istikrarlı bir model olduğunu savunmakla birlikte, klasik iktisatçılardan farklı olarak ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde olamayacağını kabul etmektedirler. İnsanların daha iyi bir iş arama veya işsizlik yardımından yararlanmaları neticesinde belirli bir süre işsiz kalabileceklerini, böylece ekonomide her an "doğal işsizlik" olabileceğini öne



sürmüşlerdir (Aktan, 2001: 16). Friedman “doğal eksik istihdam” kavramını geliştirmiş ve eksik istihdamı piyasa güçlerinin normal sonucu olarak değerlendirmiştir.

Monetarist görüşe göre maliye politikası, özel kesimi “dışlama etkisi” sebebiyle kısa ve uzun dönemde de etkin değildir. Devletin piyasada daha fazla yer kaplaması, özel kesimin yerini daraltacak ve finansman gereği faiz oranının yükselterek özel kesimin yatırım olanaklarını zorlaştıracaktır (Haliloğlu, 2011: 35).

Anlaşıldığı gibi, monetarizme göre doğal oranın üzerindeki işsizlik iradidir. Doğal işsizlik oranının belirli bir ölçümü olmamakla birlikte, zaman içinde yükselme eğiliminde olduğu düşünülmektedir (Abel, Bermanke, 1994: 97). Bunun yanında, müdahale edilemeyen, kader olarak kabul edilen böyle bir işsizlik kategorisinin yaratılması, K.Marx’ın yedek işçi ordusu görüşlerinin kabulü olacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir

### **1.3.6. Yeni Klasik Teoride İstihdam**

Yeni klasik teoriye göre, hükümetlerin uygulayacağı politikaları önceden açıklaması (sürpriz olmayan politikalar), kısa ve uzun dönemde işsizlik hadlerini etkilemediğini savunmaktadır. (politika ilintisizliği önermesi). Diğer bir ifade ile Phillips Eğrisinin önceden açıklanan politikalar itibariyle kısa ve uzun dönemde geçerliliğinin olmayacağı savunulmaktadır (Ünsal, 2007: 37) .

Yeni Klasik İstihdam Teorisinde emek talebi cari reel ücretin, emek arzı ise beklenen reel ücretin bir fonksiyonu olarak kabul edilir (Bulutay, 1995: 28). İşgücü piyasasındaki dengenin oluşabilmesi içinde ortalama ücret sürekli “değişime” uğramaktadır. Yani işgücü piyasasında tek bir denge yoktur ve birçok dengenin varlığından söz edilir.

İstihdam ve reel ücret dengesi hem cari, hem de beklenen fiyat düzeyinden etkilenmektedir. Bunlar da reel ücreti etkilemektedir. Bu durumda cari reel ücret ile beklenen reel ücret arasındaki fark işgücü piyasasında bir dengesizlik oluşturması yeni klasikleri, klasiklerden ayıran temel nokta olmuştur. Ancak bu dengesizliği açıklayan sebepler klasik teori ile benzerlikler göstermektedir (Bekiroğlu, 2010: 35).

### 1.3.7. Reel Konjonktür Teoride İstihdam

Son yıllarda sıkça söz edilen bir diğer konjonktür teorisi reel konjonktür teorisi (ya da RBC teorisi). Bu teoriye göre prodüktivitedeki rassal dalgalanmalar ekonomik dalgalanmaların esas kaynağıdır. Prodüktivitedeki bu dalgalanmalar temelde teknolojik değişimdeki dalgalanmalardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca ekonomik dalgalanmaların sebebi uluslararası rahatsızlıklar, değişen iklim koşulları ya da doğal afetler (deprem, sel vb.) gibi diğer sebepler olabilir. Reel konjonktür teorisine göre, ekonomik dalgalanmaların nedeni, faktörlerin toplam prodüktivitesinde meydana gelen şoklara ekonomik birimlerin optimal şekilde cevap vermeleridir. Optimum ve denge her dönem çakışır (Parasız ve Bildirici, 2002: 107).

Yeni hammadde, yeni ürün ya da üretim yönteminin keşfi (bilgisayar, internet, elektrik gücü vb.) gibi pozitif nitelikte şok olurken (Parasız ve Bildirici: 2002: 338). Enerji ve girdi nispi fiyat artışı, doğal afet ve savaş gibi nedenlerle negatif bir şok da olabilir. Pozitif veya negatif şoklar nedeniyle arz eğrisinin yer değiştirmesi, devrevi dalgalanmalara neden olur.

Bir teknolojik değişim dalgası mevcut bir kısım sermayenin düşüş yaşamasına ve geçici olarak prodüktivitenin düşmesine neden olur. Firmalar elde edebilecekleri karlarının ve emeğin prodüktivitesinin düşeceğini beklerler. Daha az kar bekleyen firmalar sermaye satın alımlarını kısarlar ve emeğin prodüktivitesinin düşmesi nedeniyle istihdamı azaltırlar. Böylece prodüktivitedeki geçici bir düşüşün ilk etkisi yatırım ve emek talebinde bir düşüş şeklinde ortaya çıkar (Parasız ve Bildirici, 2002: 107).

RBC teorisine göre insanlar fayda-maliyet dengesi kurarak ne zaman ve ne kadar çalışacaklarına karar verir. Cari dönemde çalışarak elde edeceği gelirle, bir sonraki dönemde çalışarak elde etmeyi beklediği geliri mukayese ederler. Reel ücret oranı geçici olarak alt seviyede olduğu zaman, emek daha az ya da sıfır saat çalışacaktır. Reel ücret oranının dönemselsel yüksek olduğu zaman emek daha fazla saat çalışacaktır. Ancak bugünkü ücreti beklenen gelecekteki ücret oranıyla mukayese edebilmeleri için, çalışanların reel faiz oranını kullanması gerekir (Parasız ve Bildirici, 2002: 107).

### 1.3.8. Yeni Keynesyen Teoride İstihdam

1970'li yıllarda Yeni Klasik iktisatçıların benimsediği Rasyonel Bekleyişler Teorisi etkisini Keynesgil iktisatçılar üzerinde de gösterdi. Bu teoriyi benimseyen İktisatçılara 1980'li yılların başlarından itibaren Yeni(New) Keynesgiller denilmektedir. Yeni Keynesgil İktisatçılar fiyat ve ücret yapışkanlıklarının mikro ekonomik nedenleri üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırarak makro ekonominin mikro temelleri üzerinde durmaktadır. Bu iktisatçılara göre ücretler ve fiyatlar kısa dönemde pek çok nedenden dolayı yapışkandır. Bu durum özellikle kısa dönem toplam arz eğrisinin biçimini etkilemektedir (Parasız ve Bildirici: 2002: 368).

Yeni Keynesgiller mali ücretlerin rasyonel bekleyişler fiyat düzeyinden etkilendiğine inanmaktadır. Ancak ücretlerle ilgili olarak yapılan sözleşmelerin uzun vadeli oluşuna dikkatleri çekmektedirler. Hal böyle olunca Yeni Keynesgillere göre bugünkü nominal ücretler dünün rasyonel bekleyişlerinden etkilenirler. Geçmişte oluşan bu bekleyişler bugün yanlış olarak bilinen eski bilgilere dayanır. Uzun vadeli bir sözleşme yaptıktan sonra hem firmalar hem çalışanlar toplam talepte fiyatları etkileyecek bir değişmeyi öngörebilir. Ancak sözleşme sebebi ile mali ücretleri değiştiremezler. Böylece Yeni Keynesgil teoride mali ücretler yapışkandır. Bu durumda toplam talepteki öngörülen bir değişme, ister istemez reel GSYH'yi değiştirecektir (Parasız ve Bildirici, 2002: 369).

Yeni Keynesyen görüşün üzerinde durduğu bir diğer hususta “histeresis” (hysteresis) ve işsizliktir. 1980'li yıllarda doğal işsizlik oranının artması sonucu, sorunun çözülmesi amacıyla yapılan bir çalışmadır. İşsizlikte histeresis, “geçici bir şokun işsizlik oranını yükseltmesi durumunda bu şok ortadan kalktığında bile işsizliğin eski düzeyine gelememesi” anlamına gelmektedir. Gerçek işsizlik oranındaki değişmeler, doğal işsizlik oranını etkileyebilmektedir (Blance and Summers, 1986).

## 2. BÖLÜM

### TÜRKİYE EKONOMİSİNİN BÜYÜME, İSTİHDAM ve İŞSİZLİK PERFORMANSI (1990 – 2015)

İlk bölümde yapılan teorik açıklamalar ışığında Türkiye ekonomisinde mevcut durumun analiz edilmesi ampirik analiz öncesinde önemlidir. Bu bağlamda ikinci bölümde ekonominin gayri safi yurtiçi hasıla ışığında büyüme performansı incelenecektir. Daha sonrasında ise istihdam kavramı Türkiye ekonomisi için yaş, cinsiyet ve eğitim seviyesi gibi farklı perspektiflerde incelenecektir. Ayrıca işsizlik benzer kriterlere göre değişik açılardan tetkik edilecektir.

#### 2.1. 1990 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE’DE VE DÜNYA’DA KONJONKTÜR, BÜYÜME TRENDİ

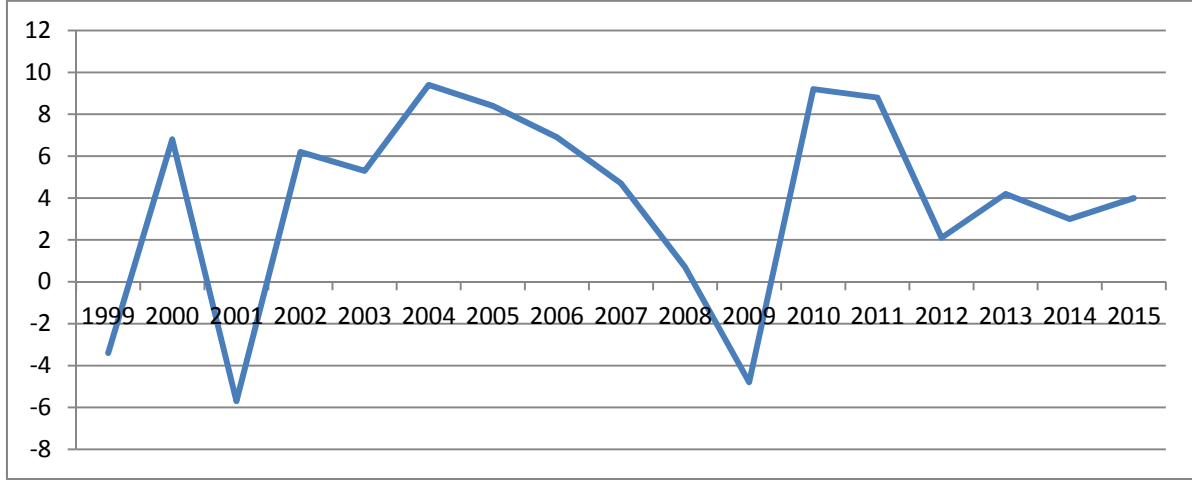
Türkiye ekonomisinin son otuz yıllık dönemi incelendiğinde genel olarak istikrarlı bir büyüme trendinin olmadığını söylemek mümkündür. 24 Ocak 1980 kararları ile finansal liberalizasyon sürecine giren Türkiye ekonomisi özellikle bankacılık alanında yetersiz olması nedeni ile 1990’lı yıllarda bankacılık ve finans krizleri ile karşı karşıya gelmiştir. İlk olarak 1994 krizini yaşayan Türkiye sonrasında Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini atlamıştır. Her bir kriz dönemi iktisadi büyümenin de ciddi dalgalanmaların yaşandığı görülmektedir.

2000’li yıllara gelinene kadar IMF ile yapılan istikrar programları da başarılı olamamıştır. 2000’lerin hemen başında yaşanan krizlerin ardından uygulamaya konan “Güçlü Ekonomiye Geçiş” istikrar programı ile başta örtük daha sonra açık enflasyon hedeflemesi stratejisi uygulanmış, düşen enflasyon ile birlikte ekonominin genelinde istikrar hakim olmaya başlamıştır.

2008 yılında meydana gelen küresel finans krizi Türkiye ekonomisinde de daralmaya sebep olmuş ve takip eden yılda ekonomi daralmıştır. Yaklaşık olarak yedi yıl boyunca sürekli pozitif performans gösteren ekonomi kriz yıllarında tersine hareket etmiştir.

Kriz sonrasında tüm dünyada baş gösteren yavaş büyüme performansı Türkiye’de de kendisini göstermiş, son beş yıllık döneme bakıldığında pozitif ve fakat zayıf bir büyüme performansı yaşandığı görülmektedir. 2009 yılında daralan ekonomi 2010 ve 2011 yıllarında

% 9 civarında bir büyüme performansı gösterirken takip eden yıllarda büyüme performansı yavaşlamıştır. Bu durum dünya konjonktürü ile paralel bir durumun varlığını göstermektedir. Ayrıca benzer ülke performansları ile karşılaştırıldığında daha iyi durumda olduğunu söylemekte mümkündür.



**Şekil 1. Türkiye Ekonomisinin Büyüme Oranları (1999 – 2015) (%)**

Kaynak: <http://www.spk.gov.tr>

Dünya ekonomisinde yaşanan konjonktürel değişim ve büyüme oranlarındaki değişim incelendiğinde ise benzer şekilde krizlerin konjonktürel dalgalanmaların temel nedenleri olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. 1950’lerde tüm dünyada yaşanan iktisadi büyüme trendi 1970’lere gelindiğinde yaşanan petrol krizleri ile son bulmuştur. Üretim Uzakdoğu’ya kayarken bilgiye dayalı hizmet merkezleri gelişmiş ülkelerde kalmıştır (Yeldan, 2010: 16).

Dünya ekonomisinin 1990 – 2015 yılları arasında kalan dönemi beş evreye ayırmak mümkündür. Kayacan’a (2011) göre 1990 – 1993 birinci dönem, 1994 – 2000 ikinci dönem, 2001 – 2002 üçüncü dönem ve 2003 – 2007 dönemi dördüncü dönemdir. 2008 küresel finans krizi ile başlayan beş yıllık dönemi ise son bölüm olarak adlandırmak mümkündür.

Birinci dönemde gelişmiş ülke kaynaklı krizlere maruz kalmıştır. Temelinde ise yanlış para politikaları ile birlikte siyasi istikrarsızlıklar bulunmaktadır. bu periyotta ortalama büyüme hızı % 1,65’tir (Kayacan, 2011: 70).

İkinci dönemde krizlerin temel kaynakları gelişmekte olan ülkeler olurken büyüme oranı % 3 dolaylarındadır. Bu dönemde en önemli krizler Rusya ve Asya krizleridir.

Üçüncü dönemde Japonya’da yaşanan ekonomik daralma, Avrupa Birliği’nin tek para birimini benimsemesi ve Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinde teknoloji ve verimlilik esasına dayalı büyüme trendinin son bulması nedeni ile ekonomik durgunluk yaşanmıştır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen dünya ekonomisinin ortalama büyüme hızı % 2,5 olarak gerçekleşmiştir.

Dördüncü dönemde ise küresel ekonomi Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulanan başarılı ekonomi politikalarının da etkisi ile hızlı büyümüş ve ortalama büyüme hızı % 4,6 olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılında başlayan beşinci dönem ise kimi iktisatçılara göre halen devam etmektedir. Zira 2007 yılının sonunda başlayan ve 2008 – 2009 yıllarında etkilerini tüm dünyada gösteren küresel finans krizi sonucunda gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler büyüme hızlarında ivmeyi kaybetmişlerdir. 2015 yılına gelindiğinde halen küresel büyüme hızı % 3’ün altında kalmıştır. Dünya Bankası tarafından yayımlanan küresel büyüme rakamları incelendiğinde bu dönemde 2010 yılı hariç tüm yıllarda küresel büyüme hızı ancak % 2 dolaylarında iken büyümenin motoru olarak da gelişmekte olan ülkeler gösterilmiştir. IMF’nin 2016 yılı büyüme tahminleri incelendiğinde ise % 3,2 şeklinde oluşturulan beklentinin iki defa revize edilerek % 2,4’e düşürüldüğü görülmektedir.

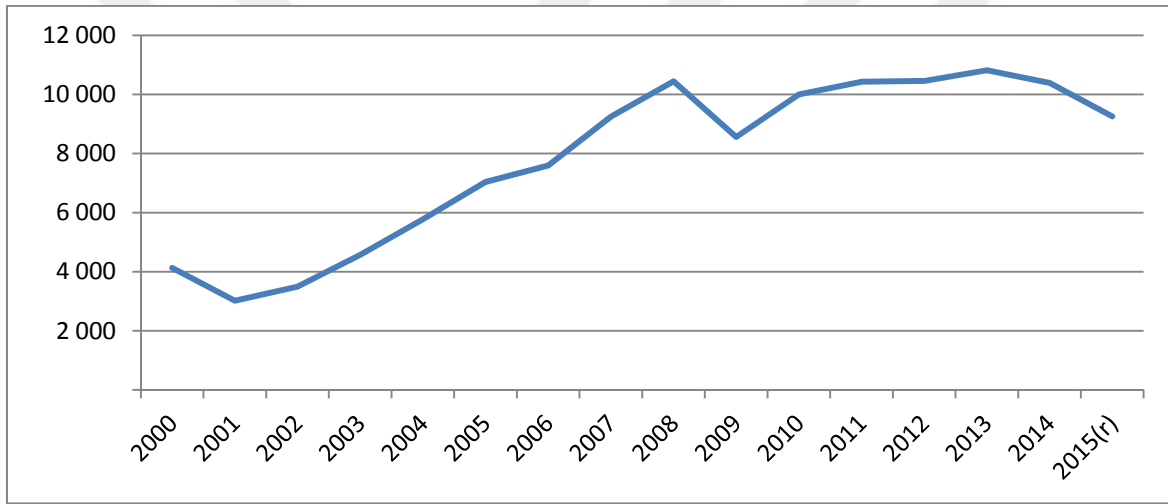
Türkiye ve dünya ekonomisinin büyüme performansları karşılaştırıldığında Türkiye ekonomisinin dünya ile entegre hale gelme sürecini görmek mümkündür. Zira 2000’li yıllar öncesine bakıldığında küresel büyüme oranları ile Türkiye büyüme oranları arasında bir paralellikten bahsetmek oldukça güçtür. 1990 yılında dünya ekonomisi % 2 büyürken Türkiye ekonomisi % 9’un üzerinde bir büyüme performansı sergilemiştir. 1994 yılına gelindiğinde ise dünya ekonomisi % 3,4 büyürken Türkiye ekonomisi % 6 küçülmüştür.

Takip eden yıllarda küresel ekonomi % 3 – 4 bandında hareket ederken Türkiye ekonomisi ortalama % 8 büyümüştür. 1998 yılındaki Rusya krizi dünyayı nispeten yüzeysel etkilemişken Türkiye ekonomisi % 3 daralmıştır.

2000’li yıllara gelindiğinde ise küresel ekonomi ile Türkiye ekonomisinin büyüme performansı birbirine benzeşmeye başlamış, özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri ile Türkiye ekonomisi benzer şekilde büyümüştür. Böylelikle büyüme performansı dünya ortalamasının üstüne çıkmıştır.

2009 yılında ise dünya ekonomisi ile birlikte gelişmiş ülkeler negatif büyüme performansı sergilerken gelişmekte olan ülkeler pozitif büyüme performansı göstermiştir. Bununla birlikte Türkiye de % 4,8 küçülmüştür. Takip eden yıllarda ise yine yüksek büyüme performansı göstermiştir.

Kişi başına GSYİH' deki değişimin incelenmesi de iktisadi büyüme konusunda fikir verebilir. 2001 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz ve 2008 küresel finans krizi takip eden yıllarda kişi başına düşen GSYİH'nin düştüğünü görmek mümkündür. 2000'li yılların ilk yarısında yaşanan hızlı büyüme kişi başına düşen milli gelirin hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. 2008 küresel finans krizi sonrasındaki eğilim de pozitif eğimli olup, kişi başına düşen gelirin 10.000 ABD dolarının üstüne çıkmasını sağlamıştır.



**Şekil 2. Kişi başına GSYİH'nin Yıllar İtibariyle Değişimi (ABD doları)**

Kaynak: <http://www.spk.gov.tr>

## 2.2. TÜRKİYE'DE GSYİH'İN SEKTÖREL DAĞILIMI

Türkiye ekonomisinde 1970'li yıllar sonrasında tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin GSYİH içerisindeki payları incelendiğinde, hizmet sektörünün ve sanayi sektörünün yıllar itibariyle arttığı hizmet sektörünün %60'lara doğru vardığı, sanayi sektörü ise %30'lara ulaşmıştır.

Tarım sektörünün payı 1970'li yılların hemen başından %31 seviyelerinde iken 2000'li yıllara ulaşıldığında %10'lara düşmüştür. Bu düşüş, tarım sektörünün hasıla

içerisindeki payının mevsimsel değişiklere de bağlı olarak dalgalanmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca 24 Ocak 1980 kararları ile sanayi sektöründeki gelişme ekonomik toplamın önemli bir bölümünü içerir hale gelmesine neden olmasının yanında, tarım sektörüne verilen desteklerdeki azalma da tarım sektörünün küçülmesine neden olmuştur.

Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Onuncu Kalkınma Planı incelendiğinde 2012 yılında tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı % 8,8 şeklinde gerçekleşirken takip eden yıllarda sırasıyla % 8,3 ve % 7,9'a düşmüştür. Tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı düşmeye devam etmektedir. Bu durum sektörel üretimdeki azalmadan hem de diğer sektörlerin nispi büyüklüğünün sürekli artmasından kaynaklanmaktadır.

Hizmetler sektörünün GSYİH içerisinden almış olduğu pay 2012 yılında % 69,4 iken 2013 % 70,1, 2014 yılında ise % 70,5 olmuştur. Görüldüğü gibi hizmetler sektöründeki artış halen devam etmektedir.

Son olarak sanayi sektörüne bakıldığında nispeten daha yatay bir trendin olduğu, zira 2012 yılında GSYİH'den aldığı % 21,8'lik payı 2013 ve 2014 yıllarında da % 21,6'da tuttuğu görülmektedir.

### **2.3. TÜRKİYE'DE GSMH'NİN BÜYÜMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER**

Ekonomik anlamda büyümenin meydana gelmesi için ya üretim faktörleri miktarı artmalı ya da mevcut üretim faktörü miktarı daha etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Bu durumda ya sermaye, emek, doğal kaynak faktörlerinin miktarı artmalı ya da teknolojik yenilikler gibi verimliliği artırıcı faktörler devreye girmelidir. Bu faktörler ekonominin arz yönünü geliştirmeye yönelik uygulamalardır. Öte yandan talepteki bir artış da ülke ekonomisinin büyümesine neden olacaktır.

#### **2.3.1. Arz Yönlü Büyüme Faktörleri**

Ekonominin büyümesi üretim faktörü miktarındaki artış ya da bu faktörlerin verimliliğini ortaya koyan "toplam faktör verimliliği aracılığı ile yapılmaktadır. İncekara ve Yerdelen (2008) tarafından Türkiye ekonomisinin büyümesinde etkili olan faktörlerin



incelendiği çalışmada büyümenin sermaye, emek ve toplam faktör verimliliği arasında nasıl dağıldığı gösterilmektedir. Tablo 1’de bu değerler sergilenmektedir.

**Tablo 1. Türkiye’de İktisadi Büyümenin Bileşenleri (%)**

Yıllar	Sermaye Birikimi	İstihdam Artışı	Toplam Faktör Verimliliği
1972 – 2000	69,2	19,5	11,3
1972 – 2003	68,0	17,9	14,1
1990 – 2000	73,2	23,5	3,3
2001 – 2004	66,9	4,3	28,9
2004	39,7	21,7	38,6
2005	31,6	24,9	43,5
2006	44,2	31,5	24,3
2007	43,9	31,5	14,6
2008	46,6	31,4	22,0
2005 – 2008	41,6	29,8	28,6

Kaynak: (İncekara ve Yerdelen, 2008: 55).

1972 – 2003 yılları incelendiğinde büyümenin temelinde yatan esas faktörün sermaye birikimindeki değişim olduğu görülmektedir. Bununla birlikte toplam faktör verimliliğinin de % 14’lk bir katkısının olduğu söylenebilir. 1990 – 2000 dönemi incelendiğinde ise toplam faktör verimliliği düşerken istihdamın büyümeye katkısı artmakta, sermaye birikiminin büyüme üzerindeki etkisi daha da artarak % 73 seviyesine çıkmaktadır.

2001 – 2004 dönemi incelendiğinde ise istihdamın büyümeye katkısında ciddi bir düşüş olduğu, tam tersine toplam faktör verimliliğinde gözle görülür bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu durum Türkiye ekonomisinde istihdamın bu dönemde artmazken mevcut istihdamın verimliliğinin ciddi bir şekilde arttığı anlamına gelmektedir.

Türkiye’de nüfus artış hızı hesaba katıldığında mevcut istihdamın artmaması Türkiye’de bu dönemde işsizliğin artışının temelindeki sebeplerden birinin toplam faktör verimliliğindeki artışın bir sonucu olarak istihdamın artmaması olarak gösterilebilir. İlerleyen yıllara ait değerler incelendiğinde istihdamın iktisadi büyümeye katkısının artarak % 30’lara çıktığı görülmektedir. Toplam faktör verimliliği ile birlikte artış gösteren istihdamın eğitim ve

benzeri faktörler ile verimliliğin arttığı böylece verimliliğin büyümeye katkısını artırdığını söylemek mümkündür.

Öte yandan son yıllar incelendiğinde sermaye birikiminin büyüme üzerindeki etkisinin nispeten azaldığı ve % 40'lar civarına düştüğü görülmektedir. Bu ise sermaye ihtiyacının nispeten 2000'li yıllarda tamamlandığı şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte genel olarak bakıldığında Türkiye'de büyümenin temelinde sermaye birikiminin olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

### **2.3.2. Verimlilikteki Değişim**

Verimlilik artışı sabit üretim faktörü ile daha fazla ürün elde edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Üretim sürecinde uygulanacak yenilikler ya da teknolojik gelişmeler yardımı ile verimlilik artışı, emek ve sermaye faktöründen kaynaklanan tasarruftan kaynaklanabilir. Verimlilik göstergeleri genel olarak iki gruba ayrılabilir: Kısmi verimlilik ve toplam faktör verimliliği (Aydın, 2005: 141). Kısmi verimlilik, emek ve sermaye faktörlerinin ayrı ayrı üretim miktarına bölünmesi ile bulunabilir.

Tablo 2' de 1980 – 2006 döneminde Türkiye ekonomisinde işgücü ve sermaye verimliliklerindeki gelişmeler gösterilmektedir. 1980 yılı baz alınarak oluşturulan tabloda, emek verimliliği yıllık % 1,10 - 2,44 aralığında sürekli artış göstermektedir. 1972 – 2006 döneminde ortalama % 1,40 civarı olan emek verimliliği büyüme hızı, 1980 – 2006 döneminde % 1,56 artmıştır. Yine ortalama artış hızı dikkate alındığında emek verimliliği, 1980 – 1990 aralığında yıllık % 1,20, 1990 – 2000 aralığında yıllık % 1,60, 2000 – 2006 aralığında ise yıllık % 2 artış gösterdiği görülmektedir.

**Tablo 2. Emek ve Sermaye Verimlilikleri (1980=100) (1980 – 2006)**

	GSYH (1)	İstihdam (2)	Sermaye Stoku (3)	(1)/(2)	(1)/(3)
1980	100	100	100	1,00	1,00
1981	104,8	100,8	103,9	1,04	1,01
1982	108	101,9	107,4	1,06	1,01
1983	112,5	102,9	110,7	1,09	1,02
1984	120,6	104,5	113,9	1,15	1,06
1985	125,7	106,2	118,1	1,18	1,06
1986	134,2	108,2	123,3	1,24	1,09
1987	147,4	110,6	129,3	1,33	1,14
1988	149,6	107,9	135,3	1,39	1,11
1989	152	110,7	141,3	1,37	1,08
1990	166,2	112,7	148,7	1,47	1,12
1991	166,8	117,2	156	1,42	1,07
1992	177,5	118,3	163,6	1,50	1,08
1993	192	112,4	174,4	1,71	1,10
1994	180,3	121,6	182,4	1,48	0,99
1995	194,6	125,1	191,3	1,56	1,02
1996	208,5	128,8	201,8	1,62	1,03
1997	225,8	128,9	214,6	1,75	1,05
1998	234,5	132,4	226,3	1,77	1,04
1999	220,2	134	231,9	1,64	0,95
2000	234,2	131,2	243	1,79	0,96
2001	211,8	130,8	245	1,62	0,86
2002	228,6	129,8	246,4	1,76	0,93
2003	242,1	128,5	249,1	1,88	0,97
2004	265,9	119,3	256,2	2,23	1,04
2005	286,3	122	267,9	2,35	1,07
2006	303,4	124,1	297,7	2,44	1,02

Kaynak: (Haliloğlu, 2011: 98).

### **2.3.3. Talep Yönlü Faktörler**

Ekonominin talep tarafından desteklenmesi büyümenin bir diğer kaynağıdır. Talebi ise iki kısımda incelemek mümkündür. Bunlar iç ve dış taleptir. İç talep toplam tüketim harcamaları ve yatırım harcamalarından oluşmaktadır. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarruf eğiliminin az olması tüketim harcamalarının fazla olmasına neden olmaktadır (İncekara ve Yerdelen, 2008: 48).

Tablo 3 incelendiğinde Türkiye’de iktisadi büyümenin itici gücünün iç talep olduğunu görmek mümkündür. 2000 – 2008 yılları arasında özel sektör tüketim talebinde artış olduğu görülmektedir. Öte yandan dış talep ise negatiftir. Bu ise yine yurtiçi talebin ithalat talebinin bir sonucudur.

**Tablo 3. Türkiye’de İktisadi Büyümenin Talep Yönlü Kaynakları**

Yıllar Kaynaklar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜKETİM	76,2	75,1	71,4	71,2	71,2	71,7	84,0	82,7	82,4
Özel	67,5	66,5	63,0	63,5	64,1	64,9	71,4	69,9	69,9
	6,2	-9,2	2,1	6,6	10,1	8,8	5,1	3,9	4,8
Kamu	8,7	8,6	8,4	7,7	7,1	6,8	12,5	12,8	12,5
	-1	-8,5	5,4	-2,4	0,5	2,4	10,9	6,5	3,4
YATIRIM	27,9	20,7	19,0	19,7	23,9	27,6	23,8	24,4	24,5
Özel	20,7	14,6	12,8	14,5	19,4	22,3	18,6	19,2	19,7
	16,0	-34,9	-5,3	20,3	45,5	23,6	5,7	8,0	8,6
Kamu	7,2	6,1	6,2	5,2	4,5	5,3	5,2	5,3	4,7
	19,6	-22,0	8,8	-11,5	-4,7	25,9	-1,1	5,7	-4,2
Stok	2,6	-1,5	5,1	7,7	8,1	4,8	2,3	2,7	2,8
Değişmeleri	1,1	-4,0	7,1	3,0	1,1	-0,5	-2,0	0,5	0,2
Net Dış Talep	-7,0	5,8	4,5	1,3	-3,3	-4,6			

Kaynak: (İncekara ve Yerdelen, 2008: 49).

## 2.4. İKTİSADİ BÜYÜMENİN SEKTÖREL KAYNAKLARI

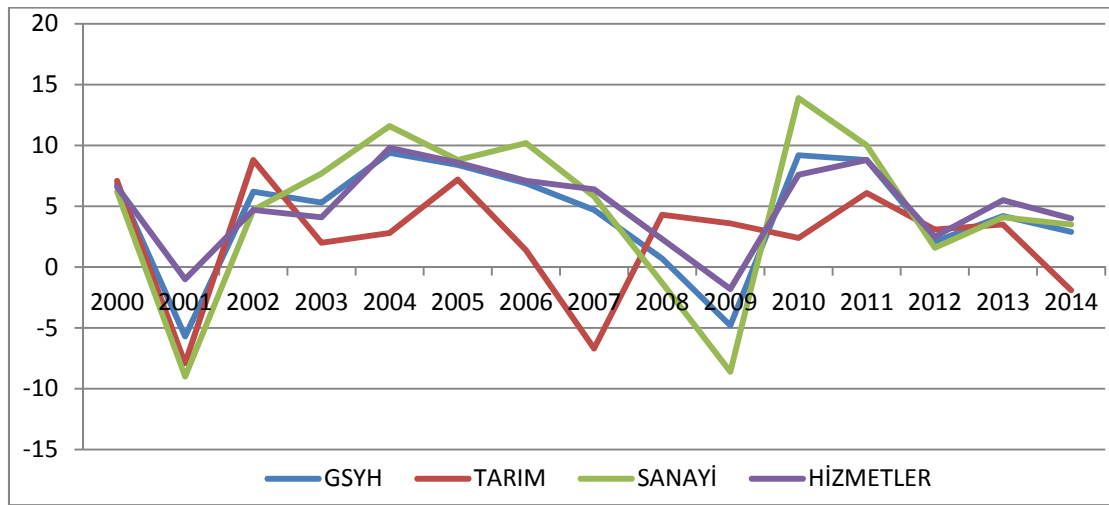
Türkiye’de iktisadi büyümenin sektörel temellerini incelemek için üç temel sektörün yılları itibariyle nasıl büyüdülerini incelemekte fayda vardır. Şekil 3’de her bir sektörün ve ekonominin genelinin büyüme oranları sunulmaktadır.

Ekonominin genelinde dalgalı bir büyümenin olduğu kriz dönemlerinde ekonominin genelinin küçüldüğünü görmek mümkündür. Sanayi sektörünün gelişimi incelendiğinde ise ekonominin geneli ile paralel hareket ettiği görülmektedir. Bu durum ekonominin sanayi sektörü tarafından desteklendiğini göstermektedir.

2001 ve 2009 yıllarında yaşanan krizlerden olumsuz etkilenen sektör ekonominin genelinden daha fazla etkilenmiştir. 2001 krizi sonrası giderek artan bir büyüme hızı yakalarken ekonominin genelinin de benzer bir trend yakalamasını sağlamıştır. Küresel finans krizi sonrasındaki dönemde %10'un üzerinde büyüyen sektör ekonominin genelinin de yine hızlı bir büyüme trendine girmesine sebep olmuştur.

Tarım sektöründeki büyüme incelendiğinde ise sektörün çok oynak bir yapısının olduğu ekonominin genelinden bağımsız olarak büyüme performansının sürekli dalgalandığı görülmektedir. Ekonominin genel olarak canlı olduğu 2002 – 2007 döneminde bile tarım sektörü büyümesi dalgalı seyretmiş, 2002 yılında % 8,8 büyüyen sektör 2003 yılında % 2, 2004 yılında 2,8 büyümüştür. Ekonomi aynı yıllarda % 5,3 ve % 9,4 büyümüştür. Küresel finans krizinin kendisini en yoğun şekilde gösterdiği 2009 yılında ekonomi daralırken tarım sektörü % 3,6 büyümüştür.

Hizmetler sektörünün yıllar itibari ile büyüme performansları incelendiğinde diğer sektörlere göre daha istikrarlı bir büyüme performansı sergilediği görülmektedir. Zira 2001 krizinden sonra ekonomi % 5,7 ve sanayi sektörü % 9 daralırken hizmetler sektörü sadece % 1 küçülmüştür. Takip eden yıllarda ise büyüme performansı ekonominin geneline yakın bir seyir izlemiştir. 2008 krizinin sektör üzerindeki etkisi ekonominin genelinden daha zayıf olmuş ve hizmetler sektörü ancak % 1,8 küçülmüştür. Kriz sonrasında da ekonominin büyüme performansı düşük seyrederken hizmetler sektörü nispi olarak daha iyi bir performans sergilemiştir



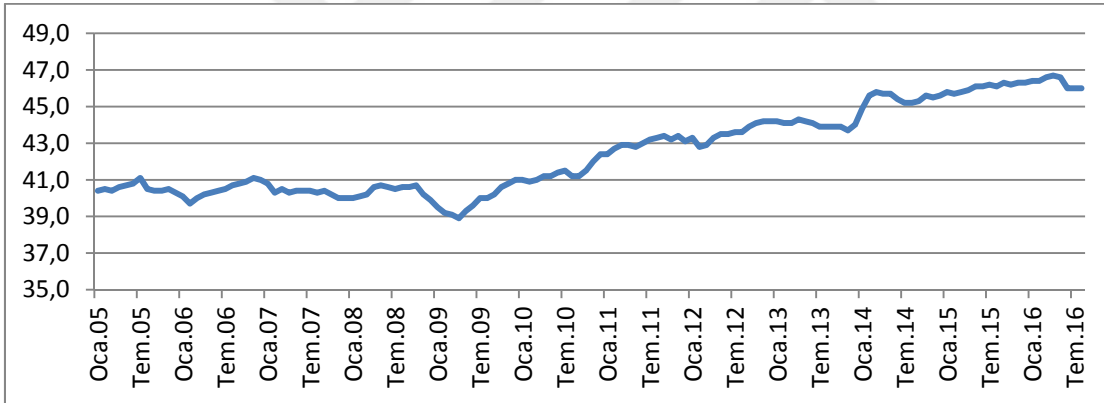
Şekil 3. Sektörel Büyüme Oranları (%) (2000 – 2014)

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr>

## 2.5. İSTİHDAMIN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Türkiye’de istihdam oranının yıllar itibariyle değişiminin incelenmesi Türkiye’deki işgücü piyasasının yapısının anlaşılması için önem arz etmektedir. Bununla birlikte istihdamdaki değişimleri tarım sektörünü dışarıda tutarak incelemek daha uygundur. Zira 1989 – 1999 yılları arasına bakıldığında, kriz yıllarında bile tarım istihdamında artış yaşandığı görülmektedir (Öz, 2010: 2). Tarım dışı istihdama bakıldığında ise istihdamın yıllar içerisinde düşüş gösterdiği görülmektedir. Bunun temel nedeni ise kırsaldan kente göç sonucu özellikle kadın işgücünün işsiz kalması gösterilmektedir (Öz, 2010: 4).

1988 yılında istihdam oranı % 52 seviyesinin üstünde gerçekleşirken yıllar içerisinde oran düşmüş, 2000 yılında % 47’nin altında gerçekleşmiştir. 2010 yılında ise % 4’lük bir düşüş ile % 43 olarak gerçekleşmiştir. Küresel finans krizinin de nispeten etkisi istihdam üzerinde etkisi olması sebebiyle krizinin etkisinin azalması istihdamın da artmasında etkili olmuştur.



Şekil 4. İstihdam Oranı (%)

Kaynak: <http://www.spk.gov.tr>

## 2.6. İSTİHDAMIN YAPISAL ANALİZİ

Türkiye ekonomisinde istihdam oranlarındaki değişimin temelinde yatan dinamiklerin daha iyi belirlenebilmesi için istihdamın farklı açılardan incelenmesi gerekmektedir. Zira istihdama sektörlerin katkısı değişkenlik gösterebilir, ya da eğitim seviyeleri arasında istihdam değişirken eğitim durumu da beraberinde değişiklik göstermektedir.

Bu açıklamalar ışığında istihdam öncelikle sektörel dağılımına göre incelemek yerinde olacaktır. Daha sonra sırasıyla yaş ve cinsiyete göre, eğitim durumuna göre işyeri büyüklüğü ve işteki duruma göre istihdam oranı incelenecektir.

### **2.6.1. İstihdamın Sektörel Dağılımı**

İstihdamın sanayi, hizmetler ve tarım sektörleri arasındaki dağılımı ekonominin gelişimi hakkında önemli bilgiler vermektedir. İstihdamın yıllar itibari ile dağılımı Türkiye İstatistik Kurumundan alınan veriler ışığında incelendiğinde yıllar içerisinde tarım sektörünün istihdamdaki etkinliğinin azaldığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda toplam istihdamın % 40'ından fazlasına sahip olan tarım sektörü 2000'li yılların hemen başından itibaren sürekli düşüş trendine girmiştir. 2004 yılında ilk defa % 30 seviyesinin altına girerken 2010 yılında tarım istihdamı her dört kişiden bir kişi için geçerli olmaktadır.

Sanayi sektörünün toplam istihdamdan almış olduğu pay 1990'larda % 20'nin hemen üzerindeyken 2000'li yıllarda % 30'a yaklaşmıştır. Bu durum sanayi sektörünün tarım sektöründen işgücü aldığını göstermektedir. Tarım sektöründeki istihdam düşerken sanayi sektöründe gözle görülür bir artış olması nüfusun kırsaldan kente doğru hareket ettiği, bu yıllarda iç göçün yoğun yaşandığını göstermektedir.

Hizmetler sektörünün toplam istihdamdaki payı incelendiğinde ise sanayi sektörüne benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Zira incelenen yıllar içerisinde istihdamda sürekli artan payının olduğu görülmektedir. 1990'lı yıllarda % 30'larda olan hizmet sektörü istihdamı 2000'li yıllara gelindiğinde % 40'lara hatta 2009 yılında % 50,1 oranına çıkmıştır.

İstihdamın sektörler arasındaki paylaşımına bakıldığında tarım sektöründen hizmetler sektörüne doğru yüksek oranda geçişin olduğu görülmektedir. Tarım toplumu niteliği olan ekonomilerde ilk etapta sanayileşme ilerleyen dönemlerde hizmet sektöründe gelişme yaşanması beklenmektedir. Bununla birlikte Türkiye ekonomisinde sanayi sektöründe yeterli miktarda istihdam artışı olmadan, hizmetler sektöründe istihdam artışı meydana gelmiştir.

### **2.6.2. İstihdamın Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı**

Bir ekonomide istihdamın erkek ve kadınlar arasındaki dağılımı ekonominin gelişmişlik seviyesi ile ilişkilidir. Kentleşme oranı yüksek ülkelerde kadın işgücü oranları yüksek seviyede iken kırsal yerleşimlerin yüksek olduğu ülkelerde kadının istihdamında düşüş görülmektedir (Şahin, 2008). Şehirleşme ile birlikte kadınların kırsal kesimde ev hanımı ya da yardımcı aile işçisi olarak çalışmak yerine eğitim seviyesini artırarak istihdama dahil

olmakta ve ekonomiye katkısı artmaktadır. Bu da toplam istihdamın kadın istihdam payı artış göstermektedir.

Türkiye’de istihdamın cinsiyet dağılımına bakıldığında 1990 toplam istihdama bakıldığında erkek istihdamının % 64, kadın işgücü istihdamının ise % 36 olduğu görülmektedir. 2000’li yıllara gelindiğinde erkek istihdamının oranı % 70’lere çıkmıştır. 2005 yılında % 74 iken bu oran 2013 yılına gelindiğinde % 65,2 seviyesine düşmüştür. Kadın istihdamı ise 2000’lerde % 25 seviyesine kadar düşmüştür. 2013 yılında ise % 27,1 olarak gerçekleşmiştir. Kadın istihdamında görece artışa rağmen diğer ülke grupları ile karşılaştırıldığında halen düşük olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği’nde kadının istihdam oranı ortalama % 58 seviyesindedir. Bu oranın yükselmesi için kadınların okullaşma oranlarının artması ve kadının işgücüne katılımı için daha fazla opsiyonunun olması gerekmektedir.

**Tablo 4. İstihdamın Yaş Gruplarına Göre Dağılımı**

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2013	21,9	44,3	58,3	62,3	63,5	63,4	57,8	45,2	35,1	26,8	12,3
2012	21,6	42,9	57,6	61,7	62,8	62,6	56,3	44,7	35,1	27,7	12,3
2011	22,4	43,2	57,1	60,9	62,2	61,2	55,5	43,9	34,6	27,1	12,6
2010	21,6	39,9	55,4	59,1	60,1	59,5	52,1	41,1	32,4	25,8	11,8
2009	21	38,1	52,9	56,9	57,4	56,7	49,1	39,4	31	24,5	11,7
2008	22	39,9	54,4	57,4	58,4	56,7	48,8	39,5	30,2	23,7	11,6
2007	21,6	39,9	54,1	57,4	58	56,8	48,3	38,7	29,7	23,6	11,4
2006	22	39,5	53,7	57,1	58	56,5	48,8	39,1	30,8	23,6	11,9
2005	21,7	39,7	53,9	56,1	57,8	56,4	49,2	38,8	31,3	23,7	13,2
2004	21,6	39,3	52,9	56	57,9	55,7	48,4	38,4	32,6	25,6	14,1
2003	23,3	38	53,8	57,1	57,9	56,8	50,5	42,1	35,2	29,8	17,1
2002	26,4	39,9	54,6	57,9	57,9	56,8	51,8	42,9	37,5	32,9	18,2
2001	28,6	42,3	55,2	58,5	58,6	58,1	52,6	44,5	39	32,4	20,4
2000	31,7	42,6	57,2	59	59,9	59,2	52,9	45,6	40,2	32,1	20,7

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

İstihdamın yaş gruplarına göre dağılımı tablo 2.3 ’de gösterilmektedir. Tabloya göre istihdamın 25 – 44 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. 15 – 19 ve 20 – 24 yaş gruplarının yıllar itibariyle daha düşük oranlara sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun okullaşma ve üniversiteye gitme oranlarındaki son yıllarda yaşanan artışın bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.



## 2.7. İŞGÜCÜ VE İŞGÜCÜNE KATILIM ORANI

**Tablo 5. İşgücü Miktarı (Bin)**

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Toplam
2013	1,632	2,952	4,137	4,456	3,94	3,567	2,861	2,013	1,293	747	671	<b>28,271</b>
2012	1,573	2,849	4,092	4,321	3,771	3,441	2,733	1,936	1,236	731	654	<b>27,339</b>
2011	1,637	2,892	4,084	4,152	3,676	3,284	2,643	1,848	1,173	678	658	<b>26,725</b>
2010	1,664	2,762	4,057	3,971	3,574	3,149	2,481	1,702	1,06	622	599	<b>25,641</b>
2009	1,699	2,755	4,033	3,806	3,427	2,984	2,32	1,595	981	567	582	<b>24,748</b>
2008	1,681	2,7	3,979	3,598	3,324	2,833	2,209	1,5	894	523	563	<b>23,805</b>
2007	1,649	2,715	3,86	3,493	3,21	2,77	2,134	1,41	835	500	537	<b>23,114</b>
2006	1,638	2,727	3,761	3,437	3,135	2,716	2,091	1,382	831	481	552	<b>22,751</b>
2005	1,647	2,789	3,674	3,37	3,06	2,669	2,05	1,318	801	472	604	<b>22,454</b>
2004	1,622	2,852	3,533	3,315	2,99	2,591	1,94	1,243	794	497	638	<b>22,016</b>
2003	1,796	2,956	4,063	3,661	3,068	2,636	2,027	1,333	833	590	677	<b>23,64</b>
2002	2,035	3,081	4,019	3,561	3,014	2,598	2,018	1,283	868	641	700	<b>23,818</b>
2001	2,164	3,159	3,876	3,394	2,934	2,528	1,944	1,24	867	627	759	<b>23,491</b>
2000	2,309	3,092	3,815	3,241	2,865	2,473	1,838	1,207	871	619	749	<b>23,078</b>

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye işgücü verileri incelendiğinde yıllar itibariyle artış yaşandığı görülmektedir. Toplam işgücü incelenen on dört yıllık dönemde 23 milyon seviyesinden 28 milyon seviyesine çıktığı görülmektedir. İşgücü miktarındaki artışın yaş grupları itibariyle katkıları incelendiğinde ise 25 – 29 ve 30 – 34 yaş gruplarının işgücü miktarındaki artışa en büyük katkıyı yapan gruplar olduğu görülmektedir.

İşgücüne katılımın eğitim seviyelerine göre incelendiğinde ise katılımın yüksek okul veya fakülte seviyesinde olduğu, incelenen dönem boyunca % 80’ler civarında olduğu görülmektedir. En düşük işgücüne katılımın okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilmesine rağmen okul bitirmeyen gruplarında işgücüne katılım oldukça düşük olduğu, özellikle okuma yazma bilmeyenlerde ciddi bir düşüş olduğu görülmektedir.

Ortaokul ve dengi meslek okul mezunlarının işgücüne katılım oranı 2000’li yılların hemen başında % 45’ler seviyesinde iken 2013 yılına gelindiğinde % 62,1 seviyesine çıkmıştır. Bu durum imalat sanayinin ihtiyaç duyduğu ara eleman miktarının ekonomik büyüme birlikte arttığını göstermektedir.

**Tablo 6. İşgücüne Katılım (%)**

	Okuma- yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksek okul veya fakülte	İlk Öğretim
2013	20,1	33,8	51,4	62,1	53,1	65,1	80,1	39,7
2012	19,7	33,4	51,4	64,1	51,9	64,6	79,1	37,4
2011	20,5	34,1	51,5	63,9	52,1	65,5	79,3	37,1
2010	19,8	32,8	50,4	63,3	51,4	65,8	78,8	35,2
2009	18,8	31,6	49,2	62,7	52	65,4	78	32,3
2008	18,1	30,2	47,8	62,7	49,9	65	77,6	30,7
2007	18,1	29,4	47,4	62,5	48,8	64,5	77,3	27,4
2006	18,7	30,2	47,9	61,1	49,7	63,8	77,2	22,9
2005	19,9	31	47,9	60,9	49,6	65	77,9	20,4
2004	21,6	31,7	48,3	56,7	49,7	65,2	78,9	14,7
2003	28,2	31,1	50,2	52,4	47,4	63,6	77,7	13,7
2002	28,8	34,1	52,1	50,7	49,8	64,5	79,5	12,5
2001	30,3	38,1	52,7	48,2	51	65,9	79,2	10,8
2000	31,5	37,5	52,8	45,9	50,9	66,2	78,2	11,7

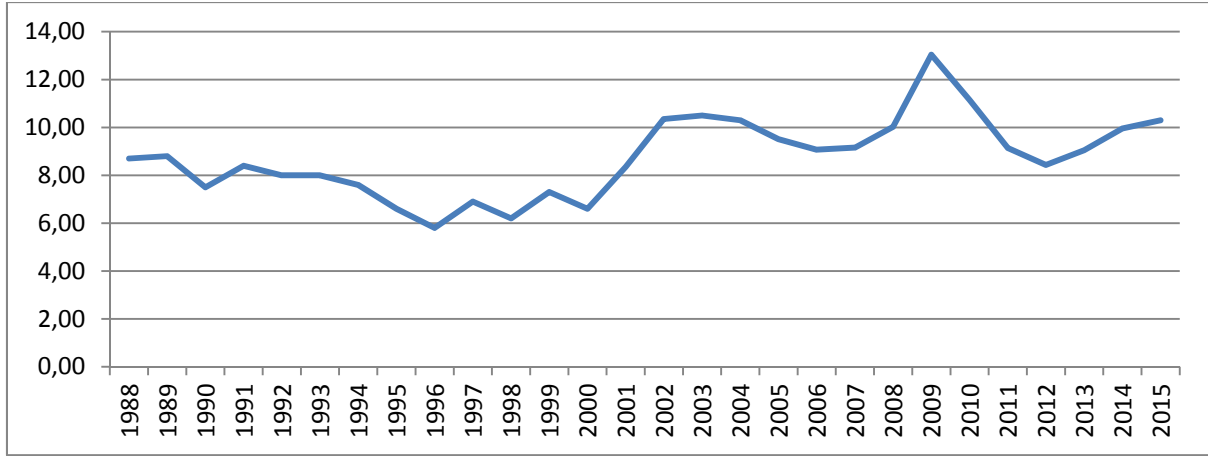
Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

## 2.8. İŞSİZLİĞİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Türkiye ekonomisinin 1990 – 2015 yılları arasında kalan döneme genel olarak bakıldığında işgücüne katılım oranının Dünya ortalamalarının altında kaldığı görülmektedir. OECD ülkeleri için yapılan hesaplamalarda işgücüne katılımın işgücüne oranı % 70 civarında olduğu görülürken Türkiye ekonomisinde % 50'nin altında kalan bir işgücüne katılım oranının olduğu hesaplanmaktadır. Bu durum incelenen dönemde işsizliğin de nispeten yüksek olduğu söylenebilir. Zira işsizlik incelenen dönemin ilk kısmında ortalama % 7,5 ortalamasını tuttururken ikinci kısımda ise % 9,7 ortalamasını yakalamıştır.

1980'li yıllardaki verilere bakıldığında işsizliğin bu yıllardan itibaren Türkiye ekonomisi için bir problem olduğu görülmektedir. Bu dönemde artmaya başlayan işsizlik 1990'lara gelindiğinde kronik bir problem haline gelmiştir. Nitekim 1990 yılında % 7,5 olan işsizlik oranı 5 Nisan kararları ile % 8 oranına çıkmış, 1990'lı yılların geride kalan döneminde nispeten düşük seviyesini korumuştur. 2000 yılında % 6,6 olan işsizlik oranı 2001 yılında 8,4, 2002 yılında ise % 10,3 oranına çıkmıştır. 2000 ve 2001 krizlerinin işsizlik üzerindeki olumsuz etkileri net bir şekilde görülmektedir. Zira 2008 küresel finans krizi sonrasında işsizlik % 13 üstüne çıkmıştır. 2013 yılı işsizlik oranı % 9 seviyesinde gerçekleşse de

ortalama % 10'un üstünde kalmıştır. Türkiye ekonomisinde işsizliğin yıllara göre gelişimi Şekil 5'te görülmektedir.



**Şekil 5. İşsizlik Oranının Yıllar İtibariyle Dağılımı (%)**

Kaynak: <http://www.spk.gov.tr>

Grafikten de görüldüğü üzere 2000'li yıllarda işsizlik oranında yukarı yönlü bir kırılmanın olduğu, işsizlik oranının 1990'lı yıllardaki seviyesine hiçbir zaman geri dönmediği görülmektedir. Bu durum 2000'li yıllar ile birlikte Türkiye ekonomisinde yaşanan yapısal değişime bağlanabilir. Zira 1990'lı yıllarda ekonomi daha çok tarıma dayalı bir büyüme yolu izlerken ilerleyen yıllarda bu durum sanayi ve hizmetler sektörü lehine değişmiştir. Bu ise tarım sektöründeki gizli işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

## **2.9. İŞSİZLİĞİN YAPISAL ANALİZİ**

İşsizlikteki dönemler arası değişimin nedenlerini daha iyi belirleyebilmek için işsizliğin farklı açılardan incelenmesine gerek bulunmaktadır. Bunlardan bazıları yaş, cinsiyet ve eğitim durumudur. İşsizliğin coğrafi bölgelere nasıl yayıldığı da bölgesel politikaların belirlenmesinde önem arz etmektedir. Bu kısımda işsizlik bahsedilen bakış açıları çerçevesinde değerlendirilmektedir.

### **2.9.1. İşsizliğin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı**

İşsizliği yaş gruplarına göre değerlendirirken üç temel yaş grubu dikkate alınmaktadır. Buna göre genç nüfus işsizliği 15 – 24 yaş arası nüfus aralığındaki işsizlik aracılığı ile ölçülmektedir. Diğer yaş grupları ise 25 – 54 ve 55 yaş üstü yaş gruplarıdır. Özellikle genç nüfusun işsizlik oranı incelendiğinde diğer yaş gruplarına göre daha yüksek işsizliğe sahip

olduğu dikkat çekicidir. 2000 yılında genç nüfusun işsizlik oranı % 16,2 iken orta yaş grubunda % 6,2, 55 yaş üstü grubun ise işsizlik oranı % 1,7'dir.

Genç işsizlik 2008 yılına kadar % 20 seviyesinde hareket ederken 2008 yılında % 25 seviyesine çıkmıştır. Küresel krizin sonrasında düşüşe geçen işsizlik ilerleyen yıllarda % 17 seviyesine düşmüştür. Aynı dönemde diğer yaş gruplarında çok fazla bir değişiklik olmamış, 25 – 54 yaş grubunda 2008 yılında % 11 seviyesine çıkarken 2012 yılında % 8 seviyesine düşmüştür. 55 yaş üzerinde ise aynı yıllarda oran sırasıyla % 4,4 ve % 3,1 olarak gerçekleşmiştir.

**Tablo 7. İşsizliğin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)**

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2013	16,4	20	12,6	8,8	7,8	6,7	6,4	6,7	5,8	4,2	1,1
2012	14,9	19	12,2	8,3	6,9	6,5	6,7	6,4	5,3	3,3	0,9
2011	15,8	19,8	12,5	8,6	7,5	7	7	6,8	5,9	3,1	1,2
2010	18,8	23,5	14,9	10,3	9,6	8,5	8,6	8,3	6,7	4,4	1,5
2009	23,6	26,3	17,5	12,6	11,2	10,2	9,5	9,2	7,7	4,1	1,4
2008	19,6	21	13,2	9,7	8,2	7,7	7,6	6,8	6	3,7	1
2007	19,7	20,1	12,4	8,7	7,4	6,8	7	6,2	5	3,2	0,8
2006	17,4	20,1	12,9	8,6	7,4	6,9	6,6	6,8	5,3	2,8	0,8
2005	18,2	20,9	13,2	9,3	7,7	6,9	6,9	6,9	4,6	2,9	0,8
2004	17,7	22,2	13,9	9,3	7,8	6,8	6,3	6,5	4	2,9	1,1
2003	17,9	22,1	12,7	9	7,4	6,5	6,5	6	4,5	2,5	0,7
2002	16,7	20,8	11,9	8,6	8,1	7,3	6,6	5,8	4,8	1,6	0,8
2001	14,6	17,3	9,6	6,7	6,5	4,9	5,1	4,1	2,9	1,5	0,8
2000	10,7	14,8	7,2	5	4,5	3,5	3	3,8	2,2	2	0,5

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

### 2.9.2. İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı

İşsizliğin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kadın istihdamının düşük olmasından kaynaklanan kadın işsizliğinin erkek işsizliğine göre yüksek olduğunu söylemek mümkündür. 2000 yılında kadın işsizlik oranı % 7,6 seviyesinde iken bu oran aynı yıl erkek için % 6,6 seviyesindedir. Bu oran küresel finans krizi sonrasında kadınlarda % 14,3, erkeklerde % 13,9'a çıkarak aradaki fark kapansa da 2012 yılında kadınlar için % 10,5, erkeklerde % 8,6 oranında gerçekleşerek aradaki fark % 2 seviyesine çıkmıştır. Kadın işsizliğinin erkeklere nispetle yüksek çıkmasındaki temel sebep kadının eğitim düzeyinin erkeklere göre düşük olması ve köyden kente göç sonrasında kadın işgücünün kentte iş bulmakta erkeklere göre dezavantajlı olmasıdır.

### 2.9.3. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik

İşsizliğin eğitim durumuna göre incelenirken nüfusu lise altı, genel lise, lise dengi meslek okul ve fakülte veya yüksekokul olmak üzere dört sınıfta incelemek mümkündür. Bu sınıflar genel olarak incelendiğinde yıllar itibariyle en düşük işsizlik oranının lise altı eğitim seviyesinde olduğunu görmek mümkündür. 2000 yılında işsizlik oranı lise altı sınıf için % 6 oranının hemen üstünde iken küresel kriz ile birlikte diğer eğitim seviyelerinde de görüleceği üzere % 14 seviyesinin üstüne çıkmıştır. 2012 yılında ise % 9 seviyesine geri dönmüştür.

Lise ve lise dengi meslek okullarından mezunların işsizlik oranları 2000’li yılların ilk yarısında birbirine yakın oranlarda seyretmişlerdir. 2000 yılında her iki grubun işsizlik oranı % 10’un üstüne çıkmış iken işsizlik artmış, 2006 yılından itibaren iki grup ayrılarak lise dengi okul mezunların işsizlik oranı daha yüksek seviyelere ulaşmıştır. Küresel kriz sonrasında lise dengi okul mezunları % 18’lere ulaşan işsizliğe sahip iken dengi meslek okul mezunları % 15 seviyelerinde işsizlik ile karşılaşmışlardır. İlerleyen yıllarda işsizlik genel işsizlik oranı ile paralel hareket ederek düşüşe geçse de iki grup arasındaki fark % 2 civarında meslek okulların lehine devam etmiştir.

**Tablo 8: Eğitim Durumuna Göre İşsizliğin Dağılımı (%)**

	Okuma-yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksek okul veya fakülte	İlköğretim
2013	4,9	10,7	7,5	9,1	12	10,5	10,3	14,8
2012	3,9	10	7	9	11,8	10,1	10,1	14
2011	4,6	10,7	7,8	9,5	12,6	11	10,4	14,3
2010	6	12,5	10	11,5	15,9	13,2	11	18,3
2009	8	15,3	12	14	18	15,6	12,1	22,2
2008	6,3	12,1	9,4	10,9	14,1	11,7	10,3	17,7
2007	5,2	10,6	8,7	10,2	13,9	12	9,7	16,8
2006	4,8	9,3	9,1	11,2	14	11,8	9,6	15,2
2005	4,9	9,7	9,3	12,2	13,9	13,6	10	14,5
2004	4,3	7,5	9,1	12,6	14,7	16	12,2	13,3
2003	7	9,5	9,7	12,1	13,2	12,3	11,1	11,3
2002	4,6	6,1	9,2	12,6	14,6	14,8	11,1	10,7
2001	3,1	5,8	7,4	10,8	13,3	13,2	7,8	9,3
2000	3,4	5,6	5,2	8,3	10,5	10,9	7	10,3

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

Yüksekokul ve fakülte mezunlarının işsizlik oranındaki gelişmeye bakıldığında 2000 yılında %7 iken dönem içerisinde sürekli artarak küresel finans krizi sonrası % 12'ye ulaştığı görülmektedir. Kriz sonrası dönemde genel işsizlik oranı ile paralel hareket ederek % 10'un altına düşmüştür.

İşsizliğin eğitim düzeyine göre dağılımında en düşük oranın lise altı eğitim seviyesinde olması üretim yapısının genel olarak düşük vasıflı istihdam oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca tarım istihdamının görece olarak olması gereken seviyenin üstünde olduğu düşünülmektedir

#### **2.9.4. Kent – Kırsal Ayrımına Göre İşsizlik**

Türkiye'de halkın kent ve kırsal alanda dağılımına bakıldığında önemli bir kesimin kentlerde yaşadığı görülmektedir. Bununla doğru orantılı olarak kent işsizliğinin kırsal işsizliğine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kırsaldan kente göçünün bir sonucu olarak kentlerdeki istihdam yapısının tersine vasıf eksikliği yaşayan göçmenlerin mevcutların oluşturduğu işsizlik kentteki işsizliği de artırmaktadır. Son olarak kırsaldaki gizli işsizlik de kentlere oranlar kırsalda işsizliğin nispeten düşük olmasına neden olmaktadır.

Yıllar itibariyle kırsaldaki gelişimine bakıldığında işsizliğin % 3,9 seviyesinde, ilerleyen dönemde sürekli artarak küresel finans krizinin yaşandığı 2009 yılında % 8,9'a çıktığı görülmektedir. İlerleyen yıllarda tekrardan düştüğü görülmektedir. Kent işsizliğinde ise 2000 yılında % 8,8 ile kırsal işsizliğine % 5 civarında bir farkın oluşmasına neden olmuştur. Benzer bir artış kentsel işsizlikte de görülmüştür. 2009 yılında ise % 16,6 oranında çıkan kentsel işsizliğin 2012 yılında ancak % 11 seviyesine gerilediği görülmektedir.

#### **2.10. LİTERATÜR TARAMASI**

Türkiye ekonomisi ile ilgili yapılan bir takım çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar ele alınan dönem, incelenen değişkenler ve uygulanan ekonometri yöntemi açısından farklılaşmaktadır. Bu farklılıkları görmek amacı ile literatürün taranması yerinde olacaktır.

Literatürdeki çalışmalardan bir tanesi Yılmaz'a (2005) aittir. Yılmaz (2005) işsizlik oranı ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi 1978 – 2004 yılları arasında kalan dönem için değerlendirirken Ganger nedensellik testini kullanmaktadır. Analiz sonucunda iktisadi

büyümeden işsizliğe doğru herhangi bir nedenselliğin olmadığı, tam tersine işsizlikten iktisadi büyüme doğru bir nedenselliğin olduğunu belirtmektedir.

Kara ve Duruel (2005) Türkiye ekonomisini ampirik olarak analiz ederken iktisadi büyümenin istihdam oluşturma yeteneğinin varlığını test etmektedir. Yazarlara göre hızlı nüfus artışı, iç göç, verimlilik artışı ve işgücü piyasasındaki katılımlar nedeni ile iktisadi büyüme işsizliği azaltamamaktadır.

Ayhan (2008) ise çalışmasında modele verimlilik değişkenini ekleyerek işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. 1970 – 2006 yılları arasında kalan dönemi inceleyen yazar Johansen eşbütünleşme testinden yararlanarak uzun dönem analizi yapmaktadır. Ayrıca Granger nedensellik testinden faydalanan Ayhan (2008) kısa dönemde GSYİH'den işsizliğe doğru bir nedensellik elde edemez iken uzun dönemde GSYİH'den işsizliğe doğru bir nedenselliğin olduğunu belirtmektedir.

Aykırı (2008) işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi 1975 – 2006 yılları arasında kalan dönem için incelemektedir. Çalışmada kullanılan nedensellik metodu sonuçları Türkiye ekonomisinde iktisadi büyümeden işsizliğe doğru bir nedenselliğin var olduğu tespit edilmektedir.

Aktar ve Öztürk (2009) 2000 – 2007 yılları arasında kalan dönemi incelediği çalışmasında işsizlik ve iktisadi büyüme değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelerken modele işsizlik ve iktisadi büyüme değişkenlerinin yanına ihracat ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını eklemektedir. VAR analiz metodunun kullanıldığı modelde ekonomik büyümenin işsizliği azaltmada etkisiz olduğu sonucuna ulaşılmakta, doğrudan yabancı yatırımların işsizlik üzerinde daha etkin olduğu iddia edilmektedir.

Tarı ve Abasız (2009) işsizlik ve büyüme ilişkisini iki rejimli eşik eşbütünleşme testi ile analiz etmektedir. 1968 – 2008 yılları arasında ekonomide işsizliğin gidişatını inceleyen yazarlar daralma dönemindeki ekonomik büyümede yaşanan dalgalanmaların işsizlik üzerinde genişleme dönemindekilere göre daha etkili olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar.

Uyanık (2010) 1980 sonrası Türkiye ekonomisini herhangi bir ekonometrik metot olmadan incelediği çalışmasında 1980 sonrası dönemde yaşanan ekonomik kriz ve kısır döngülerin yaşanmasının temelinde finansal serbestleşmenin ve rant ekonomisinin bulunduğunu iddia etmektedir.

Yaşın (2010) 1987 – 2009 dönemini incelediği çalışmasında regresyon, nedensellik ve vektör hata düzeltme yöntemlerini kullanmaktadır. Yapılan tüm analizlerde Türkiye ekonomisinde değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmektedir. Buna göre iktisadi büyümede meydana gelen değişikliğin işsizlik üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

Tunalı (2010) son dönem verilerini kullanarak yakın dönemi incelediği çalışmasında GSYİH, işsizlik düzeyi, reel efektif döviz kuru ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Johansen eş-bütünleşme ve Granger nedensellik analiz metodlarının kullanıldığı analizde ekonomi büyüdüğünde işsizliği azalttığı bununla birlikte işgücündeki artıştan dolayı işsizliğin azalmadığı, nüfus yapısının genç olmasının bunun temel nedeni olduğunu bildirmektedir.

Barışık vd. (2010) ise işsizlik ve çıktı açığı değişkenlerini kullanarak yaptığı analizde Markov rejim değişimi modeli uygulamakta, böylece rejimler arasında davranış farklılıkları elde edilmektedir. Elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisinde iktisadi büyümenin sağlanması istihdamın artmasına neden olmadığını göstermektedir. Ekonomi büyüse bile işsizlik azalmamaktadır.

Ceyhan ve Şahin (2010) TAR ve M-TAR metodlarını kullanarak yaptıkları analizde 1950 – 2007 yılları arasındaki durumu incelemektedir. Barışık vd. (2010) benzer şekilde farklı rejimlerde işsizlik ve reel çıktı büyümesi arasındaki ilişki incelenmektedir. Sonuçlara göre daralma ve genişleme rejimlerinde iktisadi büyümenin işsizlik üzerindeki etkisi farklılaşmaktadır.

Mıhçı ve Atılğan (2010) 1970 – 2006 yılları arasında işsizlik ve iktisadi büyüme ilişkisini test ederken Hodrick – Prescott filtrelerinden faydalanmış ve farklı yapılan her iki analiz sonucunda da incelenen dönemde iktisadi büyümenin işsizliğe çare olmadığını, iktisadi büyümenin istihdam oluşturmadığını bildirmektedir.

Arabacı ve Arabacı (2010) 1999 – 2009 yılları arasındaki dönemi incelediği çalışmalarında eşik hata düzeltme metodunu kullanmaktadır. Çalışma sonucu iktisadi büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkinin ekonominin daralma dönemlerinde daha belirgin olduğu genişleme dönemlerinde ilişkinin zayıfladığı görülmektedir.

Demirgil (2010) 1989 – 2007 yılları arasında yaşanan işsizlik probleminin nedeni olarak iktisadi büyüme performansının olup olmadığını incelediği çalışmasında daralma ve



genişleme dönemlerini ayrı ayrı ele almakta ve her iki dönemde de iki değişken arasındaki ilişkinin farklılık gösterdiğini iddia etmektedir.

Muratoğlu (2011) ise 2000 – 2010 dönemini incelediği çalışmasında işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme ve nedensellik analizleri ile incelemekte, ayrıca varyans ayrıştırma metodunu kullanmaktadır. Eşbütünleşme testi iki değişken arasında herhangi bir eşbütünleşik davranışın olmadığını, ayrıca nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Buna göre işsizlik ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki den bahsetmek mümkün değildir.

Murat ve Eser (2013) çalışmalarında 1971 – 2011 yılları arasında kalan dönem için istihdam esnekliklerini hesaplamaktadırlar. Yazarlara göre Türkiye’de iktisadi büyüme ile işsizlik arasında beklenenin aksine herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Özdemir ve Yıldırım (2013) 2005 – 2013 yılları arasında kalan dönemde işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki inceledikleri çalışmalarında dalgacık ayrıştırma metodunu kullanmaktadırlar. Analiz sonuçları büyümeden işsizliğe doğru bir nedenselliğin olduğunu göstermekle birlikte uzun dönemde bu ilişkinin ortadan kaybolduğunu göstermektedir.

Timur ve Doğan (2015) ise 1980 – 2014 yılları arasında iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisini Granger nedensellik analizi ile test etmektedir. Analiz sonucunda literatürdeki mevcut çalışmaların ulaştığı sonuçlara benzer şekilde herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemektedir.

## 3.BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK VE BÜYÜME İLİŞKİSİ: AMPİRİK ANALİZ

Bu bölümde istihdam ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin Türkiye ekonomisindeki durumunu ekonometrik testler yardımı ile uygulamalı analiz yapılmaktadır. Bu ilişki incelenirken modele bir takım makroekonomik değişkenlerin dahil edilmesi yerinde olacaktır. Bu amaçla, model kurulurken, ilgili değişkenler literatür incelenerek en uygun değişkenlerin dahil edilmesi sağlanacaktır.

Bu amaçla bölümde ilk önce model ve hipotezler tanımlanmakta, sonrasında analizde kullanılan veriler tanımlanmaktadır. Bölümün takip eden kısımlarında, kullanılan ekonometrik testlere dair metodolojik bilgilere yer verilmektedir. Son kısımda ise uygulamalı analizlerden elde edilen sonuçlar sunulmakta ve iktisadi açıdan yorumlanmaktadır.

#### 3.1. METODOLOJİ

Konu ile ilgili mevcut literatür incelendiğinde araştırmacılar genel olarak Okun kanunu çerçevesinde analize yaklaşıırken modele sadece iki değişken eklemektedir. Bununla birlikte az sayıdaki çalışmada modele sosyo-ekonomik değişkenler eklemektedir. Modelin daha anlamlı hale gelebilmesi ve daha sağlıklı analiz sonuçları elde etmek için modele bazı açıklayıcı değişkenler eklemekte fayda vardır. Bu nedenle modele temel makroekonomik değişkenler eklenmiş ve bütün değişkenlerin içsel olması ve diğer ekonometrik yöntemlere göre basit olması nedeniyle VAR modeli uygulanmıştır.

#### 3.2. VEKTÖR OTOREGRESYON (VAR) MODELLER

Geleneksel olarak, geniş makroekonomik modeller kullanılarak yapılan hipotez testleri ve tahminlerde, genellikle yapısal eşitliklerin her biri tek tek tahmin edilir, sonra bütün eşitlikler bir araya getirilerek makroekonomik tahminler yapılır. Sims, bu tip model analizlerini, ekonominin temel yapısı hakkında oldukça fazla kısıtlama içermesi sebebiyle eleştirmiştir. Sims'e göre herhangi bir makroekonomik modelde kullanılacak değişkenler arasında eş zamanlılık söz konusuysa, içsel ve dışsal değişkenler arasında önsel bir ayırım yapılmamalıdır (Enders, 1995: 86).

Bu düşüncelerle Sims tarafından geliştirilen VAR modelleri, para politikalarının analizinde, özellikle parasal aktarım mekanizması kanallarının işleyişinin araştırılmasında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. VAR modellerinin diğer makroekonomik modellere göre üstünlüğü, modeldeki bütün değişkenlerin içsel olması; değişkenlerin hangisinin içsel, hangisinin dışsal olduğuna karar verme zorluğunun yaşanmamasıdır. Ayrıca, basit bir yöntem olan en küçük kareler yöntemi kullanılarak yapılan VAR modeli tahminleri, daha karmaşık eş zamanlı denklem modellerinden daha iyi sonuçlar verir.

Ancak, VAR modeli uygulamada bazı güçlükler de içerir. VAR modellerinde bütün değişkenlerin durağan olması gerekir. Durağan olmayan değişkenler uygun yöntemlerle durağan hale getirilmelidir. Ayrıca, VAR modelinde değişkenlerin uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi önemlidir. Eğer,  $m$  denklemlilik bir VAR modelde  $m$  değişken ve her değişkenin  $p$  gecikmeli değeri söz konusuysa toplamda  $(m+pm)$  adet bilinmeyen katsayı olacaktır. Örneklem büyüklüğünün yeterli olmadığı durumlarda çok sayıda serbestlik derecesi yitirilecek ve modelin katsayılarının tahmini zorlaşacaktır (Gujarati, 2001: 749).

### 3.2.1. VAR Modeli

Sims (1980) kendinden önceki modellerde değişkenlerin içsel ve dışsal olarak belirlenmesinde keyfi davranıldığını eleştirerek, bütün değişkenlerin içsel değişken olarak kabul edildiği bir metodoloji geliştirmiştir. Sims tarafından geliştirilen VAR analizi iktisat teorisine dayanmadığı için, içsel dışsal ayrımını gerektirmemektedir (Charemza vd., 1992: 182).

VAR metodolojisinde modelde yer alan değişkenlerin hepsi hem kendi hem de diğer değişkenlerin geçmiş değerlerinden etkilenmekte bu nedenle tüm değişkenler içsel olarak kabul edilmektedir (Sims, 1980: 49).

Stock ve Watson (2001) VAR analizinin 3 farklı aşamadan meydana geldiğini ileri sürmektedirler; bunlar indirgenmiş (reduced), ardışık yapı (recursive) ve yapısal (structural) analizdir. (Stock, Watson, 2001, s.102-103).

İndirgenmiş analiz her değişkenin kendi geçmiş değerlerinin doğrusal bir fonksiyonu olduğunu öngörmektedir. Burada geçmiş değerlerin hiçbirinin hata terimleri ile arasında bir korelasyon bulunmadığı varsayılmaktadır. Bu durumda indirgenmiş analizde değişkenlerin cari değerleri kendi geçmiş değerleri kullanılarak EKK ile hesaplanmaktadır. Ancak eğer

farklı değişkenlerin birbirleri arasında bir korelasyon mevcut olması durumunda hata terimleri arasında da bir korelasyon mevcut olabilecektir. Bu durumda geri dönüşlü bir yapının kullanılması gerekmektedir (Stock ve Watson, 2003: 35 ).

Ardışık yapı analizi her denklikte hesaplanan hata teriminin bir önceki denklikte hesaplanan hata terimi ile arasında bir ilişkinin bulunmadığını bir yapı oluşturmaktadır.

Denklemlerin iki değişkenden meydana geldiği durumda ilk eşitlikte değişkenlerin geçmiş değerleri eşitliğin sağında yer alırken ikinci eşitlikte sağ tarafta geçmiş değerlerin yanı sıra ilk eşitlikteki bağımlı değişkenin cari değerleri de yer alır(Bozkurt, 2007: 77).

$$\begin{aligned} Y_t &= b_{10} - b_{12} Z_t + \gamma_{11} Y_{t-1} + \gamma_{12} Z_{t-1} + \varepsilon_{yt} \\ Z_t &= b_{20} + \gamma_{21} Y_{t-1} + \gamma_{22} Z_{t-1} + \varepsilon_{zt} \end{aligned} \quad (3.1)$$

(3.1) modelinde iki değişkenli birinci mertebeden VAR modeli görülmektedir. Y ve z değişkenleri durağandır ve hata terimi beyaz gürültü sürecine sahiptir. (3.1)'deki geri dönüşlü denklem sisteminde  $-b_{12} Z_t$  'nin y üzerindeki etkisi ile  $\gamma_{21} Y_{t-1}$  'nin z üzerindeki etkisi eşanlı olarak görülmektedir. VAR modellerinde değişkenlerin dışsal değişkenin cari değeri içsel değişkenin geçmiş değerleriyle hesaplanmaktadır.

(3.1) nolu eşitlikler matris formunda yazılarak standart VAR denklemi haline getirilebilir.

$$\begin{aligned} y_t + b_{12}z_t &= b_{10} + \gamma_{11}y_{t-1} + \gamma_{12}z_{t-1} + \varepsilon_{yt} \\ b_{21}y_t + z_t &= b_{20} + \gamma_{21}y_{t-1} + \gamma_{22}z_{t-1} + \varepsilon_{zt} \end{aligned} \quad (3.2)$$

eşitlik matris formunda yazıldığında,

$$\begin{bmatrix} 1 & b_{12} \\ b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} b_{10} \\ b_{20} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \gamma_{11} & \gamma_{12} \\ \gamma_{21} & \gamma_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ z_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (3.3)$$

elde edilir, daha basit bir biçimde yazılacak olursa,

$$\beta\chi_t = \Gamma_0 + \Gamma_1\chi_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.4)$$

elde edilir(Bozkurt, 2007: 77).

Eşitlikteki değişkenler ise,

$$\beta = \begin{bmatrix} 1 & b_{12} \\ b_{21} & 1 \end{bmatrix} \quad \mathbf{X}_t = \begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} \quad \Gamma_0 = \begin{bmatrix} b_{10} \\ b_{20} \end{bmatrix} \quad \Gamma_1 = \begin{bmatrix} \gamma_{11} & \gamma_{12} \\ \gamma_{21} & \gamma_{22} \end{bmatrix} \quad \boldsymbol{\varepsilon}_t = \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (3.5)$$

şeklinde değiştirilmiştir.

VAR modeli  $\beta^{-1}$  ile standart formda yazılacak olursa aşağıdaki eşitlik elde edilecektir(Bozkurt, 2007).

$$\chi_t = A_0 + A_1\chi_{t-1} + e_t \quad (3.6)$$

Eşitliğinde yer alan değişkenler

$$A_0 = \beta^{-1}\Gamma_0, A_1 = \beta^{-1}\Gamma_1 \quad \text{ve} \quad e_t = \beta^{-1}\varepsilon_t \quad (3.7)$$

olmak üzere,

$e_{1t}$  ve  $e_{2t}$  şoklarının varyans-kovaryans matrisi aşağıdaki gibidir

$$\sum \begin{pmatrix} \text{var}(e_{1t}) & \text{cov}(e_{1t}, e_{2t}) \\ \text{cov}(e_{1t}, e_{2t}) & \text{var}(e_{2t}) \end{pmatrix} \quad (3.8)$$

$\Sigma$  'nin tüm elemanları zamandan bağımsız olduğu için,  $\Sigma$  ;

$$\sum_{i=1}^n \begin{pmatrix} \sigma_1 & \sigma_{21} \\ \sigma_{21} & \sigma_2 \end{pmatrix} \quad (3.9)$$

olacaktır.

Buradan,

$\text{var}(e_{1t}) = \sigma_1^2, \sigma_{12} = \sigma_{21} = \text{cov}(e_{1t}, e_{2t})$  eşitliği sağlanır. VAR modelinin geri dönüşlü bir yapı içinde tahmin edilmesi modelin indirgenmiş biçim parametreleri ile tahmin edilmesidir(Bozkurt, 2007: 77).

Yapısal VAR analizi ise iktisat teorisini kullanarak değişkenler arasındaki eş zamanlı ilişkileri ortaya koymaya çalışmaktadır. (3.8) nolu eşitliklerdeki iki değişkenli modelin İndirgenmiş biçimi ve indirgenmiş biçim katsayıları ile tekrar yazılışı aşağıdaki gibidir(Bozkurt, 2007: 78)

$$\begin{aligned} y_t + b_{12}z_t &= b_{10} + \gamma_{11}y_{t-1} + \gamma_{12}z_{t-1} + \varepsilon y_t \\ b_{21}y_t + z_t &= b_{20} + \gamma_{21}y_{t-1} + \gamma_{22}z_{t-1} + \varepsilon z_t \end{aligned} \quad (3.10)$$

$$\begin{aligned} y_t &= b_{10} + \gamma_{11}y_{t-1} + b_{12}(b_{20} + b_{21}y_t) + \gamma_{12}z_{t-1} + \varepsilon y_t \\ z_t &= b_{20} + b_{21}(b_{10} + \gamma_{11}y_{t-1})y_t + \gamma_{21}y_{t-1} + \gamma_{22}z_{t-1} + \varepsilon z_t \end{aligned} \quad (3.11)$$

eşitliği indirgenmiş biçim katsayıları ile yazacak olursak,

$$\begin{aligned} y_t &= a_{10} + a_{11}y_{t-1} + a_{12}z_{t-1} + e_{1t} \\ z_t &= a_{20} - a_{21}y_{t-1} + a_{22}z_{t-1} + e_{2t} \end{aligned} \quad (3.12)$$

eşitlikleri elde edilir ve eşitliklerdeki  $e_{1t}$  ve  $e_{2t}$  parametreleri bağımlının bir dönem sonraki tahmin hatalarıdır(Bozkurt, 2007: 79).

### 3.2.1.1. Etki Tepki Fonksiyonları

Etki tepki analizi modelde yer alan bir değişkene bir standart sapmalılık şok verildiğinde diğer değişkenlerin verdiği tepkilerin ölçülmesinde kullanılmaktadır. Aşağıda iki değişkenli birinci mertebeden bir VAR modelinin etki tepki fonksiyonu yardımıyla çözümlenmesi örneklenmektedir.

İki değişkenli birinci mertebeden VAR modeli aşağıdaki gibidir,

$$\begin{aligned} y_t &= a_{10} + a_{11}y_{t-1} + a_{12}z_{t-1} + e_{1t} \\ z_t &= a_{20} - a_{21}y_{t-1} + a_{22}z_{t-1} + e_{2t} \end{aligned} \quad (3.13)$$

Yukarıdaki denklemlerdeki  $\{y_t\}$  ve  $\{z_t\}$  serileri sırasıyla  $e_{1t}$  ve  $e_{2t}$  serileri cinsinden aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Enders, 1995: 305).

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ z_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1t} \\ e_{2t} \end{bmatrix} \quad (3.14)$$

(3.13) denklemi  $\epsilon_{yt}$  ve  $\epsilon_{zt}$  cinsinden tekrar yazılımı aşağıdaki gibidir.

$$\begin{bmatrix} e_{1t} \\ e_{2t} \end{bmatrix} = [1/(1-b_{12}b_{21})] \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (3.15)$$

(3.14) ve (3.15) denklemleri birleştirildiğinde,

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{y} \\ \bar{z} \end{bmatrix} + [1/(1-b_{12}b_{21})] \sum_{i=0}^{\infty} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}^i \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (3.16)$$

denklemini elde edilecektir(Enders, 1995: 305).

(3.16) denklemini daha basit bir şekilde yazılacak olursa aşağıdaki denklem elde edilir(Enders,1995: 305).

$$\phi_i = [ \mathbf{A}_1^i / (1 - b_{12} b_{21}) ] \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \quad (3.17)$$

Hareketli ortalamalar yöntemi  $y_t$  ve  $z_t$  serilerinin arasındaki ilişkinin gösterilmesi  $\phi_i$  için kullanılmaktadır.  $\phi_i$  katsayısı  $\varepsilon_{yt}$  ve  $\varepsilon_{zt}$  'deki şokların  $\{y_t\}$  ve  $\{z_t\}$  serileri üzerindeki etkisini göstermek için kullanılmaktadır. Anlatımı kolaylaştırmak için 'nin dört çarpanı etki çarpanları olarak adlandırılacaktır. Örneğin  $\phi_{12}$  çarpanı  $\varepsilon_{zt}$  'deki bir birimlik şokdaki değişimin  $\{y_t\}$  serisine eş zamanlı etkisini göstermektedir. Diğer taraftan  $\varepsilon_{zt}$  'deki şokun, n dönem boyunca  $\{y_t\}$  üzerindeki toplam etkisi  $\sum_{i=0}^{\infty} \phi_i$  olacaktır. Buna uzun dönem çarpanı denmektedir(Enders, 1995: 306).



$\phi_1(i), \phi_2(i), \phi_{21}(i)$  ve  $\phi_{22}(i)$  katsayıları etki tepki fonksiyonlarıdır.  $\{yt\}$  ve  $\{zt\}$  serilerinin çeşitli şoklara karşı verdikleri tepkilerin ölçmenin en pratik yolu etki tepki fonksiyonlarıdır. Etki tepki fonksiyonunun kullanılabilmesi için denklem sisteminin belirlenmiş olması gerekmektedir. Etki tepki fonksiyonunda bu problemi ortadan kaldırmak için Choleski Ayırıştırması kullanılabilir. ( Barışık ve Kesikoğlu, 2006:70).

### 3.3. MODEL VE HİPOTEZLER

Ekonomik büyümenin istihdam üzerindeki etkilerini ölçmek amacı ile oluşturulan modelde istihdamı temsilen ekonomideki işsizlik oranını dikkate almak yerinde olacaktır. Bu durum teorik çerçevede uygun iken literatür incelemesinde de görüldüğü üzere ekonometrik analiz açısından da yerindedir. İktisadi büyüme değişkenini temsil etmek için ise GSYİH'deki değişimin reel halini kullanmak uygundur. Zira nominal GSYİH verilerinin enflasyondaki değişimi içermesi analizlerde yanıltıcı sonuçlara neden olabilir.

Bununla birlikte literatürde Okun yasasının testi üzerine yoğunlaşan çalışmalar sadece iki değişkeni dikkate alarak analiz yaparken, oluşturulan modellere makroekonomik değişkenler zaman zaman dahil edilmiştir. Bu tez çalışmasında oluşturulan modele literatürde kullanılan makroekonomik değişkenler de eklenmektedir. Bunlar, verimliliğin ölçülmesi amacı ile imalat sanayi endeksi, kamu sektörünün istihdam üzerindeki etkilerini görebilmek amacı ile kamu harcamaları değeri, yatırımların istihdam üzerindeki etkisini görebilmek amacı ile sabit sermaye yatırımları değeri modele dahil edilmektedir.

Modelde doğrulanması beklenen iki temel hipotez bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

**Hipotez 1:** Ekonomideki işsiz sayısı arttıkça iktisadi büyüme yavaşlayacaktır.

Bir ekonomide üretim faktörü olarak nitelendirilen emek girdisinin üretime dâhil olamaması üretim faktörünün etkin kullanılamaması anlamına geldiği için ekonomik çıktı miktarının da azalması ile birlikte iktisadi büyümenin de azalması beklenmektedir.

**Hipotez 2:** İktisadi büyümedeki pozitif bir şok işsizliğin azalmasına neden olacaktır.

İktisadi büyüme, ekonomide çıktı miktarının artması anlamına gelmektedir ki, bu üretim faktörlerinin daha fazla istihdam edilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum daha fazla

işgücünün istihdam edilmesi anlamına gelmektedir ki, bu durum işsizliğin azalmasına neden olacaktır.

Test edilmesi planlanan tüm bu hipotezler ışığında beklenen sonuç işsizlikteki bir azalmanın iktisadi büyümeye neden olması, tersine durumda ise ekonomi büyüdükçe işsizliğin azalmasıdır.

### **3.4. EVREN VE VERİ TANIMLARI**

Ampirik analizlerde kullanılacak tüm veriler, mevcut literatürden farklı olarak Türkiye ekonomisine ait çeyreklik verilerin yayınlanmaya başlandığı 2000 yılından başlamakta, günümüze kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

Öncelikle işsiz verileri Uluslararası Para Fonu tarafından yayımlanan Uluslararası Finans İstatistikleri veri tabanından elde edilmektedir. Veriler kişi sayısı cinsindedir.

Ekonomik büyüklükleri ölçmek amacı ile kullanılan gayrisafi yurtiçi hasıla değişkeni yine Uluslararası Para fonu tarafından yayınlanmakta olan Uluslararası Finans İstatistiklerinden elde edilmektedir. Veriler sabit ve çeyreklik olup gözlemler endekse çevrilerek kullanılmaktadır. Kısaca nominal GSYİH yerine reel GSYİH verisi kullanılması daha uygun görülmektedir.

Modele dahil edilen diğer makroekonomik değişkenler de benzer şekilde Uluslararası Finans İstatistiklerinden elde edilmektedir. Sabit sermaye yatırımları değişkeni nominal değeri ile modele dahil edilmektedir. Sabit sermaye yatırımlarındaki bir artışın iktisadi büyümeye pozitif, işsizliği ise negatif etkilemesi beklenmektedir. Bir diğer değişken ise imalat sanayi üretim endeksidir. Uluslararası Finans istatistikleri kaynağından elde edilen imalat sanayi üretim verileri endeks halinde yayınlanmakta ve modele de bu hali ile eklenmektedir. İmalat sanayi üretim endeksi işgücü piyasasından daha fazla işgücü kiralanmasına neden olacağından endeksteği pozitif bir şokun işsizliği azaltması beklenmektedir. Öte yandan çıktı miktarının artması anlamına geldiğinden iktisadi büyümenin de pozitif tepki vermesi beklenmektedir. Son olarak kamu harcamalarındaki bir artış ekonomiyi pozitif etkilemesinden dolayı hem işsizliği düşürecek hem de çıktı miktarını artırarak iktisadi büyümeyi pozitif etkileyecektir. Bu değişkene ait veriler de nominal değerler olup Uluslararası Finans İstatistikleri veri tabanından elde edilmektedir. Değişkenlere ait veriler ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

**Tablo 9. Değişken Listesi**

Değişken Adı	Kaynak	Birim	Kısaltma
İşsizlik	Uluslararası Para Fonu	Kişi	UNM
Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	Uluslararası Para Fonu	Index	GSYH
Sabit Sermaye Yatırımları	Uluslararası Para Fonu	Nominal değer değişimi (TL)	FIX
İmalat Sanayi Üretim Endeksi	Uluslararası Para Fonu	Endeks	IPI
Kamu Harcamaları	Uluslararası Para Fonu	Nominal değer (TL)	GOV

Değişkenlere ait veriler analizlerde daha güvenilir sonuçlar almak amacı ile nominal değerlere sahip olan değişkenlerin logaritmaları alınmak sureti ile modele dahil edilmeleri planlanmaktadır. Bu halleri ile değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler ise aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

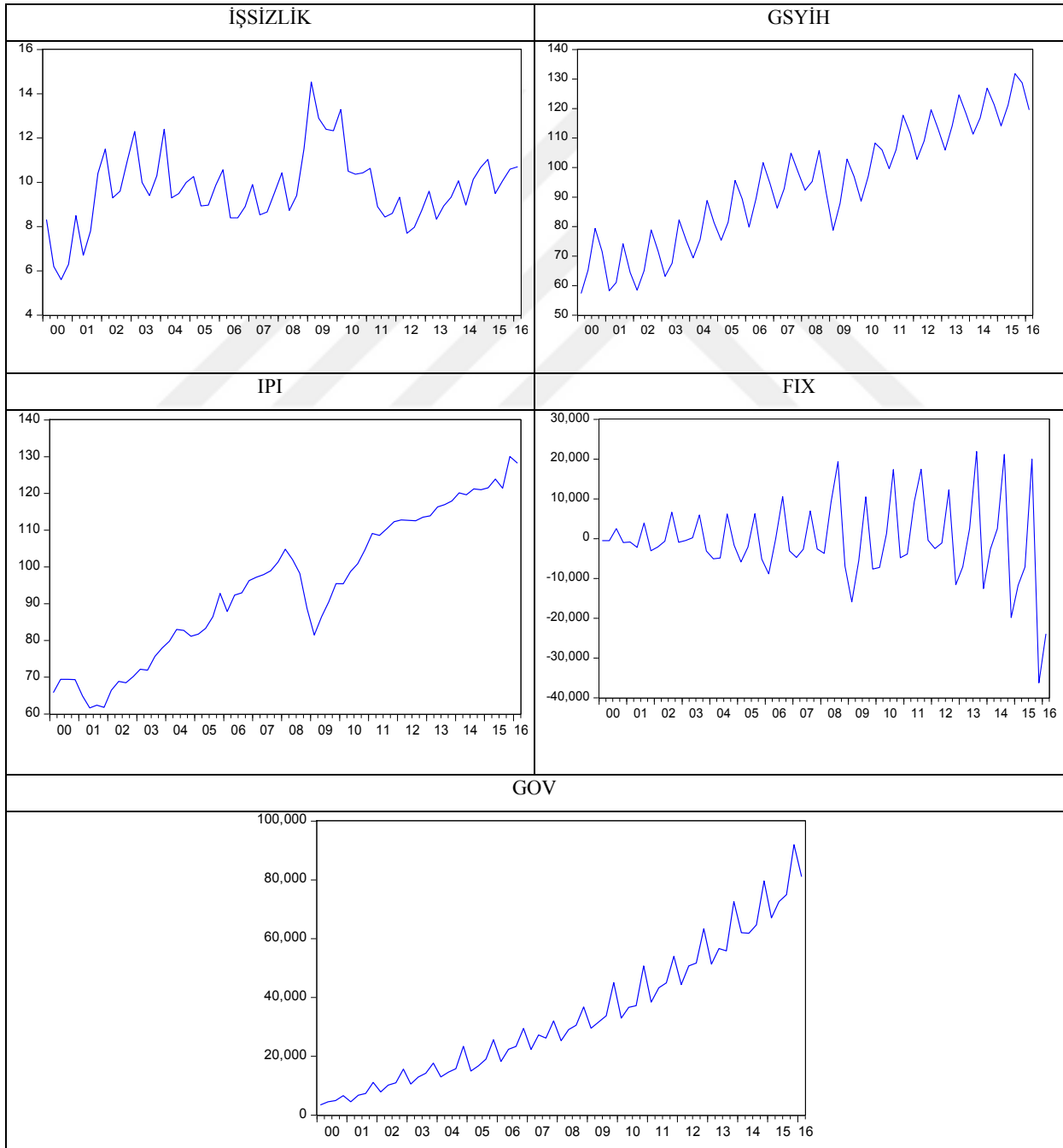
**Tablo 10 . Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler**

	UNM	GSYH	FIX	IPI	GOV
Mean	9.6889	93.6288	-597.7696	94.5249	33796.95
Median	9.5333	94.4809	-1642.076	95.4664	29518.35
Maximum	14.5333	131.8819	21948.05	130.07	91993.51
Minimum	5.6000	57.4881	-36237.00	61.6549	3475.311
Std. Dev.	1.6473	20.1712	10203.93	19.5971	22692.91
Skewness	0.2494	-0.0492	-0.25135	-0.0377	0.6448
Kurtosis	3.7984	1.9790	4.8238	1.8271	2.4585
Jarque-Bera	2.4008	2.84932	9.6931	3.7411	5.2985
Probability	0.30108	0.24059	0.007	0.1540	0.0707
Sum	630.4333	6085.419	-38855.03	6144.079	2190682.0
Sum Sq. Dev.	173.7288	26040.3	6.66+E09	24579.13	3.30E+10

Tablo değerlerine göre her değişkene ait verinin varyasyonu oldukça düşük görülmektedir. Bunun yanı sıra Jarque-Bera istatistikleri bir değerinin hemen üzerindedir. Skewness ve Kurtosis değerlerine bakıldığında ise çarpıklığın üç değişkende negatif yani sola doğru olduğu Kurtosis değerinin de pozitif olduğu görülmektedir. İşsizlik ve kamu harcamalarının Kurtosis değerlerinin diğer değişkenlere göre yüksek olması diğer değişkenlere göre dağılımının daha az normal olduğu anlamına gelmektedir.

Son olarak değişkenlere ait zaman serilerinin grafikleri aşağıda verilmektedir. Buna göre

**Şekil 6. Değişkenlere Ait Serilerin Grafik Gösterimi**



Grafiklerden de görüldüğü üzere GSYİH, sabit sermaye yatırımları ve kamu harcamaları değişkenleri mevsimsel özellikler içermektedir. Bu yüzden üç değişkene ait seriler mevsimsellikten arındırılmalıdır. İşsizlik verileri incelendiğinde ise 2008 yılında yaşanan küresel finans krizinin reel sektör üzerindeki etkilerini görmek mümkündür. Benzer şekilde imalat sanayi sektöründeki üretimde de krizin etkisi ile düşüş görülmektedir. İmalat sanayi üretiminde düşüş ve işsizlikte artışa paralel olarak GSYİH'de de düşüş gözlemlenmektedir.

### **3.5. AMPİRİK BULGULAR**

Kurulan modelin ampirik analizinden önce modelde kullanılan değişkenlerin birim kök içerip içermediği kontrol edilmelidir. Zira birim kök içeren serilerin modele dahil edilmesi yalancı regresyon problemini gündeme getirecektir. Ayrıca vektör otoregresyon (VAR) modelinde kullanılacak değişkenler arasında ilişkilerin belirlenebilmesi için değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle değişkenlerdeki birim kök sorununun olup olmadığının test edilmesi gerekir. VAR modeli kurulmadan önce modelde yer alan değişkenlerin durağan olup olmadıkları Dickey-Fuller (1979,1981, ADF) ve Phillips-Perron (1988, PP) tarafından geliştirilen yapısal kırılmaları dikkate almayan doğrusal birim kök testi yapılmaktadır.

**Tablo 11. Birim Kök Test Sonuçları**

		ADF	PP
<i>Seviye</i>	Değişkenler		
Sabit	<b>UNM</b>	-4.6893 [0.0003]***	-3.315 [0.0182]**
	<b>GSYİH</b>	-0.4531 [0.8924]	-1.8703 [0.344]
	<b>IPI</b>	-0.2692 [0.923]	-0.3327 [0.912]
	<b>FIX</b>	-2.9916 [0.0414]**	-8.2586 [0.000]***
	<b>GOV</b>	9.4578 [1.000]	0.2591 [0.974]
Sabit+Trend	<b>UNM</b>	-4.611 [0.0024]***	-3.355 [0.042]**
	<b>GSYİH</b>	-4.3185 [0.005]***	-9.2053 [0.000]***
	<b>IPI</b>	-2.4780 [0.3377]	-2.6685 [0.252]
	<b>FIX</b>	-2.8531 [0.1849]	-8.1613 [0.000]***
	<b>GOV</b>	3.9797 [1.000]	-5.024 [0.0006]***
<i>Birinci Fark</i>			
Sabit	<b>UNM</b>	-3.072 [0.0342]***	-13.0182 [0.000]***
	<b>GSYİH</b>	-3.8655 [0.004]***	-12.2947 [0.000]***
	<b>IPI</b>	-6.8240 [0.000]***	-6.8661 [0.000]***
	<b>FIX</b>	-4.0417 [0.0024]***	-18.8453 [0.000]***
	<b>GOV</b>	1.6064 [0.999]	-19.6514 [0.000]***
Sabit+Trend	<b>UNM</b>	-3.1318 [0.0987]*	-14.8743 [0.000]***
	<b>GSYİH</b>	-3.7803 [0.024]**	-12.0811 [0.000]***
	<b>IPI</b>	-6.7989 [0.000]***	-6.8414 [0.000]***
	<b>FIX</b>	-4.2264 [0.007]***	-19.517 [0.000]***
	<b>GOV</b>	-31.9188 [0.000]***	-32.855 [0.000]***

**Not:** \*, \*\* ve \*\*\* sırası ile %10, %5 ve %1 birim kök anlamlılık seviyelerini göstermektedir. Tabloda parantez içerisindeki değerler olasılık değerleridir. ADF testi için %1, %5, ve %10 güven aralığında Mac Kinnon (1996) kritik değerleri, sabit terimli model için -3.485, -2.885, -2.579, sabit terim ve trendli model için ise -4.035, -3.447, -3.148'dir. PP testi için %1, %5 ve %10 güven aralığında Mac Kinnon kritik değerleri, sabit terimli model için -3.483, -2.884, -2.579, sabit terim ve trendli model için ise -4.033, -3.446 ve 3.148'dir.

Değişkenlerin durağanlığı için değişkenin tahmin edilen  $\tau$  (tau) istatistik değerinin MacKinnon (1996) tarafından geliştirilen tablo değerinden mutlak değer içinde büyük olması ( $|\tau_h| > \tau_t$ ) gerekmektedir. Veya daha kolay bir yöntemle köşeli parantez içinde verilen olasılık değerlerinin anlam seviyelerinden (%1-0.01, %5-0,05 ve %10-0,1) küçük olması gerekmektedir. Serilerin düzey değerlerine bakıldığında genel olarak birim kök taşıdıkları görülmektedir. Bununla birlikte birinci farklar dikkate alındığında serilerin durağanlaştığı görülmektedir.

Gerek ADF gerekse PP testleri GSYİH değişkenine ait serinin sabitli modelde birim kök içerdiği sabitli ve trendli modelde ise birim kök içermediği görülmektedir. Serilerin birinci farklarının birim kök testi incelendiğinde ise her iki testte de birim kökün olmadığı görülmektedir. Bu yüzden ekonometrik analizde GSYİH değişkeninin birinci farkının alınması uygun olacaktır.

Benzer şekilde işsizlik verilerine ait birim kök analizinde ADF test sonuçları seviye değerlerinde birim kök olmadığını, PP test sonuçları ise seviyede farklı anlamlılık seviyelerinde birim kök taşıdığını göstermektedir. Serinin birinci farkı alındığında ise serinin her iki testte de durağan hale geldiği görülmektedir. Bu nedenle analizde işsizlik değişkeni birinci farkı ile dahil edilmesi uygun olacaktır.

İmalat sanayi üretim endeksi ise hem ADF hem de PP birim kök testlerinde seviyede sabitli ve sabitli ve trendli modellerde birim kök taşıdığı birinci farkı alındığında ise her iki modelde de durağanlaştığı için analize birinci farkı ile dahil edilmesi gerektiği görülmektedir.

Sabit sermaye yatırımlarındaki değişimi gösteren serilerin seviye düzeyinde yapılan birim kök testlerinde ADF birim kök olduğunu rapor ederken PP testi durağanlığı işaret etmektedir. Bununla birlikte birinci farkı alındığında her iki test de durağan olduğunu bildirmektedir. Bu yüzden analize birinci farkı ile dahil edilmektedir.

Son değişken olan kamu harcamalarına ait serilerde de seviye düzeyinde, sabitli trendli modelin PP testi sonucu haricinde birim kök olduğu görülmektedir. Birinci farklarında ise genel olarak durağanlık tespit edilmektedir. Bu nedenle analize birinci farkı ile dahil edilmektedir.

Birim kök analizinden sonra değişkenlere ait serilerin birinci farkları kullanılarak VAR modeli oluşturulmaktadır. Konvansiyonel VAR modelleri kurulurken ilk aşamada

yapılması gereken ilk test uygun gecikme süresinin belirlenmesidir. Bu amaçla gecikme sayısı testi yapılmakta ve Akaike bilgi kriterine göre dört gecikme belirlenmektedir. Bununla birlikte otokorelasyon testi ile otokorelasyon varlığı test edilmektedir. Dört gecikmeli modelde otokorelasyon probleminin ortadan kalktığı görülmüştür. Bu nedenle analizde dört gecikme kullanılmaktadır.

İkinci aşamada etki tepki analizi yapılmaktadır. Aşağıdaki tabloda GSYİH değişkeninin diğer değişkenlerdeki pozitif şoklara verdikleri tepkiler özetlenmektedir. Buna göre GSYİH'deki % 1'lik pozitif bir şoka GSYİH'nin vermiş olduğu tepki pozitif olup dönem boyunca istatistiki olarak beş dönem boyunca anlamlıdır. Yani GSYİH'deki gelişme kendisi üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır.

İşsizlikteki % 1'lik pozitif şoka GSYİH değişkeninin vermiş olduğu tepki negatif olup dört dönem boyunca istatistiki olarak anlamlıdır. Yani işsizlikteki artış GSYİH'yi dört dönem boyunca olumsuz etkilemektedir. İktisat teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde üretim faktörlerinin miktarındaki azalma çıktı ve dolayısıyla da hasılayı olumsuz etkilemektedir.

İmalat sanayi üretim endeksindeki % 1'lik pozitif şokun GSYİH üzerindeki etkisi beş dönem boyunca istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuç iktisadi açıdan incelendiğinde de imalat sanayinde üretimin artması hasılayı da etkileyeceğinden imalat sanayindeki pozitif artış GSYİH'yi de pozitif etkileyecektir.

Sabit sermaye yatırımlarındaki artış GSYİH'yi pozitif etkilemektedir. Bununla birlikte istatistiki olarak anlamsızdır. Benzer şekilde kamu harcamaları değişkenindeki % 1'lik pozitif bir artış GSYİH'yi negatif etkilese de sonuç istatistiki olarak anlamsızdır.



**Tablo 12. GSYH'nin Diğer Değişkenlerdeki % 1'lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki**

	GSYH	UNM	IPI	FIX	GOV
1	1.710.102	-0.738392	1.210043	0.132427	-0.338094
	(0.15611)	(0.21023)	(0.19115)	(0.22044)	(0.21861)
2	1.969.868	-1.412033	1.455015	-0.348621	-0.561366
	(0.32339)	(0.35980)	(0.33946)	(0.34954)	(0.34398)
3	1.887.646	-1.371637	1.981583	-1.785.215	-1.038.435
	(0.50758)	(0.54471)	(0.49016)	(0.56213)	(0.50995)
4	1.753.522	-1.417602	1.519280	-2.073.572	-0.828957
	(0.64610)	(0.69600)	(0.63769)	(0.74738)	(0.63985)
5	1.469.572	-1.074656	1.024445	-2.566.140	-0.787008
	(0.76576)	(0.81425)	(0.75640)	(0.97864)	(0.77093)
6	1.167.247	-1.736604	0.810703	-2.540.092	-0.815938
	(0.86010)	(0.90277)	(0.85111)	(-1.18680)	(0.88443)
7	0.575796	-1.463177	0.615054	-3.780627	-1.0368
	(-1.0300)	(-1.03094)	(0.98523)	(-1.46794)	(-1.04378)
8	0.453046	-0.875275	0.345429	-3.860099	-1.143033
	(-1.14693)	(-1.16079)	(-1.10892)	(-1.74609)	(-1.20269)
9	0.729030	-0.638460	0.083363	-4.215181	-1.598222
	(-1.30115)	(-1.29028)	(-1.24145)	(-2.11020)	(-1.37420)
10	0.434050	-0.820691	0.030797	-3.971894	-1.725783
	(-1.41457)	(-1.39633)	(-1.35465)	(-2.40109)	(-1.52683)

İkinci olarak diğerk değişkenlerdeki pozitif şoklara işsizlik değişkeninin vermiş olduğu tepkiler incelenmektedir. Buna göre işsizlik değişkeninin de yaşanan % 1'lik pozitif şoka kendisinin vermiş olduğu tepki pozitif olup dönem boyunca istatistiki olarak da anlamlı gözükmektedir.

GSYİH'deki % 1'lik bir artışa işsizlik değişkeninin vermiş olduğu tepki ise negatiftir. Altı dönem boyunca istatistiki açıdan anlamlılığını sürdüren tepki iktisadi olarak incelendiğinde de anlamlı gözükmektedir. Zira iktisadi büyüme üretim artması ve sonucunda daha fazla üretim faktörünün kiralanması anlamına gelmektedir ki, bu durumda istihdamın artması beklenmektedir. Bu durumda ise işsizlik oranı düşecektir.

Benzer şekilde imalat sanayi üretim endeksindeki pozitif bir şok işsizliğin azalmasına neden olacaktır ki analiz sonucu da bunu teyit eder nitelikte sonuçlar göstermektedir. İşsizliğin şoka vermiş olduğu tepki istatistiki olarak beş dönem boyunca anlamlıdır.

İşsizlik değişkeninin kamu harcamalarında ve sabit sermaye oranlarındaki değişime vermiş olduğu tepki pozitifdir. Fakat her iki şok tipi için işsizlik değişkeninin vermiş olduğu tepki istatistiki olarak anlamsızdır.

**Tablo 13. UNM'nin Diğer Değişkenlerdeki % 1'lik Pozitif Şoka Vermiş Olduğu Tepki**

	UNM	GSYH	IPI	FIX	GOV
1	0.587350	-0.253608	-0.218620	0.084315	0.051946
	(0.05362)	(0.07221)	(0.07315)	(0.07543)	(0.07568)
2	0.637817	-0.443626	-0.387924	0.071467	0.148651
	(0.11220)	(0.11514)	(0.11475)	(0.11505)	(0.11327)
3	0.688186	-0.537358	-0.537202	0.277606	0.301387
	(0.15985)	(0.15623)	(0.15105)	(0.18079)	(0.15540)
4	0.735139	-0.700346	-0.587296	0.447074	0.402272
	(0.21117)	(0.19859)	(0.19850)	(0.24364)	(0.20106)
5	0.829793	-0.607623	-0.518672	0.708981	0.359788
	(0.25753)	(0.25016)	(0.24859)	(0.32130)	(0.25362)
6	0.819832	-0.496700	-0.449492	0.840373	0.418285
	(0.30466)	(0.29507)	(0.28936)	(0.40581)	(0.30536)
7	0.809770	-0.385375	-0.375916	0.973258	0.446699
	(0.34635)	(0.34065)	(0.32958)	(0.51566)	(0.35592)
8	0.700592	-0.367066	-0.289500	1.061.324	0.509617
	(0.38264)	(0.37975)	(0.36619)	(0.60813)	(0.40481)
9	0.746701	-0.318596	-0.223489	1.241.308	0.547348
	(0.42013)	(0.42489)	(0.40735)	(0.71298)	(0.45837)
10	0.661863	-0.248085	-0.175112	1.358.910	0.669619
	(0.45903)	(0.47041)	(0.45280)	(0.81004)	(0.51212)

Etki tepki analizini müteakip herbir değişkende meydana gelen şokun diğer değişkenler tarafından açıklanabileceğini test eden varyans ayrıştırma analizi sonuçları

aşağıdaki tabloda verilmektedir. Varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına göre ilk dönemde gayrisafi yurtiçi hasılda yaşanan bir şokun tamamı gayrisafi yurtiçi hasıla tarafından açıklanmaktadır. İlerleyen çeyreklerde ise GSYH'deki şok sabit sermaye yatırımlarındaki değişim, imalat sanayi üretim endeksi ve işsizlik tarafından da açıklanır hale gelmektedir. Kamu harcamalarının GSYİH'deki şoku açıklama payı % 5'in üstüne çıkmamaktadır. Diğer yandan sabit sermaye yatırımlarındaki değişim şokun % 37'ine kadar açıklama kapasitesine ulaşmaktadır. İşsizlik ise altı çeyrek sonra GSYİH şokunun % 14'ünü açıklayabilmektedir.

**Tablo 14. GSYH Değişkeni Varyans Ayrıştırma Sonuçları**

Period	S.E.	GSYH	IPI	GOV	UNM	FIX
1	1.7101	100	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	1.8847	84.22656	0.210923	0.937330	10.63939	3.985803
3	2.5568	45.87037	10.58967	5.439312	5.931349	32.16930
4	2.6447	43.12670	13.76156	5.818595	5.971824	31.32.133
5	2.7547	40.81474	14.96461	5.367196	6.040595	32.81286
6	2.9188	37.42682	13.32910	4.877307	14.52038	29.84639
7	3.2453	33.59305	11.72528	5.242157	11.77603	37.66349
8	3.3151	32.33491	11.84702	5.142214	14.24783	36.42802
9	3.4554	30.39975	14.41267	5.822110	14.04233	35.32314
10	3.5145	30.08978	14.32710	5.974701	14.40028	35.20814

İşsizlik değişkeninde yaşanan bir şokun diğer değişkenler tarafından açıklanma yeteneği ise tablo 14'de açıklanmaktadır. Buna göre işsizlik değişkeninde meydana gelen bir şokun % 80'i ilk dönemde kendisi tarafından açıklanmakta iken % 18'lik kısmı GSYH tarafından açıklanmaktadır. İlerleyen çeyreklerde işsizliğin şoku açıklama kapasitesi düşerken GSYH değişkeninin açıklama kapasitesi artmaktadır. İkinci çeyrekte % 25'e çıkmaktadır. Öte yandan on çeyrek sonunda sabit sermaye yatırımlarındaki değişim işsizliği açıklamada oldukça etkin hale gelmektedir. Bu sonuçlar ışığında GSYİH işsizliği açıklamakta oldukça etkindir. Kamu harcamaları ve imalat sanayi üretim endeksi değişkenlerinin açıklama yetenekleri oldukça sınırlı kalmaktadır.

**Tablo 15. UNM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Sonuçları**

Period	S.E.	GSYH	IPI	GOV	UNM	FIX
1	0.587350	18.64362	0.890755	0.010674	80.45495	0.000000
2	0.623978	25.79283	1.413963	1.069915	71.72141	0.001879
3	0.688769	23.02042	4.065475	5.386092	58.86451	8.663504
4	0.741791	24.67488	5.053876	5.369957	50.80344	14.09784
5	0.798079	22.66688	4.368985	4.737590	47.46495	20.76159
6	0.818780	23.37051	4.176736	5.535751	45.33320	21.58380
7	0.837001	24.13310	4.004584	5.685514	43.62087	22.55593
8	0.859139	22.95083	5.265093	5.886631	42.82964	23.06781
9	0.881978	22.07959	5.254888	5.845899	41.44130	25.37832
10	0.905551	21.55132	4.985423	7.919322	39.78776	25.75617

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek amacı ile VAR tabanlı Granger nedensellik analizi yapılmaktadır. Nedensellik analizi sonuçları etki- tepki ve varyans ayrıştırma analizlerinden elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Buna göre GSYH değişkeni diğer tüm değişkenlerin nedenselidir. İşsizlik değişkeni için anlamlılık seviyesi % 5 oranı içerisinde.

**Tablo 16. Granger Nedensellik Analizi Sonuçları (GSYH)**

Hipotez	Wald İstatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
GSYH IPI'nin nedenseli değildir.	17.38	0.001	GSYH'den IPI'ya doğru nedensellik var
GSYH UNM'nin nedenseli değildir.	10.17	0.0376	GSYH'den UNM'ye doğru nedensellik var
GSYH GOV'nin nedenseli değildir.	17.30	0.001	GSYH'den GOV'a doğru nedensellik var
GSYH FIX'nin nedenseli değildir.	27.60	0.000	GSYH'den FIX'a doğru nedensellik var

İşsizlik değişkeni dikkate alındığında ise işsizlikten GSYH değişkenine doğru bir nedensellik bulunduğu görülmektedir. Bu sonuç VAR analiz sonuçlarını desteklemektedir. Bununla birlikte anlamlılık seviyesi % 10 sınırları içerisinde olması istatistiki anlamlılığı zayıflatmaktadır.

**Tablo 17. Granger Nedensellik Analizi Sonuçları (UNM)**

Hipotez	Wald İstatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
UNM IPI'nin nedenseli değildir.	6.20	0.1843	GSYH'den IPI'ya doğru nedensellik yok
UNM GSYH'nin nedenseli değildir.	9.54	0.0736	UNM'den GSYH'ye doğru nedensellik var
UNM GOV'nin nedenseli değildir.	5.06	0.2808	UNM'den GOV'a doğru nedensellik yok
UNM FIX'nin nedenseli değildir.	4.40	0.3528	GSYH'den FIX'a doğru nedensellik yok

Son olarak EKK tahmincisi yardımı ile elde edilen regresyon sonuçları her iki değişken için aşağıdaki gibidir:

$$UNM=0.25 - 0.107GSYH - 0.952GOV - 0.037IPI + 0.00004FIX$$

Bağımlı değişken işsizlik değişkeni iken olasılık değerlerine bakıldığında yukarıdaki katsayılardan sadece sabit sermaye yatırımlarındaki değişim (0.01), GSYİH (0.00) ve sabit (0.06) değişkenlerinin katsayılarının istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar GSYİH çerçevesinde değerlendirildiğinde iktisat teorisi açısından da beklendiği gibidir. GSYİH'deki bir birimlik artışın işsizliği 0.1 birim düşüreceği anlamına gelmektedir. Sabit katsayının da pozitif ve anlamlı çıkması doğal işsizlik ile ilgili ipuçları verebilir.

$$GSYH=0.900 - 2.971UNM + 2.208GOV + 0.398IPI + 0.0005FIX$$

Bağımlı değişken olarak GSYİH alındığında oluşan denklem yukarıdaki gibidir. Buna göre işsizlik verisinin katsayısı negatif ve istatistiki açıdan anlamlıdır. Anlamlılık seviyesi ise % 1'dir. İşsizlikten bir artış GSYİH değerini düşürecektir. Bu durum iktisadi açıdan da beklendiği gibidir. Ayrıca imalat sanayi üretim endeksi ve sabit sermaye yatırımlarındaki değişimin katsayıları da istatistiki olarak anlamlıdır. Sabit sermaye yatırımlarındaki değişim katsayısı % 1, imalat sanayi üretim endeksi katsayısı ise % 10 seviyesinde anlamlıdır. İktisadi açıdan da her iki değişkenin artması da GSYİH'yi arttıracaktır. Bu nedenle katsayı işareti de beklendiği gibidir.

Tüm bu veriler ışığında;

**Hipotez 1:** Kabul

**Hipotez 2:** Kabul

## 4. BÖLÜM

### SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisadi büyüme iktisat politikalarının temel amaçları arasında yer alan önemli bir kavramdır. İktisadi büyüme ile üretim miktarı artırılırken üretim faktörlerinden daha fazla istihdam edilmektedir. İstihdam geniş anlamda tüm üretim faktörleri için kullanılırken dar anlamda işgücü için sıkça kullanılan bir tabirdir.

Türkiye’de istihdam oranının yıllar itibariyle değişiminin incelenmesi işgücü piyasasının anlaşılması için önem arz etmektedir. Yıllar itibariyle bakıldığında 1998 yılında istihdam oranı %52 seviyelerindeyken yıllar itibariyle krizlerin etkisiyle 2000 ile 2010 yılları arasında düşmüş 2000 yılında %47 iken, 2010 yılında %43 olmuştur. Küresel krizin etkisinin azalmasıyla istihdam seviyesinde artmalar olmuştur.

Türkiye ekonomisinin 1980’li yıllardan itibaren işsizlik problemi vardır ve 1990 yılına gelindiğinde kronikleşmiştir. 1990 yılında %7,5 5 Nisan kararlarıyla %8 olmuş 2000 ve 2001 krizlerinin etkileri hissedilmiş ve 2008 krizinde %13’leri bulmuştur. Ayrıca yıllara göre bakıldığında genç nüfusun işsizlik oranı artmış ve kadın işsizlik oranı erkeklere göre nispeten daha azdır, bunun nedeni de kadınların eğitim düzeyinin erkeklere göre düşük olmasıdır.

Gerek ulusal gerekse uluslararası literatür incelendiğinde iktisadi büyüme ile işgücü istihdamı arasındaki ilişkinin simetrisi, yönü ya da anlamlılığı konusunda farklı görüşler beyan edilmektedir. Bunun nedeni çalışmaların Okun yasasının testine yoğunlaşarak sadece iki değişken işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki negatif ilişki ortaya koymalarıdır. Oysa ekonomide her şey birbirine bağlıdır ve birbirini etkiler. Bundan dolayı iki değişken olan işsizlik ve iktisadi büyümeyi de etkileyen başka ekonomik değerler modele dahil edilmelidir. Bu nedenle bu tez çalışmasında modeli etkileyeceğini düşündüğümüz veriler eklenmiştir. Bunlar, verimliliğin ölçülmesi amacı ile imalat sanayi endeksi, kamu sektörünün istihdam üzerindeki etkilerini görebilmek amacı ile kamu harcamaları değeri, yatırımların istihdam üzerindeki etkisini görebilmek amacı ile sabit sermaye yatırımları değeri modele dahil edilmektedir.

Türkiye ekonomisi için yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle 2000’li yılları dikkate alan çalışmalarda iktisadi büyümenin işsizlik sorununu gideremediği, istihdamsız büyümenin geçerli olduğuna dair bulgular elde etmektedirler. İktisadi büyüme oranları incelendiğinde 2000 sonrası dönemde yüksek ortalamalı bir büyüme trendi yakalandığı, 2001



krizi ve 2008 küresel finans krizi yılları haricinde sürekli pozitif büyüme trendine sahip ekonomide işsizlik oranının nispeten yüksek kaldığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte bu çalışmaların önemli bir kısmı 2000 – 2010 dönemini incelerken 2010 sonrası dönem dikkate alınmamaktadır.

Uygulanmaya çalışılan istihdam artırıcı politikaların istihdam üzerindeki etkilerini görmek amacı ile 2000 – 2016 yılları arasında kalan döneme ait çeyreklik veriler ile işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla 2000Q1 – 2016Q1 dönemine ait işsizlik, iktisadi büyüme, imalat sanayi üretim endeksi, kamu harcamaları ve sabit sermaye yatırımlarındaki değişim miktarı verileri modele dahil edilmiştir. Bu veriler vektör otoregresif model tahmin edilmiş ve sırasıyla etki tepki analizi, varyans ayrıştırma metodu, geleneksel Granger nedensellik testi ve son olarak en küçük kareler yöntemi ile hem işsizlik hem de iktisadi büyüme bağımlı değişkenleri için eşitlikler oluşturulmuştur.

Sonuçlar göstermektedir ki, iktisadi büyüme ve işsizlik arasında zayıf da olsa bir ilişkinin var olduğu aşıkardır. İktisadi büyümedeki % 1'lik bir artışın işsizliği % 0,1 düşüreceğini söyleyen EKK tahmin sonuçları Granger nedensellik testi ile desteklenmektedir. % 5 istatistiki anlamlılık seviyesi içerisinde iktisadi büyüme işsizliğin nedenselidir.

VAR analiz sonuçlarına bakıldığında da GSYİH'de yaşanan % 1'lik bir pozitif şoka işsizliğin vermiş olduğu tepki negatif olup yaklaşık beş çeyrek boyunca istatistiksel anlamlılığını korumaktadır. Etki tepki sonuçlarına bakıldığında imalat sanayi üretim endeksindeki benzer pozitif şoka işsizliğin vermiş olduğu tepki de negatiftir. İktisadi büyümede önemli bir payı olan imalat sanayinin genişlemesinin işsizlik üzerinde de olumlu etkisinin olması beklenen bir sonuçtur.

Son olarak varyans ayrıştırma analiz sonuçları incelendiğinde işsizlikte meydana gelen bir şoku açıklamakta GSYİH değişkeninin ilk çeyrekte itibaren belirli bir yeteneğinin olduğu görülmektedir.

Tüm bu sonuçlar ışığında iktisadi büyümenin istihdam üzerinde olumlu etkilerinin olduğu, mevcut literatürden farklı olarak görece daha kuvvetli bir istihdam oluşturucu büyüme performansının son yıllarda yaşandığını söylemek mümkündür. Bu farklılığın son yıllardaki ekonomide istihdam artırıcı yapısal düzenlemelerin, teşviklerin bir sonucu olduğunu söylemek mümkün olabilir.

Türkiye 'de yıllar itibariyle iktisadi büyümenin olduğu halde istihdamın artmaması ve işsizliğin önlenememesi yanlış uygulanan iktisadi politikalarındandır. Büyüme politikası olarak sermaye-yoğun bir büyümeyi benimseyip üretimde teknolojinin etkili olması düşünülmüştür. Fakat teknolojiye uygun emek arzı bulunamamış, beşeri sermaye yatırımlarının da yetersizliği sonucunda istihdam artmamış işsizlikte bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca dış ticarete dayalı büyümede istihdamı artırmıştır.

Türkiye'de büyüme politikaları beşeri sermaye yatırımlarına ve ithal ikameci politikalara ağırlık verecek şekilde olmalıdır.

Türkiye'de makineleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte tarım sektöründeki çalışanların yerini makineler almış kırsal kesimden kentlere doğru göç başlamıştır. Kentlerde daha önceden sadece tarım sektöründe çalışmış diğer sektörleri bilmeyen insanlardan oluşmuştur. Buda kentsel nüfusun aşırı artmasına ve niteliksiz işgücünün meydana gelmesini sağlamış işsizlikte artmıştır. Bunun önlenmesi için eğitim sistemine nitelikli işgücü sağlayacak şekilde yenilikler yapılmalıdır. Ayrıca işsizliklere mesleki eğitim kursları açarak piyasaya nitelikli işgücü sağlanmalıdır.

Bu çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak ilerleyen zamanlarda yapılacak çalışmalarda iktisadi büyüme ve istihdam arasındaki ilişkinin farklı model ve denklemlere farklı değişkenler eklenerek incelenebileceği düşünülmektedir.

## KAYNAKÇA

Abel, Andrew, Bernanke, Ben (1994). Macroeconomics, Addison-Wesley Publishing Company

Açıkgoz, Şenay, Karpat, Ç. Gaye (2010). Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları: Parametrik Olmayan Bir Yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 1-22.

Ağayev, I. (2001). Emek Piyasalarında İşsizlik Sigortası, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ağayev, Seymur (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Gelişimi: Geçmiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eşleşme ve Panel Nedensellik Analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 159-184.

Ağır, H. (2003). İMKB'nin Ekonomik Büyüme Etkisinin Ekonometrik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, K.S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD., Kahramanmaraş.

Akalın, S. Uğur (2008). Keynes ve Genel Teori Üzerine Kısa Bir Not. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6-7).

Akçoraoğlu, Alpaslan (2000). Financial Sector and Economic Growth: An Exogeneity Analysis. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 55(1), 1-25.

Aktan, C. Coşkun (2001). Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi. İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Aktar, İsmail ve Öztürk, Latif (2009). Can Unemployment be Cured by Economic Growth and Foreign Direct Investment in Turkey. *International Research Journal of Finance and Economics*, 27, 203-211.

Akyüz, Yılmaz (1977). Sermaye, Bölüşüm, Büyüme. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları

Alkın, Erdoğan (1992). Gelir ve Büyüme Teorisi (16. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi.

Altuntepe, Nihat ve Güner, Tuğba (2013). Türkiye'de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi (1988-2011) *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi*, 5(1), 73-84.

Andaç, Faruk (1991). İşsizlik Sigortası ( 2.Baskı). Ankara: TÜHİS Yayınları.

Arabacı, R. Yüksel ve Arabacı, Özer (2010). Asymmetries in Okun's Law: Evidence from Turkey. Industrial Relations in Europe Conference (IREC), Oslo-Norvey.

Aren, Sadun (2008). İstihdam Para ve İktisadi Politika ( 13. Baskı). Ankara: İmge Yayınevi.

Artan, Seyfettin (2000). İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Örneği: Yatırım Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi (1963-1999). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Ataman, B. Ceylan (2003). İşsizlik Sorunu ve Türkiye'nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu. İşveren Dergisi, 7, 75.

Atamtürk, Burak (2007). Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 23(2), 75-89.

Aydın, Necati (2008). Türkiye'de Ekonomik Büyüme (1968-2005): Solow Büyüme Modeli ve Regresyon Modeli. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Ayhan, Fatih (2008). İşsizlik ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Türkiye Üzerine Analizine Yönelik Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Aykırı, Murat (2008). Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2005). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Blance, Oliver and Summers Lawrence (1986). Hysteresis and European Unemployment Problem. NBER Macroeconomic Annual.

Barışık, Salih ve diğerleri (2010). Türkiye'de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı. Maliye Dergisi, 159, 88-102.

Barışık, Salih ve Demircioğlu, Elmas (2006). Türkiye'de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilete, İhracat – İthalat İlişkisi (1980 – 2001). ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), 71 – 84.

Başterzi, Süleyman (1994). İşsizlik Sigortası. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Berber, Metin (2006). İktisadi Büyüme ve Kalkınma ( 3. Baskı). Trabzon: Derya Kitabevi.

Berberoğlu Necat (1995). Çalışma Ekonomisi. Eskişehir: Ant Matbaacılık.

Bekiroğlu Cemil (2010). Türkiye’de İşsizlik sorununun zmlenmesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Biçerli, M. Kemal (2000). Çalışma Ekonomisi (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Biçerli, M. Kemal (2009). Çalışma Ekonomisi (5. Baskı). İstanbul: Beta Basım A.ř.

Bozkurt, H. (2007). Zaman Serileri Analizi. Ekin Kitabevi, Bursa.

Bulut, Volkan (2011). Türkiye’de işsizlik süresini etkileyen faktörlerin yaşam özümlemesi ile incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bulutay, Tuncer (1995). Employment, Unemployment and Wages in Turkey, ILO.

Ceyhan, Servet ve şahin, Burcu Yılmaz (2010). İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 11(2), 157-165.

Charemza, w.w. ve Derek F.D. (1992) New Directions in Econometric Practice General to Specific Modelling, Cointegration and Vector Autoregressions, 1st ed., Edward Elgar Publishing, London, 220.

Çevik, S. Filiz ve Bal, Oğuz (2010). Akademik Araştırmalar ve alışmalar Dergisi / Journal of Academic Researches and Studies. Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca zel Sayısı – Haziran.

Demirgil, Hakan (2010). *Okun Yasası’nın Türkiye İçin Geerliliğine Dair Ampirik Bir alışma*. Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2(2), 139-151.

Dickey, A.David and Fuller A.Wayne, (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. Journal of the American Statistical Association, 74, 427-431.

Dickey, A. David ve Fuller, A. Wayne (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series With Unit Root. *Econometrica*, 49, 1057-1072.

Enders, Walter ( 2004). Applied Econometric Time Series (Second Edition). Danvers: Wiley, 480.

Enders, Walter (1995). Applied Econometric Time Series, John Wiley and Sons, UK.

Ercan, Hakan (2007). Türkiye’de Genlerin İstihdamı. Uluslararası alışma Ofisi, Ankara.

Erdem, Ekrem ve Dumrul, Cüneyt (2014). Keynesyen ve Neo-Klasik Yaklaşımlarda Finansal Sistem Ve İktisadî Büyüme. Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2, 45-86.

Ersel, Birsen (1999). Türkiye 'de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası, İstanbul : Dilek Ofset Matbaacılık.

Eser, Burçin (2012). Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eser, Kadir (1996). Finansal Liberalizasyon Politikalarının Makroekonomik Performans Üzerindeki Etkileri. Hazine Dergisi, (1), 21-40.

Frederic S. Mishkin (2000). Para Teorisi-Politikası (Çevirenler: Ahmet Çakmak, Suat Yavuz, İlyas Şıklar). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Han Ergül ve Kaya, A. Ayşe (2008). Kalkınma Ekonomisi (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Stanley, Fisher and Rudiger, Dornbusch (1998). Makro İktisat (Çeviren: Salih Ak). Ademi&McGraw-Hill Yayınları.

Gediz, Burcu ve Yalçınkaya, Hakan, M. (2000). Türkiye'de İstihdam - İşsizlik ve Çözüm Önerileri Esneklik Yaklaşımı. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, (6), 161-185.

Gilpin, Robert (2001). Global Political Economy, (New Jersey, USA:Princeton University Press, 141-147.

Granger, C. W. J. ve NEWBOLD, P. (1986). Forecasting Economic Time Series, 2nd edition, New York: Academic Press.

Gregory, Mankiw (1995). Growth of Nations. Brooking Papers On Economic Activity,(1), 282-289.

Gujarati, N. Domadar and Porter C. Dawn (2001). Temel Ekonometri, (Çevirenler: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen).İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Güler, Alper E.(1998). Politik İktisat ve Akıl (1.Basım).İstanbul: Alfa Basım Yayın.

Gündoğan, Naci ve Biçerli, Kemal M. (2008). Çalışma Ekonomisi (4. Baskı). Eskişehir: Eskişehir T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Haliloğlu, Arif (2011). Türkiye’de İktisadi Büyüme ve İstihdam: 1980-2008, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hiç, Mükerrerem (1988). Büyüme Gelişme Ekonomisi. İstanbul: Menteş Kitabevi.

İncekara, Ahmet ve Yerdelen, T. Ferda (2008). Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan yüksek oranlı büyüme rakamlarının iç piyasa üzerindeki etkileri. İstanbul : İTO Yayınları.

Kadılar, C.(1996). Johansen Eşbütünleşme Analizi. Hazine Dergisi, (3), 77-95.

Kara, Mehmet ve Duruel, Mehmet (2005), Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (50), 367-396.

Karaman, Orhan (2001). İşsizlik Sigortası, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Kayacan, E. (2011). İktisadi büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin analizi: Türkiye Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul.

Kaynak, Muhteşem (2005). Kalkınma İktisadı. Ankara: Gazi Kitabevi.

Koray, Meryem ve Topçuoğlu Alper (1995). Sosyal Politika. Ezgi Kitabevi Yayınları.

MacKinnon, James G. (1996). Numerical distribution functions for unit root and cointegration tests. *Journal of applied econometrics* , 601-618.

Manisalı, Erol(2003). İktisada Giriş. İstanbul: Der Yayınları.

Mihçı, Sevinç ve Atılgan, Emre (2010). İşsizlik ve Büyüme: Türkiye Ekonomisi için Okun Katsayıları. *İktisat, İşletme ve Finans*, 25 (296), 33-54.

Murat, Sedat ve Burçin Yılmaz, Eser (2013). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Geçerliliği. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 2(3).

Muratoğlu, Yusuf (2011). Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki : Türkiye Örneği. International Conference on Eurasian Economies, 167-173.

Ok, Sinan (2008). Ekonomik Büyüme ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Zayıflama Nedenleri ve Bu İlişkinin Güçlendirilmesinde İşkur’un Rolü. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Özdemir, B.K. ve Yıldırım, S. (2013). Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki nedensellik ilişkisinin analizi: Özçıkırmalı dalgacık yaklaşımı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (38), 97 – 116.

Parasız, İlker (2003). Ekonomik Büyüme Teorileri. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Parasız, İlker (2000). Makro Ekonominin Temelleri (2. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İlker ve Bildirici Mehmet (2002). Modern Emek Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Paya, Merih (2001). Makro İktisat (2. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Pekin, Tefik (2007). Makro Ekonomi. İzmir: Zeus Kitabevi.

Phillips, P. C. B. ve Perron, P. (1988). Testing For a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, (75), 335-346.

Romer, Paul M. (1986). Increasing Returns and Long Run Growth. *Journal of Political Economy*, (94), 12–37.

Satlıgan, Nail (2008). Marksist İktisat El Kitabı. İstanbul: Yardım Yayınları.

Savaş, Vural Fuat (1999). İktisatın Tarihi (3. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Savaş, Vural Fuat (2007). İktisatın Tarihi (5. Baskı.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Saver, E. Z. (1985). İşsizliği Tazmin Edici Politikalar ve İşsizlik Sigortası. Ankara: DTP Yayınları.

Sims, Christopher A. (1980). Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, (48), 1-48.

Stock, H.J. and Watson, W.M. (2001). Vector Auto Regression. *Journal of Economic Perspectives*, (15), 101-115.

Stock, J.H. ve Watson, M.W. (2003). Introduction to Econometric. 2nd edition, Pearson.

Şahin, Levent (2008). Avrupa birliği ve Türkiye İşgücü piyasalarının karşılaştırmalı analizi. *Kamu İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10 (3).

Şimşek, Muammer ve Kadılar, Cem (2010). Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11(1), 115-140.

Şiriner İsmail ve Doğru Yılmaz (2005). Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Yönetim Bilimi Dergisi*.



Tarı, Recep ve Abasız, Tezcan (2010). Asimetrik Etkiler Altında Okun Yasası'nın Eşik Hata Düzeltme Modeli ile Sınanması: Türkiye Örneği. İktisat İşletme ve Finans, 25 (291), 53-77.

Timur Caner ve Doğan Zehra (2015). İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (2), 231-247.

Tunalı, Halil (2010). The Analysis of Unemployment in Turkey: Some Empirical Evidence Using Co-integration Test. European Journal of Social Sciences, 18(1), 18-38.

Tunca Zafer (2005). Makro İktisat(4. Baskı).İstanbul: Filiz Kitabevi.

Uluatam, Özhan (1993). Makro İktisat (7. Baskı). Ankara: Savaş Yayınları.

Unay, Cafer (2001). Makro Ekonomi (8. Baskı). Bursa: Vipaş A.Ş.

Uyanık, Mehmet Ali (2010). 1980 Sonrası Türkiye'nin İşsizlik Yapısı ve Büyüme İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ülgener Sabri (1991). Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme (7. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Ünsal, Erdal (2007). Makro İktisat,(7.Basım). Ankara: İmaj Yayınları.

Yeldan, Erinç (2010). Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirme. 1-14.

Yılmaz Göktaş, Özlem (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 2, 11-29.

Zengin, Şahin (2000). Türkiye'de İşsizlik Sigortasının Uygulanabilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

### **Elektronik Kaynak**

Öz, Sumru (2010). İstihdamsız Büyüme (Mi)? [www.ku.edu.tr/images/EAF/eaf\\_pn1014.pdf](http://www.ku.edu.tr/images/EAF/eaf_pn1014.pdf), Erişim Tarihi: 15.09.2016

<http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=ZrwTY3QcnCHN2YmNsnp2QzHfLSmR7hHmpRhysDqt2nfF1D8t2gyv!1715252573> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 20.09.2016

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Parasal%C4%B1%C4%B1k> adresinden alındı. Erişim Tarihi : 11.10.2016

<http://www.spk.gov.tr/apps/ad/AylikPeriyodikDokumanlar.aspx?pd=PERD02&submenuhead er=-1> adresinden alındı. Erişim Tarihi:20.09.2016

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> adresinden alındı.  
Erişim Tarihi: 10.10.2016



## ÖZGEÇMİŞ

### Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Merve TEKKULAK

Doğum Yeri ve Tarihi : Konya 15.06.1990

### Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : KTO Karatay Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (Orta Düzey)

### İletişim

E-Posta Adresi : [mervetekkulak@hotmail.com](mailto:mervetekkulak@hotmail.com)

